

maltepe üniversitesi
i s t a n b u l www.maltepe.edu.tr

maltepe university
i s t a n b u l www.maltepe.edu.tr

E-ISSN 2149-634X

İLETİŞİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

**CİLT 6
SAYI 1
BAHAR 2019**

**MALTEPE ÜNİVERSİTESİ İLETİŞİM FAKÜLTESİ
ULUSAL HAKEMLİ DERGİSİ**

Sahibi <i>Proprietor</i>	Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi adına sahibi Dekan Prof. Dr. Filiz Otay Demir	Sayfa Düzeni ve Tasarımı <i>Page Setting and Design</i>	Dr. Öğr. Üyesi F. Nesrin Yazar Aksoy
Editör Kurulu Başkanı <i>Editor in Chief</i>	Prof. Dr. Gül Batuş	Teknik Destek	Öğr. Gör. Engin Tire
Editör Kurulu <i>Editorial Board</i>	Prof. Dr. Şahin Karasar (Maltepe Üniv.) Prof. Dr. Arzu Kihitir (İstanbul Üniv.) Prof. Dr. Füsün Alver (Türk-Alman Üniv.) Prof. Dr. Filiz Balta Peltekoğlu (Marmara Üniv.) Prof. Dr. Ümit Atabek (Yaşar Üniv.)	Yazışma Adresi <i>Correspondence Address</i>	Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Marmara Eğitim Köyü 34857 Maltepe/İstanbul
Editör <i>Editor</i>	Dr. Öğr. Üyesi F. Nesrin Yazar Aksoy	E-Posta <i>E-Mail</i>	iletisimdergisi@maltepe.edu.tr
Editör Yardımcısı <i>Assistant Editor</i>	Öğr. Gör. Engin Tire	Web Adresi <i>Web Address</i>	http://dergipark.gov.tr/iled
Kapak ve Logo Tasarımı <i>Cover and Logo Design</i>	Uzm. Ertürk Buluç		

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Tolungüç (Başkent Üniv.)	Doç. Dr. Gürdal Ülger (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Ayla Okay (İstanbul Üniv.)	Doç. Dr. Nazan Haydari Pakkan (Bilgi Üniv.)
Prof. Dr. Aysel Aziz (Yeni Yüzyıl Üniv.)	Doç. Dr. Özlem Oğuzhan (Medeniyet Üniv.)
Prof. Dr. Celal Oktay Yalın (Maltepe Üniv.)	Doç. Dr. Salvatore Scifo (Bournemouth Üniv.)
Prof. Dr. Cem Pekman (Kocaeli Üniv.)	Doç. Dr. Selva Ersöz Karakulakoğlu (İstanbul Şehir Üniv.)
Prof. Dr. Çiler Dursun (Ankara Üniv.)	Doç. Dr. Yalçın Kırdar (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Defne Özönur (Yeditepe Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Ashı Tosuner (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Dilruba Çatalbaş Ürper (Galatasaray Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nil Aksoy Kireçci (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Fatoş Adıloğlu (Bahçeşehir Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Burcu Akkaya Telci (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. İsmail Kaya (Maltepe Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Erman Yüce (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Melda Cinman (Marmara Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Eyüboğlu (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Mete Çamdereli (İstanbul Ticaret Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Gülseli Aygül Ernek Alan (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Mutlu Binark (Hacettepe Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Gökçen Cıvaş (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Neşe Kars (İstanbul Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Gülçin Çakıcı Öztürk (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Nilüfer Timisi (İstanbul Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Hikmet Tosyalı (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Nurdoğan Rigel (İstanbul Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Övünç Meriç (İstanbul Şehir Üniv.)
Prof. Dr. Osman Ürper (Marmara Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Özge Uğurlu (Üsküdar Üniv.)
Prof. Dr. Peyami Çelikcan (İstanbul Şehir Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Özgecan Kalkan (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Süleyman İrvan (Üsküdar Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Şakir Ercan Gül (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Yalçın Demir (Anadolu Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Şenay Yavuz Görkem (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Zafer Kesebir (Maltepe Üniv.)	Dr. Öğr. Üyesi Ülkü İlgi Eldem Anar (Maltepe Üniv.)
Doç. Dr. Cenk Demirkıran (Beykent Üniv.)	

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

Hakan AYTEKİN	Sinemada Zamanın Kullanımı: Slumdog Millionaire Filminde “Oyun” Zamanları - “Zaman” Oyunları <i>The Use of Time in Cinema: “Play” Times - “Time” Plays in Slumdog Millionaire</i>	3
İbrahim YAPICIOĞLU	An Evaluation of “Libertarian Media Approach” <i>“Liberter Medya Yaklaşımı” Üzerine Bir Değerlendirme</i>	26
Erdal DAĞTAŞ Mehmet Anıl ÜNAL	Eğitim Haberlerinin Metalaşmasını Reklam ve Reklam Haberler Üzerinden Okumak <i>Reading the Commodification of Education News on Advertisement and Advertorial</i>	38
Ebru OKUTAN AKALIN	27 Mayıs Döneminde İktidar ve Yerel Basın İlişkileri: Demokrat Türkiye Gazetesi (Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi) <i>Relations Between Ruling and Local Press During the Period of May 27th: Demokrat Türkiye Newspaper (Şanlıurfa İçin Hizmet Newspaper)</i>	62
Ayşegül LİMAN KABAN	Kişilerarası İletişimde Duygusal Bulaşmanın Rolü: Öğretmen Öğrenci İletişimi Üzerine Bir Araştırma <i>The Role of Emotional Contagion in Interpersonal Communication: A Research on Teacher-Student Communication</i>	87

Sinemada Zamanın Kullanımı: Slumdog Millionaire Filminde “Oyun” Zamanları - “Zaman” Oyunları

Dr. Öğr. Üyesi Hakan AYTEKİN

Maltepe Üniversitesi

İletişim Fakültesi

Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü

hakanaytekin@maltepe.edu.tr

Özet

Kurmaca filmlerin “zaman” bağlamında farklı okumalarının yapılabileceği iddia edilen bu makalede, Danny Boyle’nin 2008 yapımı, Oscar Ödüllü Slumdog Millionaire (Milyoner) filmi incelenmektedir. “Zaman” her zaman için ideolojiktir ve tanımlanması iktidarla ilişkilidir. İncelemede zamanın yanı sıra yararlanan “oyun” kavramı da, çoğu zaman hafife alınmasına karşın kültürün yaratıcı bir unsurudur. Filmin “zaman”ı işleme biçimi Jay Griffiths’in, “oyun”u işleme biçimi ise Johan Huizinga’nın ileri sürdükleri üzerinden ele alınmıştır. Makalede, içinde yaşadığımız sistemin sinema endüstrisi üzerinden “hız” ve “zaman”ı bir “oyun” olarak işleme ve aktarma biçimi sorgulanmaya çalışılmaktadır. Filmsel zaman kavramının anlamını genişletmeye çalışılan bu yaklaşımın kabul görmesi başka filmlerde test edilmesiyle mümkün olacaktır.

Anahtar kelimeler: Filmsel zaman, oyun, sinema endüstrisi, anlatı.

•••••

Makale geliş tarihi: 10.04.2019 • Makale kabul tarihi: 10.05.2019

Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2019 • 6 (1) • bahar/spring: 3-25

The Use of Time in Cinema: “Play” Times - “Time” Plays in Slumdog Millionaire

Hakan AYTEKİN, Ph.D

Assistant Professor
Maltepe University
Faculty of Communication
Department of Radio, Television and Cinema
hakanaytekin@maltepe.edu.tr

Abstract

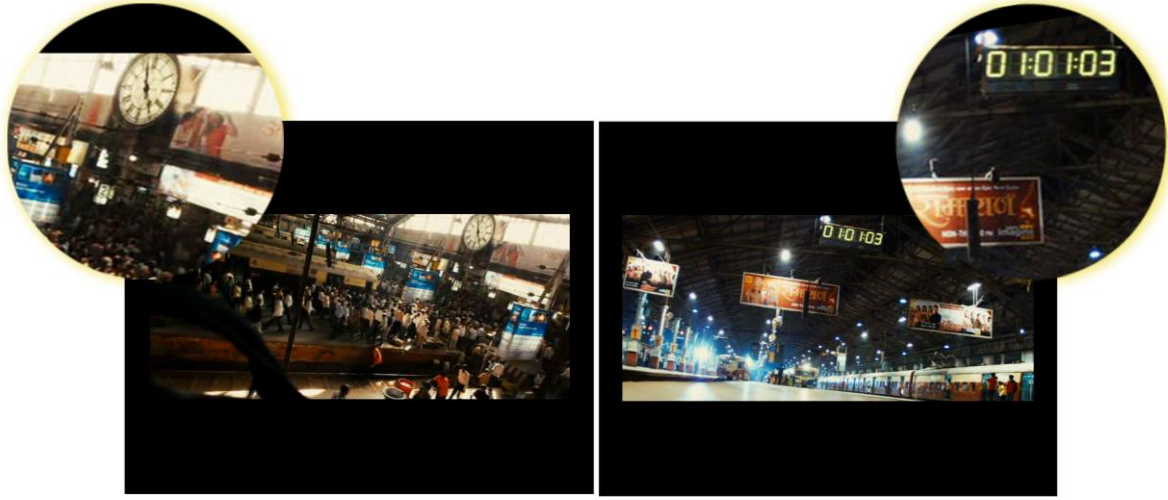
This article, which claims to make different readings of fictional films in the context of “time”, examines Danny Boyle's 2008 Oscar-winner film Slumdog Millionaire. “ie” is always ideological and its definition is related to power. The concept of "play", as well as "time", is a creative element of culture, although often underestimated. In this study, the time processing style of the film is discussed through Jay Griffiths' studies; and the play processing style is handled through Johan Huizinga's studies. In this article, it is tried to question how the system we live in process and transfer "speed" and "time" as a "game" through the cinema industry. The adoption of this approach, which tries to broaden the meaning of the concept of film time, will be possible by testing it in other films.

Keywords: Film time, play, film industry, narrative.

.....

Article arrival date: 10.04.2019 • Article acceptance date: 10.05.2019
Maltepe University Journal of Faculty of Communication • © 2019 • 6 (1) • bahar/spring: 3-25

Giriş

Hindistan'ın en büyük kenti olan Mumbai'nin kenar mahallelerinden birinde yaşayan yetim Müslüman genç Jamal Malik'in, dünyanın en popüler TV yarışma programlarından biri olan "Kim Milyoner Olmak İster?" (*Who Wants To Be A Millionaire?*) "oyun"unda "mutlu son"a ulaşmasını anlatan, İngiliz yönetmen Danny Boyle'nin *Slumdog Millionaire* (*Milyoner*) filmi, 81. Akademi Ödülleri'nde kazandığı "Oscar"larla¹, çoğu kimsenin beklemediği biçimde, dünya çapında bir ün ve başarı kazanmıştı. Bilinç endüstrisinin en önemli araçlarından biri olan sinemanın "*Hollywood karşısında Bollywood*"² sloganıyla küresel düzeyde kitlelerin tüketimine sunduğu bu film, kadercı yaklaşımı ve zengin olma vaadinin ve ihtimalinin mülksüz kitlelerin nezdinde yankı bulmasını sağlaması açısından da epeyce eleştirilmişti. Bu makalede ise eleştirilerin çoğuna katılmanın yanı sıra filme "zaman" ve "oyun" kavramları açısından yaklaşmaya; sinema-zaman ilişkisi filmin barındırdığı "zaman" unsurlarıyla incelenmeye çalışılmıştır. Türkiye'de vizyona girmesinden (Şubat 2009) on yıl sonra bu filmin seçilme nedeni bu zenginlikte yatmaktadır. *Slumdog Millionaire*'de irdelenen zamanın kullanılma biçimleri, kurmaca filmlerin "zaman" bağlamında farklı okumalarının yapılabileceği iddiamıza bir örnektir. Kuşkusuz, bu yaklaşımın kabul görmesi başka filmlerde test edilmesiyle mümkün olacaktır.

¹ "En İyi Film", "En İyi Yönetmen" (Danny Boyle), "En İyi Uyarlama Senaryo" (Simon Beaufoy), "En İyi Görüntü Yönetmeni" (Anthony Dod Mantle), "En İyi Ses Miksajı" (Ian Tapp, Richard Pryke, Resul Pookutty), "En İyi Kurgu" (Chris Dickens), "En İyi Film Müziği" (A. R. Rahman), "En İyi Şarkı" ("*O Sava*"-A. R. Rahman-Maya Arulpragasam) kategorileri olmak üzere sekiz Oscar.

² **Bollywood**: "*Hollywood*" imgesini "*Bombay*" imgesiyle buluşturan, Hindistan film sektörü için kullanılan melez terim. Bugün Mumbai olarak anılan Bombay kenti, tıpkı Amerika'daki Hollywood gibi, yüzlerce filmin üretildiği yerdir ve Hindistan film endüstrisinin çıkış yeridir. 1930'larda bu kentte başlayan Hindistan sinema endüstrisi giderek gelişmiş, günümüzde yıllık ortalama 1.000 filmlik bir devasa üretim seviyesine ulaşmıştır.

Makalede “zaman” kavramı Jay Griffiths’in, “oyun” kavramı da Johan Huizinga’nın ileri sürdükleri üzerinden sorgulanacaktır. Griffiths, “zaman”ın tarif edilme biçiminin fark edilmese de ideolojik ve hep iktidarla ilişkili olduğunu belirtmekte, modern dünyanın tutsağı olduğu “çizgisel zaman”ı eleştirmektedir (2003). Huzinga ise Aydınlanma Çağının ürettiği *homo sapiens* (akıllı insan) kavramını ve bu kavramın yetersizliğinden hareketle ona eklenen *homo faber* (imalat yapan insan) kavramını eleştirerek *homoludens* (oynayan insan) kavramından söz etmekte; toplumsal işlevini ele alırken, her “oyun”un bir anlam taşıdığını, oyunun, kültürün temeli ve önemli bir faktörü olduğunu ileri sürmektedir (2006).

Bu çalışmada, “Batı modernliğininrettiği dayatmacı “çizgisel zaman” kavramı, acaba bir “oyun” eşliğinde televizyon-sinema üzerinden kitlelerin belleğine nasıl işlenmeye çalışılıyor?”, “Modern dünyanın ötelediği “döngüsel zaman” kitlelerin çok mu uzağında, yoksa bilinç endüstrisi bu konuda kitlelere farkına varılmayan bir direktme mi içinde?”, “Filmler zaman olgusu üzerinden de okunabilir mi?” gibi sorulara yanıt aranmaktadır.

Çizgisel Zaman, Döngüsel Zaman

Zaman kavramı “kronolojik” ve “kairolojik” olarak iki biçimde sınıflandırılabilir. Bu iki kavram “zaman”la ilişkilendirilen iki Yunan tanrısının adından üretilmiştir; tanrılardan biri Uranus ile Gaia’nın oğlu, Rheia’nın hem babası hem kardeşi olan Kronos’tur ve mutlak, doğrusal, nicel olan kronolojik/çizgisel zamana adını vermiştir. Babasını ve çocuklarını öldüren bir tanrı olan Kronos’un bütün çocuklarını yutması mitolojide “zaman yarattığı her şeyi yutar” biçiminde açıklanmıştır. Bir başka Yunan tanrısı olan Kairos ise zamanlamanın, fırsatın, iyi ve kötü şansın, zamanın uğurlu ve daha az uğurlu veçhelerinin tanrısıdır. Doğrusal olmayan, nitel olan kairolojik/döngüsel zamanı sembolize eder. Yunanlılar Kronos’u Kairos’a üstün saymışlardır. Eski Yunan’ın devamı niteliğindeki modern Batı dünyası da tıpkı Yunanlılar gibi zamanı özellikle kronolojik boyutuyla kullanmayı tercih etmiştir.

Kronolojik zaman, hesaplanabilirliği öne çıkarttığı için standart ölçülerin peşinde koşar. Bir sezyum atomu 9.192.631.770 kere titreştiğinde, bir ölçü birimi olan bir “saniye” tanımlanmış olur. Kronolojik zamana başvurulduğunda günde 86.400 yılda 31.536.000 saniyeden söz etmek son derece kolaydır (Griffiths, 2003: 10). Modern dünyanın saat ve hız takıntısı, saniyenin binde birini ölçmeye çalışmaktadır. Sezyum saatleri, Greenwich’i referans alan dünyanın bölümlenmiş ve her yerde standarda ulaştırılmış saatleri yine dünyanın her yerinde yaşamı “düzenlemektedir”. Televizyon yayınlarında ekran köşesinden yol üstü reklam totemlerine, cep telefonlarından bilgisayarlara, kredi kartıyla harcama yaparken provizyon

alınan makinelerden alışveriş fişlerine kadar modern hayat saatlerle kuşatılmıştır. Çünkü saat bizatihi “düzen”dir.

Döngüsel zamanda ise standart bir ölçüm yoktur; bir şeyin zamanı gelmişse, gelmiştir. Kairolojik zamana doğanın dinamiği ya da döngüsü egemendir. Döngüsel zamanı kendilerine referans alarak yaşayan toplumlar standartlaştırılmış takvim ya da saate göre değil, doğanın zamanına ayak uydurur. Doğal olarak “zaman”ın algılanması ve kavramsallaştırılması kültürden kültüre farklılık gösterir. İnsan, doğa ile iç içe yaşarken zaman gibi yabancılaştırıcı bir kavramın esiri değildir. Modern dünyada “zaman”, merkezinde insanın, insan topluluklarının bulunduğu bir olgudur; neyin ne zaman yapılacağını tayin etmenin, insanların birlikte yaşamalarını düzenlemenin bir aracıdır (Yavuz, 2002: 91). Tarımcı toplumlarda ise “zaman” ve “takvim” kavramları çizgisel zamanı egemen kılan modern toplumların aksine, sayısal bir bilgi olmaktan öte toplumsal belleğin bir parçası olarak işlevseldir. Birbirini izleyen ve yinelenen doğal olayların döngüsel ve somut bir ifadesidir; göçebe topluluklarda kışlaktan yaylaya çıkış zamanının günü önceden belirlenmiş, standart bir günde olmaması, yağmurların, otlakların durumuna göre belirlenmesi, yani yaylaya mutlaka “zamanı gelince” çıkılması gibi.

“Saat size yatma vaktinin çoktan geçtiğini söylediği için uyuyorsanız burada kronolojik bir zamandan söz ediyoruz demektir; yorgun olduğunuz için uyuyorsanız söz konusu olan kairolojik zamandır.” diyen Griffiths, modern dünyanın mutlak kıldığı çizgisel zaman anlayışının nicelliğini eleştirmekte ve zamanın nitel bir olgu olduğunu söylemektedir (2003: 30). Ona göre, “zaman” son derece politiktir ve çizgisel zaman kültür emperyalizminin gizli, derinde yatan bir ögesidir. Zaman analizinin sadece saatleri değil; sanat, reklamlar, felsefe, edebiyat, antropoloji, tarih, sosyoloji ve mitolojiyi de içermesi gerektiğini söylemektedir.

Bir tür zaman tespit ve takip aracı olan takvimlerin ortaya çıkışı doğadaki üç temel çevrimin gözlenmesiyle ilişkilidir. Dünyanın kendi çevresinde dönüşü, günlerin; ayın dünya çevresinde dönüşü, ayların; dünyanın güneş çevresinde dönüşü de yılın süresini belirler. Bu üç çevrim için, üç hesap biçimi gereklidir; “av ve tarım toplumlarının mevsimleri, balıkçı ve gemicilerin gel-gitleri bilmeye gereksinimi vardır. Neden takvimler yapılır? Doğal düzenlilikleri önceden bilmek için.” (Gould, 2001: 16). Örneğin Mısırlılar İsa’dan 4241 yıl önce, bugün kullandığımız takvime oldukça yaklaşan, 365 günlük bir takvimi biliyorlardı. Bu takvimin ortaya çıkışında önemli dinamiklerden biri, Nil nehriydi. Çünkü suyu, canlıları, taşıdığı alüvyonlarıyla Nil nehri, Mısır’ın yaşam kaynağıdır. Eski Mısır dilinde “yıl” sözcüğü

tarımsal bir terimdir; hiyeroglif yazıda tomurcuklanan bir bitki biçiminde gösterilir ve tam anlamı “kendini yenileyen”dir. Eski Mısır takviminde dörder aylık üç mevsim vardır ve mevsimlerin adları da Nil nehrinin ve tarıma dayalı bir toplumun varlığını öne çıkartmaktadır: “Sel”, “Ekinlerin Çıkışı”, “Hasat”. Yılbaşı ise, Sel mevsiminin birinci günüdür (Halman, 1995: 17). Griffiths’in deyişiyle;

Bir zamanlar, doğa herkese ait olan en büyük saati, onun ritimleri, yılın belli zamanlarında ortak yapılan cemaatsel faaliyetleri belirlerdi: Doğal bir olayın veya mevsimin hep beraber gözlenmesi, birlikte tohum ekimi, toplu hasat... Modernlik, paylaşılan zamanın bu belirleyiciliğini kaybetmiş, ama onun yerine de başka şeyler yaratmıştır. Her şeyden çok zamanı ve mevsimi tanımlayan televizyon, genel bir saat ve takvim olarak doğanın yerini almıştır (2003: 30).

Bir sanat formu olarak sinemanın “zaman” kavramıyla kurduğu ilişki ise çok daha karmaşıktır ve kendine özgüdür.

Filmsel Zaman - Filmsel Mekân

Sinemayı “gerçek” olandan farklılaştıran iki temel olgu “zaman” ve “mekân”ın kullanımudur. Sinemacı herhangi bir olayı görüntülerken kamerasını kesintisiz olarak kullanıp olayı bütün olarak çektiği takdirde çekilen her şey gerçektekine eşit bir zaman diliminde kaydedilmiş olacak, aynı biçimde gösterimde gerçek zamana eşit bir sürede gerçekleşecektir. Oysa herhangi bir film, etkisini artırmak için, anlattığı içeriğin gerçekte gerçekleşme süresinden çok daha az bir zamanı işgal eder. Beş yıl süren bir savaş, 90 dakikaya sığdırılabilir. Bu durum, görüntülenecek olanın parçalara (planlara/çekimlere) bölünmesiyle mümkün olmaktadır. “Aksiyonun ya da bütünü çekimlere bölünmesi her çekimi gerçek zamanın değişik bir anı yapar. Bu zaman, doğası gereği sabit, değişmez, doğrusal bir gelişim gösterir” (Demir, 1994: 6). Başka bir deyişle, her çekimin süresi, kameranın ve göstericinin hızına müdahale edilmediği sürece, olayın “gerçek zaman”ına eşittir. Çekimlerin yan yana getirilmesi yani kurgulanmasıyla bu “zaman” gerek aritmetik, gerekse kronolojik olarak “gerçek”ten uzaklaştırılır, farklılaştırılır. Kurgu sırasında olayın kimi parçaları azaltılarak, çoğaltılarak, yer değiştirilerek gerçeğe müdahale edilir. Zamanın akışı hızlandırılabilir, yavaşlatılabilir, hatta dondurulabilir, durdurulabilir. Zaman içinde ileriye ya da geriye doğru atlamalar, tekrarlar yapılabilir, paralellikler kurulabilir; geçmiş, şimdi, gelecek gibi farklı dönemlere ait zaman dilimleri yadırganmayacak biçimde yan yana getirilebilir. Kurgu yoluyla elde edilen bu zaman türü, “gerçek zaman”la hiçbir ilişkisi, benzerliği olmayan yepyeni bir zamandır. “Gerçek zamanın burada bir hâkimiyeti yoktur. Gerçek zaman sadece ima edilir” (Jakobs, 1994: 36). Terminolojiye “filmsel zaman” olarak geçen bu zamana “sinemacının gerçek

zamanı” da diyebiliriz, çünkü artık her şey onun oynadığı bir “oyun”la, istediği bir zaman algısıyla seyirciye ulaştırılacaktır.

“Zaman” gibi “mekân” kavramı da sinemacının bu “oyunu”na eşlik eder. Sinemacının “ne”yin “ne kadar” gösterilmesi gerektiği konusunda verdiği kararlara bağlı olarak, mekânlar gerçek yaşamdaki boyutlarından kopartılır, yeni bir boyuta kavuşturulur. “Gerçek mekân” artık yerini “filmsel mekân”a bırakmıştır. Cep telefonunu otomobilinde unuttuğunu hatırlayan bir karakter, telefonuna kavuşmak için 300 metrelik yolu 10 metre olarak katedebilir ya da bu yol bitmek bilmeyebilir. “Mekân”ın işlevi “zaman”ın seyridir.

Oyun “Ciddi Olmayan”dır

Bu çalışmanın “zaman” dışında yaslanacağı diğer kavram ise “oyun”dur. Filmin ana öyküsü olan “yarışma”nın bizatihi oyun olmasının yanı sıra filmin içinde çok sayıda oyun ve oyun unsuru karşımıza çıkmaktadır. Çocukların havaalanında kriket oynamaları, polis kovalarken damdan polislerin başına bir şeyler atarak ya da polislere el kol hareketleri yaparak keyiflenmeleri, Hindu saldırısı sırasında polislerin iskambil oynuyor olmaları, öksüz kalan Lakita’nın yağmurun altında ıslanırken bile yerlere bir şeyler çiziktirmesi, dilenci kampında çocukların salıncıklarda sallanması, kampta çocuklardan birinin gece uyurken cinsel organına acı biber konması vb.

Genellikle kavramsal olarak ciddiyetin zıttı olarak “hafif”e alınan “oyun” kavramına, Huizinga çok farklı bir noktadan, “kültür yaratıcı” işleviyle yaklaşmaktadır. Huizinga’ya göre, oyun, canlı yaşamında --insanlar ve hayvanlar dahil-- fizyolojik bir olgudan ya da fizyolojik olarak belirlenen psişik bir tepkiden daha fazla bir şeydir. Oyunun yoğunluğu, tahrik gücü konusunda hiçbir biyolojik çözümlene doyurucu açıklamaya ulaşamamıştır. Oyun, heyecan, sevinç ve matraklıkla birlikte vardır ve oyundaki zevk unsuru bu konudaki tüm çözümlenmeleri yetersiz kılmaktadır. Sadece insana özgü olmadığı, hayvanlarda rastlandığı için de rasyonel sayılamaz, tersine irrasyoneldir. Ciddi olmayandır ama çok ciddi bir şey de olabilir. İçinde komik olanı barındırır ama bilgelik-aptallık, iyilik-kötülük gibi zıtlıkların da ötesindedir. Ritim ve armoni oyunun önemli unsurlarından olduğu için oyun ile güzellik arasında ciddi bağlar bulunmaktadır (Huizinga, 2006).

Oyun kavramının önemli yapıtaşlarından biri “oyuncu”dur ve oyuncunun eylemi “gönüllü bir eylem”dir. Özgürlük içinde gelişir. Emirlerle bağlı olarak gelişen bir oyun ise, oyun olmaktan öte oyunun zorunlu temsilidir.

Her ne olursa olsun oyun, insan ve sorumlu yetişkin için, isterse ihmal edebileceği bir işlemdir. Oyun keyfe kederdir. Oyundan alınan zevk oyunu ihtiyaç olarak hissettirdiği ölçüde oyunun gerekliliği emredici hale gelmektedir. Oyun her an ertelenebilir veya iptal edilebilir. Oyun, fiziksel bir ivedilik veya ahlaki bir ödev tarafından dayatılmış hiç değildir. Oyun bir görev değildir. “Boş zaman” içinde gerçekleştirilmektedir. Ancak oyun kültürel bir işlev haline geldiği zaman, görev ve ödev kavramları ona dahil olmaktadır (Huizinga, 2006: 25).

Huizinga oyunun gündelik veya asıl hayat olmadığına da altını çizmektedir. Bu anlamda, oyun, oyuncuya gerçek hayattan kaçarak, kendine özgü eğilimleri olan geçici bir faaliyet alanına girme bahanesi sunmaktadır. *Slumdog Millionaire*'de, Jamal Malik karakterinin katıldığı oyunun da, bu anlamda bir gerçek hayattan “kaçma” eylemi, bir rahatlama meşguliyeti olduğu varsayılabilir. Ancak Malik'in eylemi, yıllardır özlemine çektiği çocukluk aşkı Lakita'ya ulaşarak yeni bir gerçek hayatı “kurma” eylemidir. Bu durum, oyunun özünde var olan “ihtiyaç ve arzuların dolaysız tatmin mekanizmalarının dışında yer alma” (Huizinga, 2006: 26) niteliğine ters düşse de, Malik oynamaktadır. Oyun bireysel anlamda oynayan için işlevsel olduğu kadar, toplum açısından da içerdiği anlam, yarattığı manevi değerler ve toplumsal bağlar nedeniyle kültürel bir işlev taşır. Çünkü oyunun ifadesi bütün toplum ideallerini tatmin etmektedir.

Her oyunun kendi kuralları vardır; kurallara karşı çıkan veya bunlara uymayan oyuncu bir oyunbozandır. Malik karakteri oyuna özgürce katılıyorsa da, burada da oyunun kuralları oynatıcılar tarafından çok daha önceden, -- küresel bir standartta-- belirlenmiştir. Oyuncunun özgürlüğü, oyunun özünden gelmeyen kurallarla sınırlandırılmıştır ve olup bitenler, doğası içinde oynanan bir oyun olmaktan öte, oyunun zorunlu temsiline dönüşmektedir.

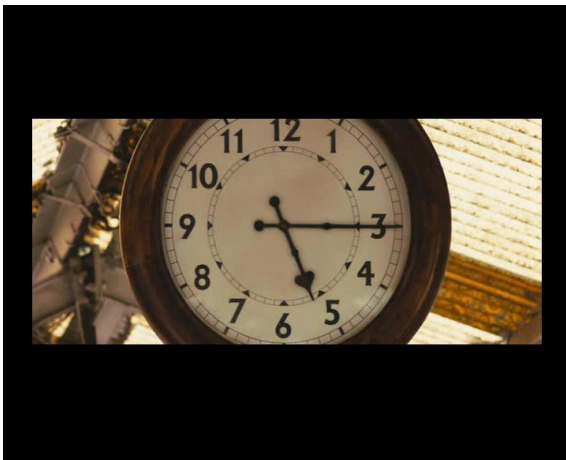
Oyun gündelik yaşamdan işgal ettiği yer ve zaman açısından ayrılmıştır. Oyun başladıktan sonra sonuna kadar oynanır. *Slumdog Millionaire*'de, yarışma (oyun) birinci günün sonunda tamamlanamamışsa da, bir sonraki gün öyle ya da böyle bitirilecektir. Oyunun bir başka özelliği de, tekrar edilmesidir. Oyuncular değişebilir, yenilenebilir. Bu anlamda oyunun döngüsellikinden söz edilebilir. Oyunun mekânsal sınırlılığı ise zamansal sınırlılığından daha çarpıcıdır. Oyun, önceden belirlenmiş kendi mekânsal alanının sınırları içinde oynanır. Huizinga'ya göre;

Kutsal yer de oyunun cereyan ettiği yerden biçimsel olarak farklı değildir. Arena, oyun masası, sihirli çember, tapınak, sahne, perde, mahkeme; bunların hepsi biçim ve işlev açısından oyun alanlarıdır, yani tahsis edilmiş, ayrılmış, çevresine parmaklık çekilmiş, kutsallaştırılmış ve kendi sınırları içinde özel kurallara tabi kılınmış yerlerdir. Bunlar bildik dünyanın ortasında, belirli bir eylemin gerçekleştirilmesi amacıyla tasarlanmış geçici dünyalardır. (Huizinga, 2006: 27-28).

Oyuncunun, bu geçici dünyanın sınırları içinde cesareti, tahammül gücü sınanmaktadır. *Slumdog Millionaire*'in senaryo öyküsündeki, televizyon programı üzerinden oynanan “oyun”un asıl oyuncuları ise ekran karşısındaki devasa izleyici kitesidir. Bu kitle de kendi oyununu özgürce oynamaktadır. Filmin içindeki “oyun”un kurduğu çember, film vizyona girdikten sonra yarattığı izleyici kitleyle birlikte daha da genişlemektedir. Filmin vizyonda kaldığı süre içinde ne kadar seyirciye ulaştığı konusunda elimizde sağlıklı bilgiler olmamasına karşın, elde edilen hâsılat bu konuda epeyce fikir vermektedir. Film, ABD’de 141.319.928, yabancı ülkelerde 236.097.365 olmak üzere toplam 377.417.2893 USD hâsılat elde etmiştir (IMDB, 2019). Maliyeti ise tahmini olarak 15 milyon USD olan film Türkiye’de 338.209 kişi tarafından izlenmiş ve 3.097.866 TL hasılat yaratmıştır (Box Office Türkiye, 2019). Bu bağlamda, oyun kavramının “hafif’e alınan boyutunu, sektörel/mali büyüklükle birlikte yeniden düşünmekte yarar vardır.

***Slumdog Millionaire*’de Zaman Oyunları**

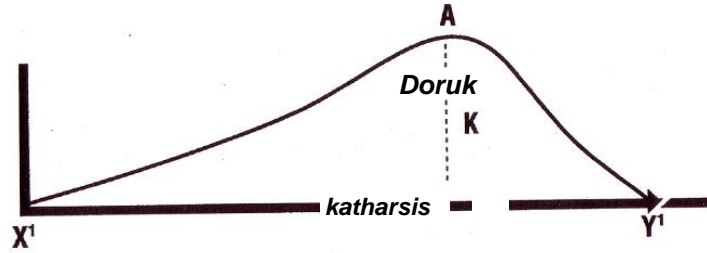
Kronolojik olmayan bir akış hissi veren filmin başından sonuna kadar, değişik zaman oyunlarına başvurulmuştur. Filmin birbirinin içine geçen üç ana öyküsü, üç ayrı zamanı vardır: Jamal Malik’in “yarışma zamanı”, “sorgu zamanı”, “geçmiş zamanı”. Yarışmadan sonra Jamal Malik’in Lakita’yla buluşması (“yarışma sonrası zamanı” ya da “vaat zamanı”) yarışma kronolojisinin devamı niteliğindedir.

Filmin içindeki bu zamanlar bazen çizgisel, bazen döngüsel bir niteliktedir. Kurguyla birbirinin içine geçerek, ileriye ve geriye doğru akmaktadır. Bu bağlamda, zamanların anlatı

yapısıyla filmin bütünün anlatı yapısı farklılaşmaktadır, seyircinin zihnini alt-üst eden bir filmsel zaman yaratılmaktadır. Seyirci nerede çizgisel nerede döngüsel zamanın içinde olduğunu kavramakta güçlük çekmektedir.

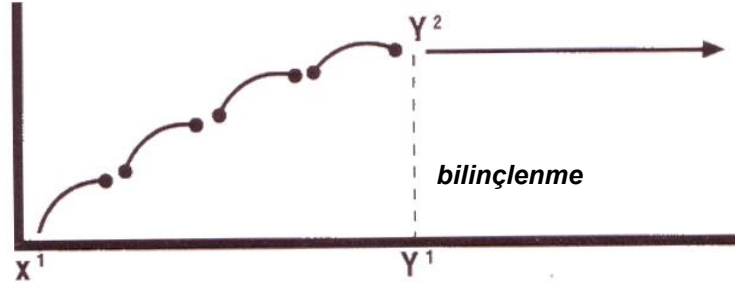
Her bir zamanın öyküsü kendi içinde dramatik anlatıma uygun olarak düzenlenmiştir. Bir zamana ait olan öyküdeki herhangi bir sahne bir sonraki sahnenin yaratıcısı ya da nedenidir. Dolayısıyla her öykü büyük ölçüde, düz bir çizgi üzerinde, organik olarak gelişmektedir. Olayların akışı evrimsel bir zorunluluk içermektedir. Örneğin; Mumbai varoşlarında kendi hallerinde yaşamakta olan Jamal Malik ve kardeşi Salim, annelerinin Hinduların saldırısında öldürülmesi nedeniyle sokağa düşmüştür. Malik’in Lakita’yla tanışması da bu sırada gerçekleşir. Karınlarını çöplükten doyurmaya mecbur kalmışlardır. Çöplüğe gelen dilenci simsarlarının eline düşerler. Böylece, yaşam öyküleri de dilenci gerçekliğinin (yoksulluğun üzerine kurulan sömürünün) gereğine göre gelişecektir. *Grafik 1*’de görüleceği gibi, dramatik anlatımda, X^1 - Y^1 doğrultusuyla verilen izleyicinin yaşam çizgisinde herhangi bir sıçrama yoktur; seyirci yapay olarak girdiği gerilimden kurtulduktan sonra (*katharsis*), yaşamına Y^1 noktasından aynen devam edecektir.

Filme bütün olarak bakıldığında ise anlatı yapısı “*epizotik anlatım*”a uymaktadır. Her üç zamana ait sahneler kendi zamanlarını anlatmaya hizmet etmek için bulunduğundan, üçü arasında sıçramalı bir akış söz konusudur. Seyirci de aktif bir zihinsel faaliyet içine girdiğinden X^1 - Y^1 doğrultusuyla verilen izleyicinin yaşam çizgisi Y^2 noktasına sıçramaktadır (*Grafik 2*).³

Grafik 1: Jamal Malik’in “yarışma”, “sorgu”, “geçmiş” zamanlarının anlatı yapısı (Dramatik)
(Kaynak: Parkan, 1983)

³ Bu iki anlatı biçimi için, Mutlu Parkan’ın, Bertolt Brecht’in estetiği üzerine hazırladığı eserinden yararlanılmıştır (1983: 33-35).

Grafik 2: Slumdog Millionaire'nin anlatı yapısı (*Epizotik*) (Kaynak: Parkan, 1983)

Bu açıdan bakıldığında filmde “melez” bir anlatı yapısından söz edilebilir. Anlatı yapısındaki bu melezliği “zaman” kavramıyla birlikte irdelemek, filmin seyirci üzerindeki etkisini anlamakta önemli bir ipucu olabilir.

Filmin ana öyküsü olan Jamal'in “yarışma zamanı” filmde bütünüyle, neredeyse kusursuz biçimde, kronolojik olarak akmaktadır. Yarışma, Jamal Malik'in sahneye davet edilmesiyle başlar, sorulara verilen doğru yanıtlarla gelişir, program içinde reklamlara ayrılan yerlerde ya da süre yetmediği için son sorunun ertesi güne kalması nedeniyle kesintiye uğrasa da 20 milyon Rupi'yi kazanmasıyla biter. Her şey, baş ve sonun arasında uzanan düz bir çizginin takibi kadar kolaydır. Film, yarışmayı ana izlek olarak kurmuşsa da, filmde yarışma sahnelerine ayrılan toplam süre 29 dakika 23 saniyedir. Yarışmanın bitmesinden sonra Malik'in Lakita'yla garda buluşmasını bu kronolojinin devamı saydığımızda süre 32 dakikaya çıkmaktadır. Yani film süresinin yaklaşık dörtte biri filmin en kronolojik olarak akan ana öyküsüne ayrılmıştır.

Filmin içinde ileriye atlayış (*flash-forward*) yöntemiyle karşımıza çıkan, “sorgu zamanı”, da kendi içinde, büyük ölçüde, çizgisel olarak akmaktadır: Yarışma mekânından alınan Jamal, polis merkezine getirilir. Soruları yanıtlarken hile yapıp yapmadığı merak edilmektedir. Önce güzellikle, sonra da işkenceyle konuşturulmaya çalışılır. Hile yapmadığı anlaşıldığından son soruyu yanıtlamak üzere serbest bırakılır. Filmdeki sorgu sıralaması da kendi içinde alt-üst edilerek kronoloji bozulmuştur. Önce işkenceli kısımlarının, daha sonra düz sorgulamanın kronolojisini görürüz. Filmdeki bütün sorgu zamanı 10 dakika 47 saniyedir; yani filmin süresinin sadece % 9'unu işgal etmektedir. Yapısı ve içeriği gereği filmin bütün öyküsünü seyirciye izlettiren de bu sahnelerdir.

Jamal Malik'in “geçmişinin zamanı” ise filmin içinde en büyük oyluma sahiptir ve bütünüyle çizgisel olarak verilmiştir. Jamal'in anlatılacak olan öyküsü, kendisine benzeyen

varoş çocuklarıyla Mumbai havaalanında kriket oynadıkları sahneyle başlar. Jamal film boyunca türlü zorluklarla mücadele eder, pek çok hukuk-etik dışı yönteme maruz kalır ya da tanık olur, önüne çıkan bütün engelleri aşar ve sonunda hem 20 milyon Rupi’ye hem de onu ölesiye seven Lakita’ya kavuşur. Jamal’ın filmin içinde geri dönüşlerle (*flash-back*) anlatılan “geçmiş zamanı” 1 saat 9 dakika 10 saniye sürmektedir. Bu süre filmin beşte üçüne yakındır. Geri dönüşlerle verilen bu öykünün içinde, bazen “geçmişin de geçmişi” görülmektedir.

Film süresinin yaklaşık yirmide birine karşılık gelen 7 dakikalık kısmı ise *Bollywood* filmlerinin alışıldık şarkılı danslı sahnelerine benzeyen son jeneriğe (“vaad zamanı”na) ayrılmıştır.

Film boyunca kronolojik zaman, kurguda başvurulmuş ileriye atlayış, geriye dönüş, paralel anlatım ve tekrarlarla alt-üst edilmiş; “yapay bir döngüsel zaman” yaratılmaya çalışılmıştır. Filmde gerçek anlamda döngüsel zaman örnekleri de bulunmaktadır. Ancak filme egemen olan bu yapay döngüsel zaman duygusunun modern dünyanın kronolojik zaman tutkusuna içten içe hizmet ettiğini irdelemek için filmin öykü akışına daha dikkatle bakmak gerekmektedir:

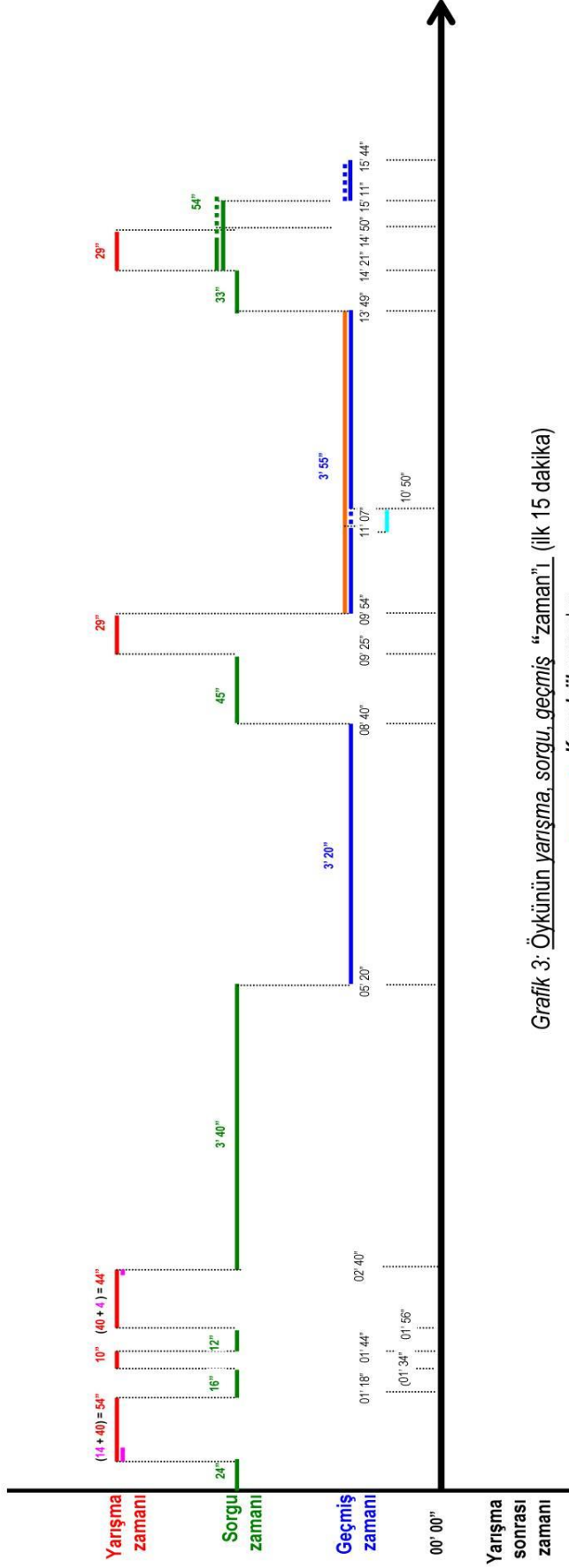
Film pek alışıldık olmayan bir yöntemle, bir ileriye atlayışla başlar. Filmin başkarakteri olan Jamal Malik sorguya çekilmektedir. Seyirci bu sorgu sahnesi hakkında henüz hiçbir bilgiye sahip değildir. 24 saniyelik bu kısa sorgu sahnesinden sonra, 54 saniyelik bir yarışma sahnesi (54 saniyelik bu mini bölüm de ikiye bölünmüştür: 44 saniyelik yarışma, yarışmayla paralel zamanlı olan ve 10 saniyelik Jamal Malik’in kardeşi Salim’in paralarla doldurduğu bir banyo küvetinin içinde yüzmesine ait görüntüler); sonra 16 saniyelik sorgu ve ardından 10 saniyelik yarışma; daha sonra 12 saniyelik sorgu ve 44 saniyelik yarışma (40 saniyesi yarışma, 4 saniyesi Salim’in banyo görüntülerine ait olmak üzere) sahneleri girmektedir. Toplamda 2 dakika 40 saniye olan bu giriş sekansında, iki ayrı zaman sekiz ayrı parçaya bölünmüştür. Hem sorgu hem de yarışma zamanının öyküsü, Salim’in banyo öyküsü de dâhil olmak üzere, kendi içinde kronolojiktir. Ama bu sorgu ve yarışma zamanlarının böylesine bir kurgu içinde peş peşe gelişeyi ciddi biçimde merak duygusuna sokmakta ve filmin peşinden sürüklemektedir.

2 dakika 40 saniyelik bu karmaşık yapının ardından gelen ve yine kronolojik olarak akan 3 dakika 40 saniyelik sorgu zamanı görüntüleri ise karmaşa duygusunu bir nebze bertaraf etmekle birlikte merakın sürdürülmesini sağlamaktadır. Sorgunun nedeni film ilerledikçe belirginleşecektir. Aslında, çizgisel olarak baktığımızda, Jamal Malik’in sorguya

götürülmesi eylemi, 120 dakikalık filmin 94'üncü dakikasında gerçekleşecektir. Yani seyirci, öyküyü izlemeye filmin 94. dakikasından başlamakta, 24 saniye sonra, bu kez filmin 105. dakikasında izleyeceğimiz Salim'in banyo sahnesini izlemekte, 14 saniye sonra tekrar kaldığı yerden yarışmaya (baş) dönmekte, sonra tekrar 94'ncü dakikaya gitmektedir. Seyircinin, zamanın ileriye ya da geriye doğru akıtıldığı öyküye egemen olması ve filmi kavraması film epeyce ilerledikten sonra mümkün olmaktadır.

Filmin ilk 15 dakikasının zaman grafiği, gerek filmin kronolojik-kairolojik zamanları, gerekse de film öyküsünün üç zamanı (yarışma, sorgu, geçmiş) hakkında bir fikir verebilir (*Grafik 3*):

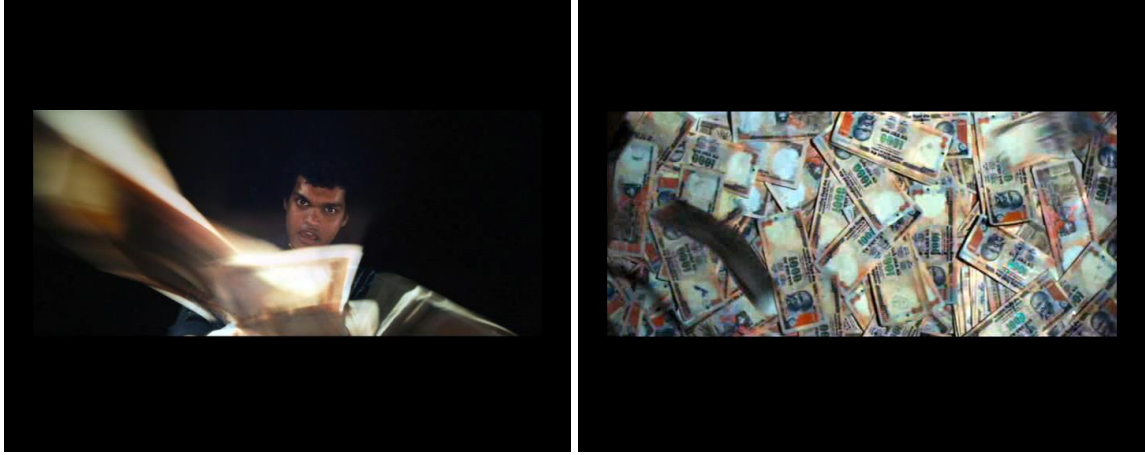
“Slumdog Millionaire”

Grafik 3: Öykünün yarışma, sorgu, geçmiş “zaman”ı (ilk 15 dakika)

Grafik 3: Slumdog Millionaire filminin ilk 15 dakikasının zaman grafiği

Filmin başındaki sorgu sahnesinin arasına, Salim'in küvetin içinde paralarla yüzdüğü sahneye ait görüntüler aracılığıyla filmin ana teması olan “para”nın ve “para kazanma”nın sokulması şaşırtıcı görünmemektedir. Aksine filmle birlikte “oyun” da başlamakta, izleyicinin zihnine bu imgeler yerleştirilmiş olmaktadır.

Jamal Malik'i tanımaya başlayacağımız ilk güçlü sahne bir “oyun” sahnesidir. Jamal ve arkadaşları havaalanında kriket oynamaktadır. Polislerin kriket oynayan çocukları kovalaması kronolojik zamana gelebilecek olan zararı önleme mücadelesidir. Çocukların havaalanında oynaması, uçak iniş-kalkışlarının engellenmesi, kronolojik akan zamanın kesintiye uğraması, “yaşam akış hızı”nın yavaşlamasıdır. Kriket oyunu sırasında inişe geçen ama oynayan çocuklar yüzünden alana “pas” geçmek zorunda kalan uçağın içinde bir iş adamının varlığı ve onun bir iş toplantısına gitmesinin gecikmesi gibi riskler sistemin zarar görmesi anlamına gelecektir. Kolluk güçlerinin görevlerinden biri kronolojik zamanın kesintiye uğramasını engellemektir. Ayrıca uçtakilerin güvenliği alandaki çocuklardan çok daha önemlidir.

Filmde çocuklarla polisler arasında yaşanan kaçma-kovalamaca sahnelerinde de “oyun” kendini hissettirmektedir. Çocuklar kovalayan polislerin başına bir şeyler atmakta, arada bir dönüp polislere el kol hareketleri yapmaktadır. Hindistanlı çocukların oyun zamanları saatlerle belirlenmemişse de, resmi eğitimin saati bellidir. Onlarca çocuğun balık istifi doldurulduğu bir sınıfta ders yapmakta olan öğretmenin derse giriş zili çaldıktan sonra derse gelen, yani geç kalan, Jamal ve Salim’e sinirlenmesi ve elindeki kitabı onlara doğru fırlatması, bir anlamda, kronolojik zamana riayetsizliği cezalandırmaktır.

Yarışmanın ilk sorusu bir tarih sorusu, yani doğrudan bir kronoloji sorusudur: “Who was the star in the 1973 hit film *Zenjeer*?” (“1973’ün zirvedeki filmi *Zincir*’in yıldız oyuncusu kimdi?”) Tarih ve kronoloji ilişkisi klasik ilerlemeci tarihçiliğin önemli bir özelliğidir. Burada bir parantez açmakta; zaman–tarih ilişkisi üzerine bazı bilgileri hatırlamakta fayda vardır: Evrimsel tarih kronolojik zaman anlayışının bir tezahürüdür. Bu tarih anlayışı Ortaçağ Hıristiyan dünyasının “kutsal zaman” kavramına karşılık gelmekte; böylece zamanın kurtuluş aracı olduğu, sürekli ve anlamlı bir öykü yaratılmaktadır (Morley-Robins, 1997: 269).⁴ Tanrı’nın “sonsuzluğu”, insanın faniliği ve insanoğlunun bir sona doğru yaklaştığı fikri, semavi dinlerin ortak yanlarından biridir. Bu fikir, “Eskatalogya”ya⁵ özgü bir sona doğru ilerleyen Yahudi-Hıristiyan-İslam düşüncesinde kilit bir yer tutmaktadır (Iggers, 2003: 2).

⁴ J. Fabian, **Time and the Other: How Anthropology Makes its Object**, New York: Columbia University Press, 1983, s.2’den aktararak; bu kaynağın Türkçesi için bkz.:J. Fabian, **Zaman ve Öteki** Antropoloji Nesnesini Nasıl Oluşturur, çev. Selçuk Budak, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.20.

⁵ “**Eskatalogya**”: Son bilimi; Yunanca “son” anlamına gelen “*eschatos*” sözcüğünden türetilmiştir. Tanrı-bilimin kıyamet koptuktan sonra neler olacağını anlatan koludur. İlk kıyamet kitapları, Yahudi eskatolojisinin kaynakları olan Daniel ve I. Hanok’un kitaplarıdır; bu kitaplara göre tek umut dünyanın sonundadır: “Günlerin sonunda ödülünü almak için uyanacaksın.” (Daniel, 12:13). Hıristiyan eskatolojisinde de yaşadığımız dünya kötüdür; asıl mutlu yaşam kıyamet koptuktan sonra başlayacaktır. İslam eskatolojisine göre de, yaşadığımız dünya insan için geçici bir âlemdir. Kıyamet koptuktan sonra bütün ölümler dirilecek, ölümlülerin dünyada neler yaptıklarının kaydedildiği defterler açılacak, dünyada yaşarken başlayan sınav burada sonlanacaktır. (Hançerlioğlu, 1997: C II-77; Eliade, 2003: 305).

İlerlemeci tarih anlayışına karşı çıkan *Annales* hareketinin önemli üyesi Fernand Braudel Akdeniz’i “tarihe bir başka yaklaşım tarzı sunmak için güzel bir fırsat” (1990: 10) olarak nitelendirirken zamanı her biri kendi hızında akan üç ayrı parçaya ayırmaktadır: Akdeniz’in coğrafi bir mekân olarak neredeyse “durağan” zamanı, toplumsal ve ekonomik yapılarıdaki “ağır ilerleyen” zamanı, siyasal olayların “hızlı akan” zamanı.

Çizgisel zaman kavramının terk edilmesi, olaylar silsilesini izleyen anlatıya dayanan tarihin ve Batı kültürünün üstünlüğüne duyulan inancın da sonu olmuştur. Braudel; “yayıldığı alanın genişliği, yansımaları, süresi ne olursa olsun uygarlık kendi başına insanlığın tüm tarihi demek değildir” (1990: 111) derken tarihin “uygarlık” ve “modernlik” kavramlarıyla ilişkilendirilmesine yöneltilecek olan eleştirilerin de önünü açmıştır.

Slumdog Milyoner’de “yarışma zamanının” ilk sorusunun tarih sorusu olması, izleyicide yaratılmak istenen kronolojik zaman algısı için iyi bir başlangıç olmaktadır. Ancak Jamal’in bu sorunun yanıtını aradığı deneyimlenmiş bilgi noktası, kronolojik olmaktan uzak, bir kairolojik zaman örneğidir: Varoş sakinlerinden Prakash, tuvalet ihtiyacı nedeniyle Salim’in “işlettiği”⁶ baraka tuvalete gelmiştir, ancak tuvalet meşguldür. İçeride Jamal vardır. Prakash’ın tuvalet ihtiyacının, modern dünya bireylerinin neredeyse saatle belirlenmiş, standart tuvalet zamanına benzeyip benzemediğine ilişkin bir ipucu yok. Prakash’ın saate bağlı olmayan, sıkıştığı için o zaman diliminde orada olmasını gerektiren bir ihtiyaç gibi. Prakash ile Jamal arasında bu ihtiyacın “zaman” kavramı açısından tahlili de yapılmaktadır:

Prakash: “*Stop your time-pass boys. This is urgent...*” (“Süreyi durdurun çocuklar bu acil”)

Jamal: “*It is a shy one and since when was there a time limit on a crap?*” (“Pısrık adam, ne zamandan beri b.k yapmaya süre konuldu?”)

⁶ Buradaki tuvaletin “işletilme” mantığı ise son derece modern dünyanın gereklerine göre kurulmuş gibi görünmektedir. Her yerin doğal tuvalet varsayılabilceği böylesi bir varoшта Prakash’ın ücreti mukabilinde bir tuvalet arayışı gerçekçi görünmüyor. Bu sahne, modern dünyanın yöntemlerine uygun olarak ve senaryoda bir gerilim noktasının daha da belirginleşmesine hizmet edecek biçimde “Batılı Beyaz Adam”ın gerçeği tahrifi olabilir.

Sahnenin devamında gelişen ve yarışma sorusunun cevabını oluşturan *Zenjeer* filminin yıldızı Amitabh Bachchan’ın gelişi de bir kairolojik zaman örneğidir. Bu geliş hiçbir saate ya da takvime bağlı değildir. Tıpkı Prakash’ın ihtiyacı gibi, Amitabh Bachchan da gelmesi gerektiği zaman gelmiştir. Griffiths’in dediği gibi;

“Londra, Münih, Paris ya da New York’ta otobüse bineceksiniz, saatinize bakıp otobüs saatlerini kontrol edersiniz, gidip de birine sormazsınız. Saat, takan kişiyi toplumsal bir kopuşa götürür. Hindistan’da ise otobüse bineceğiniz zaman saate bakıp otobüs saatlerini kontrol ederseniz gülerler size. (Yaptım. Güldüler.) Toplumsal kaynaşmanın olduğu alçakgönüllü bir yerde gidip birine sormanız gerekir. (...) Otobüsler gider gelir, insanlar da ne zaman geleceğini bilir, çünkü zaman orada hâlâ insanın içindedir, kâğıtların soyut dünyasında değil.” (2003: 30).

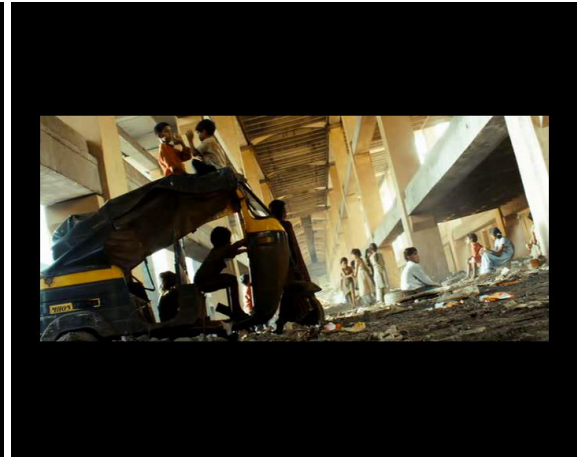

Yarışma boyunca en az 20 kez başvurulmuş Jamal’ın geçmiş öyküsü, kusursuz bir kronolojik seyir izler. Çünkü “geçmiş, Batılı Hıristiyanların gözünde, tarihsel, çizgisel ve sınırlı olmak zorundadır” (Griffiths, 2003: 61).

Jamal Malik’e 16 bin Rupî kazandıracak soru ise dinsel bir sorudur: “*In depictions of God Rama, he is famously holding what is his right hand?*” (“Tasvirlerde, Tanrı Rama sağ elinde neyi tutmasıyla ünlüdür?”) Bu soru Jamal’i geçmiş zamanındaki kairolojik bir ana götürür: Hızın ve zamanın sıkıştırdığı modern dünya kadınlarının çamaşır günü bellidir, çoğunlukla da iş günü olarak önceden belirlenmiş ve kendisinden kopartılmış olan hafta içi günler dışında kalan --yani modern dünyanın gereklerini yerine getirilmesi gereken günler dışında kalan-- tatil günleridir. Hindistanlı varoş kadınlarının ise böyle bir günü yoktur; çamaşırın yıkanması gereken zaman, onların kirlenmiş olduğu ve artık yıkanması gereken zamandır. İşte böyle bir günde Ganj’da çamaşır yıkamakta olan Müslüman kadınlar Hinduların saldırısına uğrar ve bu saldırı sırasında Jamal’in annesi de öldürülür. Galeyana gelen Hinduların bu saldırısının da, önceden tespit edilen kronolojik bir zamana bağlı olmadığını tahmin etmek pek zor değildir.

Jamal ve Salim'in annelerinin öldürülmesinden sonra başlayacak olan ayakta kalma süreci, kairolojik zamana bağlı olarak gelişen pek çok unsuru içinde barındırmaktadır. Modern dünyanın tüketim artıklarının boşaltıldığı çöplüğe, dilenci simsarı Mamal'ın gelmesi; Jamal ve Salim gibi, bu çöplükten ekmeğini çıkartanlara bir “kola” şişesiyle sunulan gelecek vaadiyle başlayan onların dilencileştirilmesi süreci hiçbir kronolojiye ya da saate bağımlı değildir. Nitekim Mamal zamanı geldiğinde (ki, bu ne zamansa, o zamandır) çocukların ne tür bir dilencilik yapması gerektiğine --şarkı söyleyerek mi, yoksa gözlerinin kör edilerek mi dilencilik edeceklerine-- karar vermekte ve gereğini buna göre yapmaktadır.

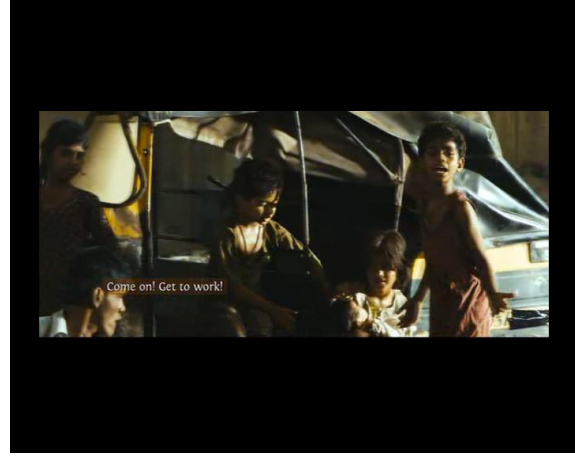

Bu arada, Jamal ve Salim'in getirildiği kamp bir “oyun” cennetidir; gerek yaşama mekânı olarak düzenlenen bölümde, gerekse viyadüklerin⁷ altında her yer oyun alanıdır.

⁷ Hız modern dünyanın vazgeçilmezlerindedir ve hızın kendini gösterdiği en önemli alanlardan biri ulaşımdır. Hızı, yarışçı dünyanın temsili ve bir statüko işareti olarak gören Griffiths, trafikte her şeyin bu hızı artırmak ya da kesintiye uğratmamak üzerine kurulduğunu belirtmektedir. “Hız son derece politiktir; bir kişinin hızının parasını diğerleri verir. Araba merkezli trafik, yürümek için bekleyen yayalar ve önu kesilen bisikletliler demektir.” Hız konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Griffiths, 2003: 35-49. Modern dünyanın viyadük çözümü de Griffiths'in söyledikleri için iyi bir örnek oluşturmaktadır

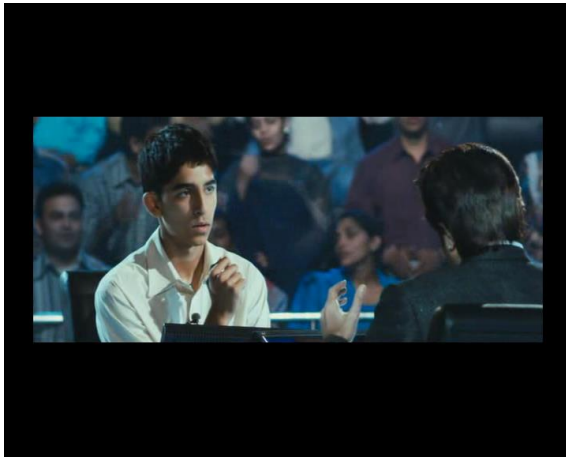
Zamansal olarak da kronolojik bir belirleyici yoktur, her an oyun oynayabilmektedirler. Çünkü çocukluk, “saatleri saymadan günü geçirmektedir. İnsanın sonsuzlukta var olduğu çağdır çocukluk. (...) Çocuklar, dakikliğe karşı inatçı, güzel bir saygısızlık, modernliğin egemen saatine karşı doğuştan gelen bir aşağılama barındırır” (Griffiths, 2003: 29).

Bu anlamda kamptaki çocukların, Huizinga’nın işaret ettiği boyuta yakın bir doğallıkta, kendiliğinden oyun oynadığı söylenebilir. Kültür bu “oyun”un üzerine kurulacaktır. Kamptaki ast-üst ilişkileri (Mamal-Salim ve Salim-diğer çocuklar arasındaki ilişkiler) bu anlamda dikkat çekmektedir. Modern dünyanın temsili sayabileceğimiz bir viyadükün altında

oynamakta olan çocukların yanına gelen, daha önce Mamal’ın adamı Punnoose’ye kafa tuttuğu için liderliğini kabul ettirmiş olan Salim’in “*Come on! Get to work!*” (“Haydi! İş başına!”) komutuyla çocukları işe çıkarması da hiçbir ölçülebilir saati gerektirmemektedir. Çünkü dilenmeye başlamak için gereken süre dolmuş, yani dilenmenin “zaman”ı gelmiştir.

Mamal’ın çocukları ne tür bir dilencilğe uygun bulduğunu anladığımız sahnede, Salim’e 32. dakikada söylediği “Dinle çocuk, karar verme zamanı.” ya da yaklaşık 2 dakika sonra “Şimdi profesyonellik zamanı.” diye dile getirdiği zamanlar da, “zamanı gelen zamanlar”dır, yani kronolojiden uzaktır.

“Oyun daha zorlaştıkça, seyircilerin gerilimi artar” (Griffiths, 2003: 73). Bu durum filmdeki yarışma için de geçerlidir. Sorular giderek zorlaşmakta, Malik sıkışmaktadır. Gerilim 93. dakikada doruğa ulaşır. Jamal Malik son soruya kadar gelmiştir. Ancak soru sorulamadan, gerilimin dorukta olduğu bu “an”da, oyun için öngörülen “süre” dolar. Çünkü modern dünyada her şeyin belirlenmiş

bir zamanı vardır, bu dünyanın başka gereksinimlerini karşılayacak unsurların kendilerini gösterebilmeleri için kronolojik olarak ayrılan zaman bekletilemez; örneğin televizyondan

kitlelere ulaştırılacak olan borsa haberleri, magazin muhabbetleri ya da trafik cinayetleri akıp giden zamana yön vereceklerdir. Malik, yeterince hızlı olamadığı için “zaman”ı rasyonelce kullanamamış, o gün mutlu sona ulaşamamıştır.

Huizinga da, oyun ortamının doğası gereği istikrarsızlığından söz etmektedir. Oyun, dış etkenler, kuralların ihlali ya da bir iç neden yüzünden kesilebilir ve asıl hayat her an yeniden egemen olabilir (2006: 41). Ancak yarışmadaki bu kesinti karamsarlığı ya da yıkımı inşa edecek bir bitim değildir, tersine oynatanlar açısından oyunun parçasıdır. Doğal olarak, ekran karşısında yarışmanın akıbetini merak eden kitleler için “şimdi” sona ermiş, “zaman” durmuştur. Kronolojik olarak “yarın” beklenmeye başlanmıştır... Çünkü “bir oyunun veya bir yarışın sonucu, yalnızca oyun alanına oyuncu veya seyirci olarak (oracıkta veya radyo ya da başka bir şey aracılığıyla) girip, kurallarını kabul edenler için öneme sahiptir. Bunlar oyuna katılmış ve katılmayı seçmişlerdir” (Huizinga, 2006: 74).

“Kazanma” fikri oyun olgusuyla sıkı bir ilişki içindedir. Kazanmak, üstünlüğünü belli etmektir. “Önemli olan kazanılan msketler değil, oyundur” (Huizinga, 2006: 74-75). Bu yargının, Jamal Malik için de geçerli olduğu düşünülebilir. Çünkü onun yarışmaya katılma nedeni para kazanmak değil, Lakita’ya varlığını göstermektir. Ancak, filmdeki yarışma kitlelerin nezdinde sadece ve sadece “para kazanmanın, zengin olmanın aracı”dır. Oyunun içinde oyun vardır; oyun, artık oyunun bizatihi kendisi olmayıp temsiline dönüşmüştür.

Sonuç

Huizinga “kültür oyun biçiminde doğar, kültür başlangıçtan beri oynanan bir şeydir” demektedir (Huizinga, 2006: 70). *Slumdog Millionaire* filmi de gerek içinde barındırdığı oyunlar gerekse de bütünüyle kendisinin bir oyun oluşuyla bir kültürün “başlangıç noktası” olarak nitelendirilebilir. Sosyo-ekonomik temelden yoksun ve tam tersine, haketmeden kazanma ve nedenleri-koşulları sorgulamadan kabullenme kültürünün bir tür başlangıç noktası sayılabilir. Bu olguyu, bir metin olarak filmin kendisinde değil, tıpkı *Kim 500 Milyon İster?* oyununun oynandığı yarışma sırası ve sonrasında toplumda yaşanan özdeşleşme gibi, filmin gösteriminden sonra, dünyanın dört bir

yanında değişik niteliklere sahip olan izleyici kitlesinde oluşacak olan özdeşleşmede aramak gerekecektir.

Modern dünya hızın ve zamanın belirlediği bir oyun alanıdır ve milyonlarca izleyici edilgen konumda bu oyun alanına dahil olmaktadır. Jamal Malik’in rastlantı ve deneyim sonucu gelişen ve “kader” olarak belirginleşen bilebilme edimi, filmi bir tür “kazanma-kaybetme” eksenine taşırken alttan alta çizgisel bir zaman örgüsünü de izleyicinin bilincine sokmaktadır:

Her şey bir başlangıçtan sona doğru gider; yolda pürüzler çıksa da galip gelecek olan “düzen”dir. Bu düzene erişmenin yolu da “hızlı” davranmaktan geçmektedir. Her türlü anlamda “çizgi”nin dışına çıkmadan oyuna dahil olmak varolan sosyo-ekonomik sistemin temel hedeflerinden ve vazgeçilmezlerindedir. *Slumdog Millionaire* filminden hareketle, Griffiths’in “zaman ideolojiktir” yargısı ile Huizinga’nın “oyun kültürün temelidir” yargısı rahatlıkla örneklendirilebilmekte, adeta doğrulanabilmektedir.

“Düzen” bunun için vardır.

Kaynaklar

- Box Office Türkiye, 2019, (Çevrimiçi) <https://boxofficeturkiye.com/film/milyoner-2010274> (Erişim: 15 Şubat 2019)
- BRAUDEL, Fernand (1990) *Akdeniz Mekân ve Tarih*, çev. Necati Erkurt, İstanbul: Metis.
- DEMİR, Yalçın (1994) “Filmde Zaman ve Mekân Üzerine”, *Filmde Zaman ve Mekân Üzerine*, (Haz. Yalçın Demir), Eskişehir; Turkuaz, 1994.
- ELIADE, Mircea (2003) *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Kabalcı.
- FABIAN, Johannes (1999) *Zaman ve Öteki Antropoloji Nesnesini Nasıl Oluşturur*, çev. Selçuk Budak, Ankara: Bilim ve Sanat.
- GOULD, Stephen Jay (2001) “2000 Yılı ve Zamanın Basamakları”, *Zamanların Sonu Üstüne Söyleşiler*, Çev. Necmettin Kâmil Sevil, 2. baskı, İstanbul: Yapı Kredi.
- GRIFFITHS, Jay (2002) *Tik Tak Zamana Kaçamak Bir Bakış*, çev. Ertuğ Altınay, İstanbul: Ayrıntı.
- HALMAN, Talât Sait (1995) Güneş-Tanrı ile Sevgi Ozanı *Eski Mısır'dan Şiirler*, İstanbul: Yapı Kredi.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1977) *Felsefe Ansiklopedisi*, cilt: 2, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HUIZINGA, Johan (2006) *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: Ayrıntı .
- IGGERS, G. G.(2003) “20. Yüzyılda Tarih Yazımı”, *Tarihin Kötüye Kullanımı*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Tarih Vakfı.
- IMDB, 2019, (Çevrimiçi) https://www.imdb.com/title/tt1010048/?ref_=nv_sr_1 (Erişim: 15 Şubat 2019).
- JAKOBS, “Lewis (1994) “Zaman ve Mekânın Anlatımı”, *Filmde Zaman ve Mekân Üzerine*, (Haz. Yalçın Demir), Eskişehir: Turkuaz.
- MORLEY, David – ROBINS, Kevin (1997) *Kimlik Mekânları Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*, çev. Emrehan Zeybekoğlu, İstanbul: Ayrıntı.
- PARKAN, Mutlu (1983) *Brecht Estetiği ve Sinema*, Ankara: Dost.
- YAVUZ, Şahinde (2002) “Zamanlar ve Kültür”, *Kültür ve İletişim*, Sayı: 5/1, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Mezunları.

An Evaluation of “Libertarian Media Approach”

İbrahim YAPICIOĞLU

Ph.D. Student

Girne American University

Institute of Social Sciences

Communication & Media Management

iyapicioglu@yahoo.com

Abstract

In the second half of the twentieth century, the movements of the globalism and the acceleration of technological developments in the world have brought about the change of ideological structures. One of the greatest factors of this change is the increase of liberal ideology effectiveness. Liberal ideology and thought have influenced social economic and political structures effectively and this influence has shown itself in the media sector. This situation caused the libertarian media to become effective. With the influence of liberal thought, the media has been shaped and corporatizations have started in the sector. With liberal thought, the media has gone out of the public monopoly and has become free and commercialized. The large extent of emancipation in the media sector has affected transparency by causing some complexities. Monopolization led to the emergence of large media factions. With the structuring of media agencies; In both written and visual media, falsified, self-interest and interest-based news have been published. The measures to be taken in order to prevent the loss of density, monopolization and transparency in the media emerged by this new structuring will be tried to be put forward.

Keywords: Globalism, libertarian media, public monopoly, media sector.

•••••

Article arrival date: 4.03.2019 • Article acceptance date: 5.07.2019

Maltepe University Journal of Faculty of Communication • © 2019 • 6 (1) • bahar/spring: 26-37

“Liberter Medya Yaklaşımı” Üzerine Bir Değerlendirme

İbrahim YAPICIOĞLU

Doktora Öğrencisi
Girne Amerikan Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim & Medya Yönetimi
iyapicioglu@yahoo.com

Özet

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, küreselizmin hareketleri ve dünyadaki teknolojik gelişmelerin hızlanması ideolojik yapıların değişimini beraberinde getirmiştir. Bu değişimin en büyük faktörlerinden biri liberal ideoloji etkinliğinin artmasıdır. Liberal ideoloji ve düşünce, sosyal ekonomik ve politik yapıları etkin bir şekilde etkilemiş ve bu etki medya sektöründe kendini göstermiştir. Bu durum özgürlükçü medyanın etkili olmasına neden olmuştur. Liberal düşüncenin etkisiyle medya şekillenmiş ve media sektöründe kurumlaşmaya başlamıştır. Liberal düşünceyle, medya halk tekelinin elinin dışına çıkmış ve özgürleşip, ticarileşmiştir. Medya sektöründe büyük ölçüde özgürleşme, bazı karmaşıklıklara neden olarak şeffaflığı etkilemiştir. Tekelleşme, büyük medya gruplarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Medya ajanslarının yapılanmasıyla; hem yazılı hem de görsel medyada, tahrif edilmiş, kişisel çıkar ve ilgi alanına dayalı haberler yayınlanmıştır. Bu yeni yapılanma ile ortaya çıkan medyada yoğunluk, tekelleşme ve şeffaflık kaybını önlemek için alınacak önlemler bu makalede öne sürülmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, liberter medya, özgürlükçü medya, kamu tekeli, medya sektörü.

•••••

Makale geliş tarihi: 4.03.2019 • Makale kabul tarihi: 5.07.2019

Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2019 • 6 (1) • bahar/spring: 26-37

Introduction

Since the media reflects the social structures of the relationships of individuals and institutions, when we analyze the communication instruments, we can understand the social, political and economic condition of society. When we consider the Liberal Media Approaches, we should consider the theories of the “*Four Theories of the Press*” by Siebert and et.al (1963), which the world has widely used and respected, in the field of Media Theories. In making this evaluation; based on the work of Fred S Siebert and his colleagues, Denis McQuail (1987; 2014) added the “*Theory of Development Instrument*” and “*Participatory Democratic Media Theory*” to these theories based on new political, social and economic changes and transformations. We will consider these theories in the evaluation of the “Libertarian Media Approach”.

In this study, when we look at the evolution of media over time, from the Renaissance until today, we will look at the media theories in various systems until reaching the “Libertarian Media Approaches” or “Libertarian Media” while bringing about the changes that the media has undergone in various social change systems. Media and Communication describes the relations and the results of a living condition within itself and its relations with other conditions. Liberal democracy cares freedom. This thought based on the principle that individuals, groups, communities, companies act freely in their own thoughts and logic without any intervention of authority. According to this understanding, when individuals, institutions and companies in the community move their own extraction without state intervention, society reaches the best point in terms of both freedoms and production. Within the current system, the individual remains vulnerable and under pressure. Since individuals have driven to economic crises, the system is now directed towards the concept of libertarian democracy. According to the judicial decisions of the European Court of Human Rights¹ and the Copenhagen criteria², Liberal Democracy is based on the following criteria:

¹ The European Court of Human Rights (ECHR) is an international tribunal established in 1959 under the Council of Europe an international organization. In case of a breach of fundamental rights guaranteed by the European Convention on Human Rights and its, additional protocols; the court is a jurisdiction where individuals, groups of individuals, legal entities and other states can apply within certain procedures and rules. 47 members of the Council of Europe recognize the jurisdiction of the European Court of Human Rights. The Court is located in Strasbourg, France.

² At the Copenhagen Summit on 22 June 1993, the Council of Europe agreed that the enlargement of the European Union would include Central Eastern European Countries. The summit also cited the criteria that countries applying for candidacy must meet before being admitted to full membership. These criteria were grouped into three groups: political, economic and community legislation.

- Respect for human rights
- Stable and institutionalized democracy
- Constitutional state and superiority of law
- Political-social pluralism
- Respect for minority rights

Libertarian Democracy and Media

Libertarian democracy is not always successful in securing the conditions of survival and continuity of individuals, organizations and the media. Recognition of the rights to liberties is not sufficient for the exercise of these rights.

Human rights cannot be effectively implemented without the provision of social justice and the minimum access to human rights. A Conservative Democracy, in which the state is not responsible for social security and educational services, cannot have a relationship with the concept of libertarian democracy. Contemporary democracy and contemporary media, contemporary human beings, human rights and human life, cannot take place with liberal or conservative democracy, but only with liberal democracy and social democracy and the Liberal Media. The media, unlike other service sectors, have a political, social and cultural character beyond their economic dimension. The media, which is the most important mass media tool that transmits information and provides the flow of news, has the characteristics of creating a public opinion in societies and directing the masses.

Libertarian media

The emergence of the libertarian media is based on the libertarian idea that the power of authoritarian governments must be taken from the center and taken to the public. With the beginning of classical democracy, the interventions of the state in economic life were limited and the rights granted to the people reached a wide range. The most important of these rights is freedom of thought and expression.

The liberalization trend, which started in the 1980s in the world, combined with the technological developments and turned the media into a big industrial sector. The governments following liberal policies removed the monopolies on the economy and went on to privatize. In the same way, this situation has shown itself in the media sector. The decrease in public broadcasting has led to a rapid development in the field of private broadcasting. As a result, the media sector has become a multi-dimensional structure. As a commercial field of activity, the media has taken a structure and shape according to the principles based on

advertising, work sharing and specialist in the conditions that liberalist and democratic values come to the forefront and in the conditions that the Free Market Economy predicts. As a result of this change, the Media Sector has been uncontrollably strengthened under the influence of neoliberal policies. One of the most important situations caused by conditions of competition is; the high property concentration and monopolization that liberalism rejects at the level of thought is that it has occurred in the media sector.

Fulfilling of the political functions of press/media

In order for the media to perform its political function, first of all, the field of communication must be very well organized. The scope and nature of freedom of expression, the extent of freedom of communication, the state of political power-media relations, capital-media relations, press / media monopolies, the professionalism of the media are only possible if the media perceives and fulfills the public duty.

On the basis of political communication, the necessity of political liberalism, which includes broadly defined freedom of communication, which does not contradict individual rights and freedoms, arises. The concept of pluralism, which regulates the conditions in which political liberalism and diversity can live together (Mouffe, 1999) constitutes a basis for political communication.

Some theorists express political liberalism and its communication system in terms of Deliberative Democracy and Conductive Democracy. Libertarian and pluralist democracies are the product of the dissemination of the means of communication and the universalization of the information by means of communication. The transformation of classical democracies into modern democracy defines the change in the definition and content of the concept. The media-communication system, which is based on the emerging market system in the second half of the 20th century, has been an important factor in this change of democracy.

Media theories and freedom of press

In evaluating the Liberal Media Approach, we need to mention the theories of media. Media is a concept that has a strong relationship with the political, economic and social structure of the society. As these structures change, the media takes on new forms. Depending on the changing social values, different theories are developed on the media. I mentioned this in the introduction. The theories in Siebert, Peterson and Schramm's "Four Theories of the Press" are authoritarian, liberal libertarian, Soviet totalitarian and social responsibility theories. In the course of time, Denis McQuail has developed the Developmental Tool Media Theory and

Participatory Democratic Media Theory, based on the aforementioned theories, in the context of new political, economic and social changes. As a result, Denis McQuail developed his own theories. (Peerson and Scharamm's ,1963)

Authoritarian media theory

The authoritarian understanding is expressed in the “Patriarchal Management Ideology” where absolute authority is accepted, in which every authority is in power of father. This patriarchal system of thought, which began in the family, has evolved and matured into the management structure of the society. In the political structures dominated by the authoritarian understanding, when the relationship between the individual and the state is examined, the state comes before the individual.

The smartest people of society manage the state. In the governances where the name is effective, the authoritarian media theory is valid. Media is under the orders of political will. The media serves the interests and continuity of authority and there is a one-way communication flow from top to bottom. The authoritarian thought that dominates the medieval management concept has found its sub-structure in the state definition of Plato's work which called “State”. In his work “Prince”, Machiavelli considered that all non-ethical ways, including persecution and oppression are legal to protect the state's security and existence.

Libertarian media theory

The starting point of this theory is undoubtedly the liberal political thought system and the understanding of freedom that develops with this system. Freedom of expression is one of the ideas of developing freedom. Liberal Theory argues that the rational method that people need to reach to the truth is the media in which all opinions are discussed. Libertarian or Liberal Theory can be explained by the fact that the press is mostly in the power of private enterprise.

The basic principles for the mass media, which are foreseen by the Liberal Theory, can be summarized as the fact that broadcasting is not subject to any permission, not subject to any restriction, pressure or censorship and all publications, except for endangering country security, can be carried out without being subject to criminal system. Liberal theory highlights rationality. This theory recognizes that people can make mistakes and have the ability to correct these mistakes. This view based on freedoms attaches importance to the need for plurivocality.

Social responsibility media theory

Since Liberal Media Theory does not give the desired answer to society expectations, “Social Responsibility Media Theory” has emerged in the USA. In 1947, the Commission of the Hutchins³ conducted a study on the situation of press freedom in practice and prepared a report. According to this report;

- There is a contradiction between the freedom of the press and the responsibility of the press in the application of traditional press freedom.
- The faults and passions of the press have spread out of the private area and become a public danger. The press is free but it also fulfills public service.
- Due to the commercial and technological innovations in the press, some individuals and groups have less access to press.

In the new approach that emerged as a result of the Hutchins committee report, the principle of independence of the press and its duties towards society are aimed. Those who hold the media, who are in charge of providing communication, are obliged to fulfill the expectations of the society. In addition to the transmission of news, it should also work towards the dissemination and development of culture and art. For the healthy functioning of democracy in society; the crime elements such as violence and social turmoil in the media should take place as little as possible.

Soviet totalitarian media theory

The Soviet press was organized in a new way in the 1920s in the framework of the principles put forward by Lenin⁴, based on the Marxist doctrine⁵ along with the Soviet power. As a means of producing media, culture and ideology, the transfer of thought in accordance with the world view of the ruling class in society and its generalization with the knowledge or

³ In 1942, in the US, at the Britannica encyclopedia director's meeting, the Rector of the University of Chicago, R.M Hutchins, was commissioned to investigate the American press. As a result, the Press Freedom Commission, founded by Hutchins and known as the Hutchins Commission, has emerged.

⁴ Vladimir Ilyich Ulyanov, known as Lenin (22 April 1870, Simbirsk- 21 January 1924, Moscow), the Russian socialist revolutionary, the leader of the October Revolution, the leader of the Communist Party of the Soviet Union, is the Russian Communist Party / Bolshevik leader. Lenin is also a writer of scientific socialism after Marx and Engels as the author of Marxist theoretical and philosophical writings. Lenin's greatest aim was to create a proletarian world revolution from the uncompromising class contradictions of capitalism and to lead the historical formation of human society in which there were no social class antagonisms.

⁵ Marxism is the system of Marx's ideas and doctrines. Marxism will rise above the classical German philosophy, classic British political economy and French socialism, which are interwoven with French revolutionary doctrines. Armed criticism, that is, the use of criticism as a weapon, was the method by which Marx was based.

ideology produced and transmitted by other institutions is a harmonious approach to the Marxism.

According to the basic assumptions of the theory, it is legitimate that the censorship is accepted and that the members of the press carry criminal responsibility for the crimes committed against the state. The state determines power. Power is the monopoly of the working class with the ownership of basic means of production. Economic life depends on a central structure that everyone has to obey. The political life is under the control of Communist Party. Historical materialism and dialectical materialism which are the official ideology of the state, deemed the application of oppression legitimate when necessary.

Development tool media theory

In terms of changes in the economic, social and political spheres, McQuail saw the inadequacy of the “Four Theory of Press” proposed by Siebert and his colleagues, and developed two new theories based on media theories. These theories argue that the economic, technical and professional resources of developing countries are different from other countries. These theories are based on the idea that the development tool theory can be used for the purpose of social development.

Participatory democratic media theory

The media has evolved as an extension of the Liberal Theory in response to the emergence of monopolization tendencies and the centralization of the publishing institutions established in accordance with the social responsibility norms and the emergence of bureaucratization. The theory aims to participate in management and is based on the idea of establishing a horizontal, equal and equitable approach instead of a top-down organization and communication.

Media and Politics

The media, which is an important factor of social life, has begun to evoke political phenomena, controversial subjects, art and public events more in our developing and changing age.

Rapid technological development in the media increases the power of the media and makes the media very powerful. Today, the media sector has become an accessible field for the large capitals. The powerful media has gained much value in every case as politicians, the only determinant factor influencing politics. One of the biggest methods of resource allocation for media capitalization is privatization. The diversification of the fields in the media sector

into different areas and the growth of capital have realized the privatization of media channels in the public monopoly (Bostancı, 1998).

Regarding the media sector, the most important problem at the point of implementation of the policies determined by governments and states is the obstacles to the establishment of pluralism in the media. Public opinion researches are taken into consideration by the politicians and follow the public in order to learn the agenda of the public and to develop policies in this direction. These studies transfer their work through the media to determine trends. They make the media as an instrument to policy and indirectly influence the free operation of the media. According to my evaluation, Libertarian Media Approaches do not function fully freely.

Monopolization trends in media

In order to maintain the accumulation of capital and to reach the means to increase this accumulation, media bosses have embarked on activities that have paved the way for the intensification of property through their media organizations. Media bosses use their media outlets as tools for other businesses to work. Monopolization trends have led to the emergence of economic and political relations between the media and the owners of power. In this period, the aim of pluralism, which is the product of liberal thought, was departed. Monopolization tendencies have become the determinants of media ownership. The fact that media organizations have become a political and market regulation tool in the hands of media bosses forces the protection of liberal philosophy's pluralism and competition. This situation raises the risk of monopoly and property concentration.

The use of media establishments by media bosses as tools for their other jobs has changed the relationship between media and power. The fact that media organizations have become a political and market regulation tool in the hands of media bosses has raised the risk of monopoly and property concentration. This sets the stage for the abolition of democracy, pluralism and freedom. This threatens the basic principles of liberalism. As a result of the change in the forms of ownership in the media, the capital owners have used media bosses and media through media organizations to secure and increase their capital accumulation. This situation has changed the relations between media and power. The changes in media ownership nowadays are a feature that prevents plurivocality. These changes are the result of monopolies that threaten the environment of democracy and freedom. The 20th century was a century of world politics and economic interests. The desire of the media to adapt to new

technologies, to increase circulation and to monitor events led to capital shortage. Thus, small-scale media institutions were destroyed. Some media organizations have merged and created new media organizations. Large-scale media outlets and their bosses had a voice in the market and in the political arena. The rise of Cem Uzan in Turkey, for example, is good example for the above mentioned discussion. In this case, as a result of the privatization policies that gained momentum in the 1990s, the Uzan family has been at the forefront of privatization tenders by using both their relations and the advantages of having private television channels.

The monopolization of the media completely affects the media function, disrupts the libertarian media approaches, and completely destroys the function of transmitting objective information. The monopolization of the Media destroys and distorts all information that flows and reflects to the public. It is seen that the monopolies in the media disrupt the information flow related to the whole society. Besides, in order to talk about neutrality and freedom in the sense of news and communication and libertarian media, it is necessary to be outside of monopolization and material oppression. From this point of view, although the increase of media tools is seen as positive, the fact that these are in the hands of a few people makes impossible to have pluralism and freedom of information. Along with monopolization, the media has been active in many areas⁶. Politicians do not ignore this and use it for their own interests. Thus, I believe that they have used the media for broadcasting in accordance with their interests and they harm the Libertarian Media Approach.

MacBride report and libertarian media approach

When we evaluate the Libertarian Media Approaches in today's conditions, in the 21st. century; as a result of the monopolization in the media sector and as a result of this, it is not possible to write, broadcast and communicate with the free will in the media as well as the local and international platforms. In 1980, in response to the distribution of international news, the Sean MacBride⁷ 13 Report, which New World Information and Communication Order (NWICO) presented to UNESCO; drew attention to the future of these days and the monopolization of the media thirty-five years ago. In addition, it mentioned that the consent to

⁶ With the concentration and monopolization of capital of Turkey and the Turkish Republic of Northern Cyprus, media has become an important force for the shaping politics and society in directing politics.

⁷ Seen MacBride (26 January 1904-15 January 1988) International politician. He started his political career in Ireland and later worked in various international organizations. Some of them are the United Nations, the Council of Europe and Amnesty International. In 1974 he was awarded the Nobel Peace Prize. MacBride was born in Paris and is the son of President John MacBride. He studied law and attended IRA activities.

repression in terms of content regarding the violation of the rules of impartiality of the liberal media.

Conclusion

The political elements want to limit and control the media's range of action to keep media power and to dominate the media. Political power, whatever the form of government, wants the support of the media. For this to happen, they resort to different methods and want to connect the media themselves by imposing sanctions. Although the pressures and the audits produced vary, the practice of censorship and supervision by laws are the most commonly used methods.

When I evaluated the Liberal Media Approach with the above work and the ideas and elements put forward, I saw that; First of all, we are faced with the fact that the media cannot be independent of politics. The relationship between media and politics is an ongoing process, whatever management system is in power.

In totalitarian and authoritarian regimes, the media acts as the voice of the political power and the media. In liberal and democratic regimes, laws and regulations come to the forefront. The environment in which independent and neutral media organizations are located is shaped according to the structure and thought of power.

Situations ranging from monopoly to cartelization affect the relationship between media and politics. The movement of the media to notice and inform the public should be evaluated in the context of its relation to politics. The fact that politicians act in order to disseminate their thoughts, propaganda and cultures reveals media imperialism. The Press is independent. This freedom includes the right to information, dissemination, criticism, interpretation and creation of works. The use of press freedom in accordance with the requirements of a democratic society can only be limited for the protection of the reputation and rights of others, public health and morality, national security, public order, public security and territorial integrity, prevention of crime or the disclosure of state secrets, ensuring the authority and impartiality of the judicial power. The conditions of monopolization and cartelization in the communication sector lead the libertarian media to great danger and it takes the media away from the realism. This should be prevented by legal arrangements and some dissuasive measures.

References

- ARDITI, Benjamin (2004). *Liberalizmin Kısıyılarında Siyaset*, İstanbul: Metis.
- BOSTANCI, Mehmet Naci (1998). *Siyaset ve Medya*, Ankara: Vadi Yayınları.
- BRIDE, MacBride Commission (1980). “Many Voices, One World”, UNESCO, New World Information and Communication Order.
- FRED S, Siebert; PETERSON, T.; SCHRAMM, W. (1963). *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. USA: Urbana&Chicago.
- LACLAU, E., and MOUFFE, C. (2014). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. Verso Trade.
- McQUAIL, Denis (1987). *Kitle İletişim Kuramı (Giriş)*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- McQUAIL, Denis (2014). *Mass Communication Theory*, University of Amsterdam, sixth Edition. London: Sage.
- MEYER, Thomas (2002). *Medya Demokrasisi (Çev. Ahmet Fethi)*, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- MOUFFE, C. (Ed.). (1999). *The Challenge of Carl Schmitt*. Verso.
- ÖZİPEK, Bekir Berat, (2003). *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti, Liberal Düşünce Topluluğu*, Ankara.
- Samsun Gazetesi (Aralık 2013).
- TAŞKIRAN, Nurdan Öncel (2007). *İnsan Gerçekliği ve Medya Eleştirileri*, İstanbul: Beta Yayınları.
- http://www.zaman.com.tr/dunyacinde-cakmagazeteciavi_2185876.html
- <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5187.html>.2013
- <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/95.html>

Eğitim Haberlerinin Metalaşmasını Reklam ve Reklam Haberler Üzerinden Okumak¹

Prof. Dr. Erdal DAĞTAŞ

Anadolu Üniversitesi
İletişim Bilimleri Fakültesi
Basın ve Yayın Bölümü
edagtas@anadolu.edu.tr

Ar. Gör. Mehmet Anıl ÜNAL

Anadolu Üniversitesi
İletişim Bilimleri Fakültesi
Basın ve Yayın Bölümü
ma_unal@anadolu.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın problemini, yeni sağ politikalar çerçevesinde eğitimin metalaşmasına ilişkin Türkiye basınına temsilen seçilen gazetelerin eğitime ilişkin sayfalarında yer verdikleri reklam ve reklam haberler üzerinden nasıl bir yaklaşım sergilediklerinin saptanması oluşturmaktadır. Bu anlamda çalışma, medya alanında artan tekelleşme eğilimleri ile eğitimin metalaşmasının ne derece birbirinden etkilendiklerini saptamak açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın kuramsal temelini, seçilmiş olan gazetelerde yer alan eğitime ilişkin reklam ve reklam haberlerin nicel ve nitel analizini yaparak eğitimin ticarileşmesini ve özelleştirilmesini sorunsallaştıran eleştirel bir yaklaşım oluşturmaktadır. Çalışmada Türkiye basınına temsilen Cumhuriyet, Evrensel, Hürriyet, Milat, Milliyet ve Ortadoğu gazeteleri seçilmiştir. Bu seçimde gazetelerin ideolojik referansları belirleyici olmuştur. Çalışma, nicel ve nitel metin çözümlemesi bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın nicel çözümleme bölümünde, 1 Ocak-31 Aralık 2016 tarihleri arasında incelenen gazetelerin eğitim haberlerine ilişkin sayfalarında yayımlanmış reklamların ve reklam haberlerin sayısal dağılımına yer verilmiştir. Nitel çözümleme bölümünde ise gazetelerin eğitim ile ilgili reklam ve reklam haber içeriklerinin metinsel çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, eğitim haberciliği açısından reklam ve reklam haberlere verilen ağırlığın karşısında kamusal ve özel öğretim kurumlarına ilişkin gelişmelerin eşit şekilde ve tüm yönleriyle topluma aktarılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Reklam, reklam haber, eğitim, habercilik, metalaşma.

•••••

Makale geliş tarihi: 17.04.2019 • Makale kabul tarihi: 29.06.2019
Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2019 • 6 (1) • bahar/spring: 38-61

¹ Bu çalışma, Prof. Dr. Erdal DAĞTAŞ'ın danışmanlığında yürütülen ve Mehmet Anıl ÜNAL tarafından hazırlanan *Yeni Sağ Politikalar Çerçevesinde Türkiye Basınındaki Eğitim Haberciliğine Yönelik İçeriklerin Değerlendirilmesi* başlığıyla 2018 yılında sunulmuş kabul edilen yüksek lisans tezinden özetlenmiş ve yeniden gözden geçirilerek makaleye dönüştürülmüştür.

Reading the Commodification of Education News on Advertisement and Advertorial

Erdal DAĞTAŞ, Ph.D.

Professor
Anadolu University
Faculty of Communication Sciences
Department of Journalism
edagtas@anadolu.edu.tr

Mehmet Anıl ÜNAL

Research Assistant
Anadolu University
Faculty of Communication Sciences
Department of Journalism
ma_unal@anadolu.edu.tr

Abstract

The problem of this study is to determine what kind of approach used by the selected newspapers representing the Turkish press has displayed on their educational pages through advertisement and advertorial regarding the commodification of education within the framework of new right-wing policies. In this context, the study is important about determining the increase of monopolization tendencies on the media and the commodification of education how much affected from each other. The theoretical basis of the study is constituted by a critical approach that problematizes the commercialization and privatization of education by conducting quantitative and qualitative analysis of advertising and advertorial related to education in selected newspapers. In the study, the newspapers which on the behalf of representing Turkish press; Cumhuriyet, Evrensel, Hürriyet, Milat, Milliyet and Ortadoğu were selected. In this selection, the ideological references of the newspapers have been decisive. The study consists of quantitative and qualitative text analysis parts. The quantitative analysis section of the study included the numerical distribution of advertisements and advertorial published on the education news pages of the newspapers examined between January 1-December 31, 2016. In the qualitative analysis section, textual analysis of education-related advertisement and advertorial content of the newspapers was carried out. In this study, it was concluded that the developments related to public and private education institutions should be given equal coverage and conveyed to the society with all the aspects against the weight given to advertising and advertorial in terms of education journalism.

Keywords: Advertisement, advertorial, education, journalism, commodification.

•••••

Article arrival date: 17.04.2019 • Article acceptance date: 29.06.2019
Maltepe University Journal of Faculty of Communication • © 2019 • 6 (1) • bahar/spring: 38-61

Giriş

Günümüzde eğitimin metalaşması sorununa bakıldığında, öncelikle bilginin metalaşmasından söz edilmesi gerekmektedir. Bilginin bir meta olarak tanımlanması için öncelikle meta kavramını basit anlamıyla değil Karl Marx'ın yaptığı gibi benzetme ve genişletme aracılığıyla tanımlanması yerinde olacaktır (Özsoy, 2011: 127). Bilgi de aynı emek gibi bir meta olarak ortaya konmadığı, onun üretiminde harcanan somut bir emek olmamasına karşın kapitalist üretimde bir meta olarak başkalaşmaktadır. Kaldı ki, yalnızca fiziki varlıkların mübadelesinden değil aynı zamanda bilgi, beceri ve enformasyon gibi soyut kavramların da mübadelesinden söz edilebilir. Kuşkusuz, bilginin elde edilip satılabilir bir meta olarak ortaya çıkışı Eski Yunan dönemine kadar götürülebilir. Bu dönemde, özellikle Sofistlerin devletin ileri gelen aristokratik ailelerinin çocuklarına para karşılığı dersler verdiği bilinmektedir (Bal, 2015: 276).

On altıncı ve on yedinci yüzyıllara gelindiğinde ise özellikle matbaanın ortaya çıkışıyla birlikte, bilgi çeşitli basılı ürünler (gazete, kitap, ansiklopedi vb.) aracılığıyla bir mübadele aracı olmaya başlamıştır. Basılan gazetelerin para karşılığı topluma sunulması, yine bu dönemde kitap yazarlarının telif hakkı üzerinden para kazanmaya başlaması, bilginin zaman içerisinde metalaştığını göstermektedir (Yıldırım, 2007: 143).

Metalaştırılan ve sanayi işbirliğine yönelen eğitim tarzı ise zaman içerisinde eğitimin gerçek doğasından uzaklaşmasına neden olmuştur. Para karşılığı hizmet alan kişiler artık gerçek bir eğitim amacıyla değil, yaygın geçerliliği olan ve kabul gören bir sertifika ya da diploma peşine düşmüştür. Marx'ın meta fetişizmi kavramı çerçevesinde insanlar eğitimin kölesi haline gelmiş ve eğitimi iyi bir konuma gelebilmek için bir araç olarak görmeye başlamışlardır (Özsoy, 2011: 134). Neo-liberal politikaların eğitim alanında etkilerinin artmasının yanı sıra medya üzerindeki hâkimiyeti de göz ardı edilmemelidir.

Çalışmanın medya boyutu ile kurulacak ilişkide önem kazanan tartışma konusu, genel olarak medyanın özelde ise Türkiye'deki yazılı basını temsilen seçilen gazetelerin eğitimin metalaşması konusunda nasıl bir tutum sergilediğidir. Medya, içinde bulunduğu ekonomi politik yapının hem ürünü hem de ekonomik ve politik işlevleri olan endüstriyel bir kurum olarak değerlendirilmektedir (Bulut, 2009: 7). Bu yönüyle medya sadece bilginin üretildiği ve bunun tüketiminin sağlandığı bir dağıtım aracı değil; aynı zamanda kapitalizmin mantığına bürünmüş ticari işletmelerden oluşmaktadır.

Türkiye'deki medya sahipliğinin oluşumu ve değişimine bakıldığında, küresel kapitalizmin 1970'lerle birlikte sunduğu yeni ekonomi politikaları ülke basını üzerinde etkili olmuştur. "24 Ocak İktisadi Kararları" olarak tarihe geçen ve neo-liberal politikaların

Türkiye’de etkisinin görülmeye başlandığı 1980’li yıllara kadar olan dönemde basının şekillenmesinde siyasal ve toplumsal etkenler etkili olurken, 1980’li yıllarla birlikte ekonomik ögeler belirleyici olmuştur (Dağtaş, 2006: 92). Bu dönemden itibaren, Türkiye’deki basın sektöründe yoğunlaşmanın başat güçleri olarak sektör dışından gelen sermaye grupları önem kazanmıştır (Adaklı, 2006: 135). Ülke ekonomisinde alınan bu kararlarla birlikte yayıncılık alanında yeni bir döneme girilmiş ve yayıncılık faaliyetleri ticari çıkarı öncelemeye başlamıştır (Okuroğlu, 2012: 27). Dolayısıyla, Türkiye medyasına dışarıdan yapılan bu tip müdahaleler ve devletin de aracı olmasıyla medya alanında kuralların kaldırılması (dereğülasyon) ve yoğunlaşma hareketleri medyayı kuşatmıştır.

1970’li yıllarla dünyayı etkisi altına alan neo-liberal politikalar ve 1980 sonrasında Türkiye’de de hissedilen liberalleşme süreçleri toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi medya ve eğitim alanlarını da etkisi altına almıştır. Medya alanında son yıllarda görülen tekelleşme ve ticarileşme faaliyetleriyle birlikte eğitim alanında görülen özelleştirme hareketleri her iki alanın da birbirinden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmanın problemini, yeni sağ politikalar çerçevesinde eğitimin metalaşmasına ilişkin Türkiye basınına temsilen seçilen gazetelerin eğitime ilişkin sayfalarında yer verdikleri reklam ve reklam haberler üzerinden nasıl bir yaklaşım sergilediklerinin saptanması oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye basınına temsilen seçilen *Cumhuriyet*, *Evrensel*, *Hürriyet*, *Milat*, *Milliyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri incelenmiştir. Gazetelerde eğitimle ilgili içerikler hakkında reklam ve reklam haberlerin sunumuna ilişkin aşağıda yer verilen araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır:

1. Gazetelerde eğitimin metalaşmasına ilişkin yayımlanan reklam ve reklam haberlerin sayısal dağılımı nedir?
2. Gazetelerde eğitim ilişkin reklam ve reklam haberlerde öne çıkan konular nelerdir?
3. Gazetelerde eğitimin metalaşması konusunda nasıl bir ideolojik üretim gerçekleştirilmiştir?

Bu çalışma, medya alanında artan tekelleşme eğilimleri ile eğitimin metalaşmasının ne derece birbirinden etkilendiklerini saptamak açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın kuramsal temelini, seçilmiş olan gazetelerde yer alan eğitime ilişkin reklam ve reklam haberlerin nicel ve nitel analizini yaparak eğitimin ticarileşmesini ve özelleştirilmesini sorunsallaştıran eleştirel bir yaklaşım oluşturmaktadır.

Çalışmada Türkiye basınına temsilen *Cumhuriyet*, *Evrensel*, *Hürriyet*, *Milat*, *Milliyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri seçilmiştir. İncelenen gazeteler, ideolojik referansları göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Bu bağlamda, *Cumhuriyet* merkez solu, *Evrensel* sosyalist solu,

Hürriyet ve *Milliyet* liberal sağ, *Milat* ve *Ortadoğu* ise muhafazakâr sağ ideolojiyi temsilen seçilmiştir.

İlk olarak seçilmiş örnek gazetelerde yer verilen reklam ve reklam haberlerin değerlendirilmesinde nicel bulgulara yer verilmiştir. Ardından, eğitimle ilgili reklam ve reklam haberlere ilişkin metinlerin yorumlanması açısından *metin çözümlemesi yöntemine* başvurulmuştur.

Çalışma, 1 Ocak 2016-31 Aralık 2016 tarihleri arasını kapsayan bir yıllık süreçte Türkiye yazılı basınını temsilen seçilmiş altı gazeteyi kapsamaktadır. Buna göre, Milli Eğitim Bakanlığı'nın², Eğitim-Sen'in³ ve Türk Eğitim Derneği'nin⁴ yayınladığı raporlardan hareketle, eğitimde özel okulların ve özel okul öğrencilerinin sayılarının en yüksek seviyelere çıktığı 2016 yılı belirlenmiştir.

Türkiye'de Eğitimin Metalaşması ve İdeolojik Yeniden Üretim

Türkiye'de 1980'li yıllarda siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda birbiriyle bağlantılı iki gelişme ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler, dışsal ve içsel dinamiklerin belirleyiciliğinde meydana gelmiştir. İçsel olan faktörün belirleyicisi ise özellikle Anglo-Sakson ülkelerin çevre ülkeler üzerinde egemenlik kurduğu ekonomi politik yapıdır.

1980'li yıllarda hızlı bir şekilde uygulanmaya başlanan ekonomi politik uygulamalarla birlikte, Türkiye'de üniversite iki farklı ve çelişik toplumsal talebi içerisinde barındıran bir ortamda gelişmiştir. Bir tarafta ulusal kültür taleplerini karşılamaya yönelik popüler devlet eğitimi, diğer tarafta ise küresel kapitalizm ekseninde gelişen sermayenin ihtiyaçlarına yönelik pragmatist, akılcı ve seçkin bir özel eğitim doğmuştur (Nalçaoğlu, 1999: 94).

Eğitim alanının özelleştirilmesi ile birlikte okul yönetim tarzının da zaman içerisinde değiştiği gözlemlenmektedir. Neo-liberal politikalar temelinde eğitim kurumları toplam kalite yönetimi kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır (Güneş ve Güneş, 2003: 167). 1930'lardan 1980'lere kadar olan dönemde Türkiye'de Alman-Fransız üniversite geleneği temelli "üniversitas" idealini ön plana çıkaran bir model benimsenmiştir (Özuğurlu, 1999: 99). Ancak, 1980 sonrası gelişmelerle birlikte özellikle üniversite eğitimi ve araştırmaları sermayeye bağlı kılınmış, hesapverebilirlik artırılarak kurumsal özerklik yok edilmiştir. Bu uygulamalar, eğitimin metalaşmasının ve toplumsal yarar yerine verimliliğin önemli hale geldiği bir yönetim anlayışını doğurmuştur (Şener, 2016: 64).

² Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017). 2016-2017 Milli Eğitim İstatistikleri. Örgün Eğitim. Ankara, s. 35.

³ Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası [Eğitim-Sen] (2017). 2016-2017 Eğitim- Öğretim Yılı Sonunda Eğitimin Durumu. Ankara, s. 6.

⁴ <https://tedmem.org/yayin/2016-egitim-degerlendirme-raporu>, (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

Toplam kalite ya da kriz yönetimi, müşteri tatminini önemseyen ve kalite kavramını kusur barındırmama olarak ele alan bir örgüt felsefesi olarak uygulanmaktadır. Bu felsefenin özellikle vakıf üniversitelerinde uygulandığı görülmekte ve vakıf üniversiteleri şirketleşmeye doğru bir süreç izlemektedir. Bu anlamda, özel bir üniversiteye kayıt yaptıran bir kişi öğretmenin gözünde ne kadar öğrenciyse, ücreti tedarik eden kurum gözünde o derece müşteri olarak algılanmaktadır (Nalçaoğlu, 1999: 98). Yerelleşme ve okul temelli işletmecilik adı altında yürütülen politikaların bir diğer yönü ise eğitimdeki muhafazakârlaşma olgusudur.

Özetle, Türkiye’de eğitimin tarihsel süreci incelendiğinde eğitim kurumlarının özelleştirilmesi dönemden döneme değişen ekonomi politik koşullar ekseninde şekillenen bir yapıya sahiptir. Genel olarak devlet tarafından denetim altına alınan ve kurumsal özerkliğin belli bir zaman dilimi dışında olmadığı bir eğitim sistemi gözlemlenmektedir. İlk dönemlerde daha çok siyasi temelli amaçların ekseninde ilerleyen özel eğitim politikaları 1980’li yıllarda ortaya çıkan neo-liberal iktisat anlayışıyla birlikte ekonomik çıkarların merkezinde ilerlemiştir. Özel ve kamu öğretim kurumlarının şirket yönetimine benzer bir yönetim anlayışını benimsemesiyle, eğitim kurumları toplam kalite yönetiminin benimsendiği bir sistem haline gelmiştir.

Bununla birlikte, bir toplumda hangi siyasal rejim bulunursa bulunsun o siyasal rejim toplum tarafından kabul görmek, bireyleri kendi fikirleri etrafında toplamak ve iktidarlarını devam ettirmek isterler. İktidarlar siyasal tabanlarını büyütme ve güçlendirme açısından ideolojilerini, bakış açılarını, savundukları politikaları benimsetmek için eğitimi kullanırlar. Devlet, siyasal bütünleşmeyi oluşturabilmek için eğitimi planlı olarak bir araç niteliğinde kullanmaktadır (Aydın, 2014: 72-73).

Eğitim, bireyleri egemen gücün ideolojik dünyasına eklemek, siyasal sisteme uyumunu sağlamak ve bu durumun sürekli olarak yeniden üretiminde etkin bir mekanizmadır. Devleti yönetme gücünü elinde bulunduran siyasal iktidar varlığını sürdürecektir ideolojiyi eğitim sistemi içerisinde konumlandırmaktadır. Kaldı ki, 1980 sonrası Türkiye’de eğitim sistemi OECD, IMF, Dünya Bankası, Avrupa Birliği gibi yapılar aracılığıyla küresel ideolojilerin etkisi altında gelişmiştir. Yirmi birinci yüzyılın etkili ideolojisi olan küreselleşme çok dilli ve çok kültürlü yapı, hayat boyu eğitim, özelleşme, yerelleşme gibi kavramları çevre ülkelerin eğitim sistemlerine ihraç etmeye başlamıştır (Akın ve Arslan, 2014: 88-89).

Eğitimin “Avrupalılaştırılması” neo-liberal politikalarla entegrasyonu sonucu hesapverebilirlik, rekabet, merkezi sınavlar ve eğitim ile ekonomi arasında bağın giderek artması ekonomi temelli bir literatürün ortaya çıkmasına neden olmuştur (Angus, 2014: 101). Post-fordist dönem olarak tanımlanan 1980 sonrası dönemde, iş güvenceli istihdam yerine

esnek istihdam, tam istihdam politikaları yerine yedek işgücünü oluşturan işsizler ordusu ortaya çıkmıştır. Bu politikalar, Türkiye üzerinde kısa zamanda etkili olmuş ve statü hukukuna göre memurluk üzerinden kurulan kamu personeli yönetimi post-fordist dönemde esneklik bağlamında çoklu istihdam temelinde belirlenmiştir. Bu dönemde kamu personeli yönetiminde değişiklikler yapılmış, taşeron ve sözleşmeli olarak iki farklı çalışma biçimi yaratılmıştır. Bu istihdam türü memurluk gibi statü ilişkisiyle değil, sözleşme ilişkisiyle oluşmaktadır. Kamu hukuku yerine özel hukuka bağlı çalışma biçimi geliştirilmiştir (Güvercin, 2014: 145-146).

Neo-liberal iktisadın performans, etkililik, dış kontroller ve ölçme gibi mekanizmaları “somut öğretim etkinliklerinin yabancılaşmış soyut emek gücü özelliklerini derinleştirici etkisi bulunmaktadır” (Harvie, 2014: 183). Bununla birlikte, yeni emeğin üretilmesi, sınıflandırma ve hiyerarşik yapıyı koruma işlevleri günümüz eğitim tarzının değişmez özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Eğitim alanının özelleştirilmesi ve metalaşması faaliyetlerine Türkiye açısından bakıldığında, son yıllarda hazırlanan raporlar eğitim alanında özelleştirme faaliyetlerinin arttığını göstermektedir. Eğitim-Sen’in hazırladığı raporda özel okul sayısının Türkiye tarihinin en yüksek seviyesine çıktığı vurgulanmaktadır. Buna göre, 4+4+4 eğitim dönemine geçilmeden önce ilköğretim düzeyinde özel okul sayısı 931 iken; 2016 yılında bu düzeydeki özel okul sayısı 1274 ilköğretim ve 1414 ortaokul olmak üzere toplam 2688’dir. Yine lise düzeyinde 4+4+4 yasasından önce 885 özel lise varken, 2016 yılında 2.9 kat artış göstermiştir.⁵ Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı’nın da 2016-2017 yılı eğitim istatistiklerinde verdiği bilgilere göre özel eğitim kurumlarının toplam pay içindeki oranı her geçen yıl artış göstermektedir. 2014 yılında özel okulların tüm kademelerdeki oranı yüzde 12.6 iken, 2016-2017 döneminde yüzde 15.9 olarak belirtilmiştir.⁶ Yükseköğretime baktığımızda da YÖK’ün açıkladığı 2016-2017 dönemi istatistiklerine göre, özel üniversitelerin ve kayıt olan öğrenci sayısının her geçen yıl arttığı gözlemlenmektedir.⁷ OECD verilerine göre, Türkiye’de kamu okullarına yapılan yatırımın azaldığını, özel okul yatırımının ise artış gösterdiği görülmektedir. OECD verilerinde 1995-2005 aralığını gösteren istatistiksel bilgilerde, kamu

⁵ Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası [Eğitim-Sen] (2017). 2016-2017 Eğitim- Öğretim Yılı Sonunda Eğitimin Durumu. Ankara, s. 6.

⁶ Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017). 2016-2017 Milli Eğitim İstatistikleri. Örgün Eğitim. Ankara, s. 35.

⁷ <http://www.yok.gov.tr/web/guest/2016-2017-yuksekogretim-istatistikleri-yayimlandi>, (Erişim Tarihi: 1.11.2019).

okullarına yapılan yatırım yüzde 96.28'den yüzde 75.42'ye gerilemiştir. Buna karşın, özel okullara yapılan yatırım ise yüzde 3.72'den yüzde 24.58'e yükselmiştir.⁸

Türkiye'deki eğitim politikaları küresel politikalar tarafından değişim baskıları ve iç dinamikler doğrultusunda çeşitli değişimler geçirmektedir. Sağlıklı bir eğitim sistemine sahip olabilmek, öncelikle kamusal yararı gözetilen ve piyasa merkezli anlayışın terk edilmesiyle mümkündür. Sınıflar arasındaki gelir dağılımının daha adil olduğu, eğitime yapılan yatırımların niteliği arttırıcı yatırımlar olması gerekmektedir. Türkiye, eğitime yapılan yatırımlar açısından halen OECD ortalamasının çok altında bir orana sahiptir. Bu yüzden, özel okulların teşviki yerine kamu okullarının altyapılarının yatırımına destek sunulması daha yararlı olacaktır.

Eğitim Haberciliği, Reklam ve Reklam Haber

Kapitalist ekonomi politikalarının 1980 sonrası değişime uğraması ile eğitim ve iletişim alanlarındaki özelleştirmelerin önü açılmıştır. Okulların özelleştirilmesi ve ticarileşmesi açısından yine özel bir alan olan medya kanalları da bu oluşumun altyapısının oluşmasında etkin rol almıştır. Dolayısıyla, eğitim alanındaki gelişmelerin ve alınan kararların hızlı bir şekilde değiştiği günümüz Türkiye'sinde, kamuoyunun bilgilenebilmesi açısından eğitim haberlerinin konu edildiği habercilik türünün önemli bir konuma geldiği gözlemlenmektedir.

Gazetecilik ya da habercilik açısından eğitim konusuna bakıldığında, temel işlevi kamuoyunun bilgilendirilmesi ve aydınlatılması olan gazetecilik kavramı; enformasyonun üretilmesi, politikanın kontrolü, eğitim alanında ve toplumun bilinçlenmesinde önemli bir rol üstlenmektedir (Alver, 2007: 53). Gazetecilik, varolan enformasyonun toplanması, elenmesi ve seçilen konuya yoğunlaşarak topluma en sade bilginin sunulmasında etkin güçtür. Ancak, zaman içerisinde profesyonel bir hal alan habercilik alanı sahiplik yapılarının da değişmesiyle birlikte sade ve nesnel bir bakış açısından uzaklaşmış ve kamusal yayıncılık anlayışı zayıflamıştır. Özellikle kamu hizmeti yayın tekellerine son verilerek, sektörün özel yayın kurumlarının rekabetine açıldığı 1980 sonrası, iletişim politikalarının belirleyicileri kültürel olmaktan çıkıp ekonomik bir nitelik kazanmıştır. Bu alanda hizmet veren şirketlerin başarısı kârlılık ve büyük pazar payları ile ölçülür olmuştur (Çaplı, 2002: 46-47).

Neo-liberal politikaların etkisinde gelişen medya sektörü her alanda ortaya çıkan uzmanlaşma olgusundan etkilenmiştir. İşletme ve gazetecilik fonksiyonlarının aşırı uzmanlaşmaya dayalı olarak bütünleştiği bir organizasyon yapısı günümüz medya sektörünün

⁸ <https://data.oecd.org/eduresource/spending-on-tertiary-education.htm#indicator-chart>, (Erişim Tarihi: 16.11.2017).

yapısını değiştirmiştir (Adaklı, 2006: 291). Gazeteciliğin içerdiği konuların artması ve çeşitlenmesi ile ilgili konulara hâkim uzman gazeteci kavramını da beraberinde getirmiştir. Bir alanda uzmanlık, alanın literatürüne ve söylemine hâkim olmayı sağladığı gibi gazetecilik anlamında haber kaynağının doğru seçilmesi açısından da faydalı olmaktadır. Alanın konularına ve diline hâkim olan uzman gazeteci, ortaya çıkan olayı herkesin anlayabileceği bir dile indirgeyerek topluma ulaştırabilmektedir (Çağlar, 2013: 13). Gazetelerin okur kitlesi olayları derinlemesine anlaması ve olgular arasında bağlantı kurabilmesi için ek bilgi ve yorumlara ihtiyaç duyabilmektedir. Bu da konuya derinlemesine hâkim olan, sürekli izleyen, ilgili alanda bilgi birikimine sahip uzman gazeteciler tarafından gerçekleştirildiğinde anlam kazanmaktadır. Uzman muhabirlerin konuyla ilgili olaylar hakkında bağlantılar kurarak, öngörüler ve olasılıkları da katarak yaptıkları incelemeler okurlar tarafından ilgi görmektedir (Erdoğan, 2007: 58).

Öte yandan, eğitim gazeteciliği; denetleyen, takip eden bir organ işlevi görmekte ve bilgi toplumuna katkıda bulunmak gibi bir görev üstlenmektedir. Öncelikle konuya özgü uzmanların bilgilerine başvurmakta ve eğitim konularını geniş bir kitleye yaymayı amaçlamaktadır. Eğitim alanında ortaya çıkan mevcut verileri ve olguları doğru bir şekilde yorumlamayı, değerlendirmeyi ve kamusal yayıncılık anlayışını göz ardı etmeden sürdürmeyi hedeflemektedir.

Türkiye gibi eğitim konusunda büyük sorunları olan ve bu sorunların her geçen gün büyüdüğü bir ortamda kamusal anlayışı benimsemiş, yapıcı bir şekilde eleştiri getiren, eğitim alanındaki sorunların iyileştirilmesinde etkili olabilecek bir eğitim haberciliği anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla, eğitim alanında uzmanlaşmış ve alana hâkim gazetecilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaldı ki, Türkiye gibi eğitim konusunda sorunların hâlâ devam ettiği ve bu alanda ortaya konan raporların da gösterdiği üzere her geçen gün kamusal bir eğitim hizmetinden uzaklaşarak özel girişimin egemen olduğu bir döneme girilmiştir. Bu nedenle eğitim konusunda ortaya çıkan sorunların tartışılması, kamuoyuna doğru bir şekilde aktarılacak bu alana ilişkin çözümlerin üretilmesinde uzmanlaşmış eğitim haberciliğine gereksinim duyulmaktadır. Kuşkusuz, eğitim haberciliği; eğitimdeki sistem sorunları, gelir dağılımı temelinde ortaya çıkan kaliteli eğitime ulaşımında eşitsizlik, öğretmenlerin ya da idarecilerin ve öğrencilerin gelecek kaygıları, işsizlik, yeni eğitim uygulamaları, eğitime ulaşımında ortaya çıkan sıkıntılar vb. pek çok sorunun çözümüne katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bununla birlikte, kapitalist yeniden yapılanma toplumsal yaşamın her alanını olduğu gibi eğitim alanını da olumsuz etkilemiştir. Bu konuda eğitim alanının özelleştirilmesi,

metalaştırılması ve serbest piyasa dinamiklerine göre düzenlenmesi her geçen yıl egemenliğini sergileyen bir siyasa haline gelmiştir. Bu siyasanın yaşama geçirilmesinde, devletin önemli ideolojik aygıtlarından biri olan tekelci ve yaygın medya önemli bir işlev üstlenmiştir. Böylece, eğitim alanında yapılan düzenlemelere ve çıkarılan yasalara ilişkin toplumsal rızanın kazanılmasında tanımı yapılan ticari medya öncü bir rol oynamaktadır. Çünkü, kamusal yayıncılıktan ve kamusal yarardan öte kâr maksimizasyonunu öncelikli hedefi haline getiren yaygın medya reklam ve reklam haberlere bağımlı bir konumda yayıncılık faaliyetini yürütmektedir. Bu durum ise medyanın toplumsal duyarlılığı önceleyen eğitim haberlerine ağırlık vermesini engellediği gibi özellikle eğitim-öğretim dönemlerinin başlangıcında eğitim haberlerinin içeriklerine reklam ve reklam haberlerin sızmasına neden olmaktadır.

Kaldı ki, geleneksel yayıncılığın gelişmesi, çeşitlenmesi ve kurumsallaşmasıyla kâr amaçlı bir yapıya kavuşması kaynak ihtiyacını doğurmuştur. Bu kaynak ihtiyacı medya işletmeleri açısından yaşamsal bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, sadece basılı ürünlerden elde edilen gelir değil; bunun yanı sıra, çeşitli şirketlerin tanıtım amaçlı faaliyetleri de medya gelirleri açısından büyük bir pazarın doğmasına neden olmuştur.

Medya ve kültür endüstrisinin en önemli unsurlarından biri olan reklam endüstrisinin işleyişine bakıldığında, reklamveren reklam ajanslarına hazırlatmış olduğu metinler ve görseller hem kitle iletişim araçlarında hem de bunlar dışındaki alanlarda bedeli karşılığında yayınlanmaktadır. Yazılı ve görsel medyanın büyümesinde en önemli gelir kaynağı olan reklam yatırımları sadece medya alanının değil, her tür kültür endüstrisinin ayakta kalmasında itici bir güç olarak ortaya çıkmıştır. “Ekonomiler geliştikçe, pazar genişler, pazarlara sunulan malların tanıtımı ve tüketiminin özendirilmesi reklam yatırımlarını, bunlar da medya yatırımlarını genişletir” (Sönmez, 2010: 85).

Kültür endüstrisinde reklamların etkisine vurgu yapan Herbert Schiller, televizyon programlarının ya da haberlerin içerisine yerleştirilen her türlü reklamın olayın önemini basitleştirdiğini ve sahip olduğu anlamın kavranmasını zorlaştırdığını belirtmektedir. Reklamlar satışı hızlandırmak, tüketim arzusunu kamçulamak, yeni ihtiyaçların doğmasını teşvik etmek ve pazar düzeninin işleyişini kolaylaştırmak için kapitalist ekonominin devamına hizmet etmektedir. Medya yayıncılığında her tür haber ve enformasyon akışının arasına sızan reklamlar, bireylerin bütünü kavrama konusunda sahip olduğu yetersizliği daha da derinleştirmektedir. Reklamlar, ortaya çıkan bu bölünmüşlüğü yoğun şekilde yaşanması için egemen sınıfın çıkarına yeni bir katkı sunmaktadır (Schiller, 1993: 44).

Küresel bir yapıya kavuşan pazarlarda medya endüstrisinin yaygınlaşmasıyla uyum gösteren reklamcılığın güçlenmesinde 1980'li yıllar tarihsel bir önem taşır. Bu dönemde, dünyanın en büyük ekonomik etkinliğe sahip sektörlerinden biri olan reklamcılık toplumsal örgütlenmenin anahtar aktörü haline gelmiştir. Reklamcılık ve iletişim alanları arasında semantik bir kayma ortaya çıkmıştır. Geçmişte görece özerk faaliyetler yürüten reklamcılık sektörü, toparlayıcı bir kavram olan iletişim alanı çevresinde birleşmiştir. Üretim ve ticarileştirme örgütlenmesinin dünya çapında etkili olması ile birlikte büyük reklamcılık ağlarının yapılanmasının da temeli atılmıştır (Mattelart, 1995: 11 ve 15).

On dokuzuncu yüzyıl, teknolojik ilerleme ve basın özgürlüğünde elde edilen kazanımlar sonucunda, basın alanının bir endüstri haline geldiği dönemi işaret etmektedir. Dolayısıyla, modern reklamcılığın doğuşu da bu döneme denk gelmektedir. Modern reklamcılığın doğuşunda etkili olan ise sanayi devrimiyle birlikte üretimin artması ve ürün fazlasının kitlelerce tüketilmesi isteğidir. Yirminci yüzyılda, sinema, radyo televizyon gibi kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışı reklamcılığın gücünü ve etkisini olabildiğince arttırmıştır (Pekman, 2001: 207).

Post-modern ya da tüketim toplumu olarak ifade bulan 1980'ler ve 1990'larda, tüketim kültürünün temel taşıyıcısı olan reklamlarda tüketimin kendisi ve bireye sunulan yaşam biçimleri ön plana çıkmaktadır. Kapitalizmde tüketiciler ürünleri değil, göstergeleri tüketir ve bu göstergeler reklamlar üzerinden sunulur. Bu anlamda, ihtiyaçların ve isteklerin yerini toplumsal değerler ve imajlar doldurur. Böylece, bireyler tüketim mallarını satın almanın ve kitle içerisinde sergilemenin toplumsal ayrıcalık ve itibar kazandırdığına inandırılır (Dağtaş, 2003: 79 ve 84).

Medya endüstrisinde kâr maksimizasyonunun sağlanmasında ve değişim değerinin belirlenmesinde reklam başlıca ekonomik girdidir. Radyo ve televizyon, tarihsel süreç içerisinde reklam gelirlerine bağımlı olan kitle iletişim araçları olarak ön plana çıkmıştır. Bu anlamda, hem kamusal yayıncılık hem de özel girişim aracılığıyla yapılan yayıncılıkta medya endüstrisi reklam gelirlerine ihtiyaç duymaktadır (Mattelart, 1995: 229).

Medya içeriklerini tüketen izleyicinin davranışlarının belirlenmesi ve buna göre reklam stratejilerinin geliştirilmesi, izleyicinin medya, reklam şirketleri ve reklamverenler arasında alınıp satılabilen bir metaya dönüşmesinde etkili olmuştur. Dallas Smythe'e göre, reklamverenler harcamaları karşılığında belirli kanalların elinde tutmuş olduğu izlerkitleyi satın almaktadır (Smythe, 2006: 133-134).

Bunun yanı sıra, reklamların medya içerikleri içerisinde sunum stratejileri de çeşitlenmiş ve zenginleşmiştir. Bunlardan biri de reklam haber (advertorial)⁹ adı verilen reklam stratejisidir. Reklamların içerikle bütünleşerek tüketiciye sunulmasını sağlayan ve bir reklamın doğrudan verilmesinden farklı olarak metinlerin içerisinde sunulan, doğal bir hava katan reklam türünün adıdır. İlk örneklerine 1946 yılında rastlanılan bu tarz reklamlar, reklamcılık alanında sıkça kullanılan bir reklam türüdür. Bu reklam tipi, reklamın kitleyle doğrudan etkileşimi yerine, reklamla ilgili içeriğin sonunda verilmektedir. Reklam haber hazırlanırken, içeriğin reklamla ilgili bilgi vermesi amaçlanmaktadır. Bunun için de reklamla ilgili bilgi sahibi olan bir kişinin tüketicinin ilgisini çekebilecek bir haber diliyle bilgi vermesi sağlanmaktadır. Özellikle yazılı ve görsel basında ön plana çıkan bu tip reklam haberler, reklamın haber metni içerisine yerleştirilerek tüketiciyi rahatsız etmeyen tarzda sunulmasıdır.¹⁰

Medya alanında 1980’li yıllarda ortaya çıkan en önemli gelişmelerden biri de reklamcılık sektörünün yapısının değişmesidir. 1990’ların başından itibaren çokuluslu şirketler televizyon sektöründeki gelişmeleri yakından takip etmiş ve bu alanda artan tektipleşmeyle birlikte, reklamcılık Türkiye’nin başta gelen küreselleşmiş sektörlerinden biri olmuştur. Medya sektörünün yan sektörler ve sektör dışı müdahalelerle oluşturduğu iç içe geçmiş sistem, medyanın yeni oluşumunun temelini atmıştır. Batı’lı kapitalist modellere benzer şekilde gelişen yayıncılık anlayışının en büyük gelir kaynağı ve gücü ise reklamcılık olmuştur (Adaklı, 2006: 262).

Reklam sektörü dünyada ve Türkiye’de her geçen yıl pazar payını arttırarak yükselişini sürdürmektedir. Tüketim kültürünün toplumsal yaşama her geçen gün daha fazla nüfuz ettiği bir dönemde reklam sektörü buna koşut olarak medya alanının en önemli gelir kaynağı olmayı sürdürmektedir. Medya yoluyla yayınlanan reklamlar ile tekrarlanan tüketim mesajları, tüketim ideolojisini toplumsal alana yayma amacıyla hareket etmektedir. Gündelik yaşamın bu yeni yorumunda tüketim salt insani gereksinimlere yönelik yapılan bir eylem değil, toplumsal aidiyet, statü ve kimlik edinme gibi sembolik değerler etrafında bütünleşmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın konusunu oluşturan eğitim haberleriyle ilgili reklamların ve reklam haberlerin *nicel* ve *nitel* çözümlemesi gerçekleştirilmek üzere Türkiye basınına temsilen *Cumhuriyet*,

⁹ Advertorial, İngilizce reklam anlamına gelen “advertisement” kelimesi ile editöryal/haber anlamına gelen “editorial” kelimelerinden üretilen bir kavramdır.

¹⁰ <http://alisahinkaya.com/nedir/advertorial-nedir/>, (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

Evrensel, *Hürriyet*, *Milat*, *Milliyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri seçilmiştir. Bu seçimin temel nedeni, sözü edilen gazetelerin temsil ettikleri ideolojilerin ve buna bağlı olarak yayın politikalarının farklılık göstermesidir.

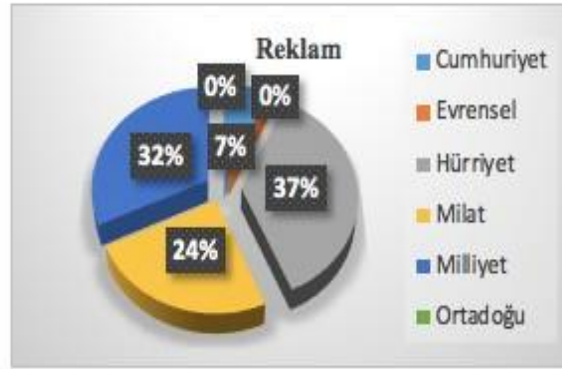
Çalışma, *nicel* ve *nitel metin çözümlemesi* bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın *nicel çözümleme* bölümünde, 1 Ocak-31 Aralık 2016 tarihleri arasında incelenen gazetelerin eğitim haberlerine ilişkin sayfalarında yayımlanmış reklamların ve reklam haberlerin sayısal dağılımına yer verilmiştir. *Nitel çözümleme* bölümünde ise gazetelerin eğitim ile ilgili reklam ve reklam haber içeriklerinin *metinsel çözümlemesi* gerçekleştirilmiştir. Gazetelerin 2016 yılını kapsayacak şekilde seçilmesinin nedeni de Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Eğitim-Sen'in ve Türk Eğitim Derneği'nin yayınladığı raporlardan (2016) hareketle, özel okulların ve özel okul öğrencilerinin sayılarının en yüksek seviyelere çıktığı yıl olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın Nicel Bulguları ve Yorumları

1 Ocak-31 Aralık 2016 tarihleri arasında *Cumhuriyet*'te 66, *Hürriyet*'te 351, *Milat*'ta 233 ve *Milliyet*'te 306 reklama yer verilmiştir. *Evrensel* ve *Ortadoğu* gazetelerinde ise herhangi bir reklama rastlanılmamıştır.

Tablo 1. Eğitime İlişkin Reklamların Gazetelerdeki Sayısal Dağılımı

1 Ocak-31 Aralık 2016		
Gazeteler	Sıklık Sayısı	Sıklık Oranı %
Cumhuriyet	66	7
Evrensel	0	0
Hürriyet	351	37
Milat	233	24
Milliyet	306	32
Ortadoğu	0	0
Toplam	956	100

Şekil 1. Eğitime İlişkin Reklamların Gazetelerdeki Sıklık Oranı

Sözü edilen dağılıma göre, öncelikle özel ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının reklamları olmak üzere, özel eğitim kurslarının reklamları ve sınava hazırlık için yayımlanan test örnekleri, yayınevlerinin reklamları öne çıkmıştır. İncelenen gazetelerde reklamlarına en fazla yer verilen özel kuruluşlar *Cumhuriyet* gazetesinde Arel Üniversitesi'nin 10, Işık Okulları'nın 9, Kültür Koleji'nin 5; *Hürriyet* gazetesinde Doğa Okulları'nın 66, Atılım Üniversitesi'nin 36, Uğur Okulları'nın 26; *Milat* gazetesinde Maviçatı Yayınları'nın 133, Periyot Akademi özel ders kursunun 27 ve *Milliyet* gazetesinde ise Uluslararası Kıbrıs

Üniversitesi'nin 113, Nişantaşı Üniversitesi'nin 23, Mektobim Okulları'nın 16 reklamına yer verilmiştir. Ayrıca, çapraz promosyon¹¹ olarak Ata Koleji'nin¹² 8 reklamı gözlemlenmiştir. Demirören Holding'in sahibi olduğu Ata Koleji'nin reklamlarına medya alanında mülkiyetini elinde bulundurduğu *Milliyet* gazetesinde yer verildiği ve bu durumun bir çapraz promosyon örneği oluşturduğu söylenebilir.

Tablo 2. Eğitime İlişkin Reklam Haberlerin Gazetelerdeki Sayısal Dağılımı

1 Ocak-31 Aralık 2016		
Gazeteler	Sıklık Sayısı	Sıklık Oranı %
Cumhuriyet	101	25
Evrensel	0	0
Hürriyet	47	12
Milat	42	10
Milliyet	209	52
Ortadoğu	2	1
Toplam	401	100

Şekil 2. Eğitime İlişkin Reklam Haberlerin Gazetelerdeki Sıklık Oranı

Belirlenen tarihler arasında *Cumhuriyet* 101, *Hürriyet*47, *Milat* 42, *Milliyet* 209 ve *Ortadoğu* 2 reklam habere yer vermiştir. *Evrensel* gazetesinde ise herhangi bir reklam habere rastlanılmamıştır. Bu bağlamda, incelenen gazetelerde en çok yer alan reklam haberler *Cumhuriyet* gazetesinde MEF Eğitim Kurumları 10, İstanbul Bilgi Üniversitesi 10, Yeditepe Üniversitesi 6, Mektobim Okulları 6; *Hürriyet* gazetesinde İstanbul Aydın Üniversitesi 21, MEF Eğitim Kurumları 7, Yeditepe Üniversitesi 4, İzmir Ekonomi Üniversitesi 3; *Milat* gazetesinde İhlas Koleji 7, Medipol Üniversitesi 4, İstanbul Aydın Üniversitesi 3, Doğa Okulları 2; *Milliyet* gazetesinde İstanbul Aydın Üniversitesi 12, Doğa Okulları 9, İstanbul Bilgi Üniversitesi 8, İzmir Ekonomi Üniversitesi 7 ve *Ortadoğu* gazetesinde ise Bezmiâlem Üniversitesi'nin 2 reklam haberi gözlemlenmiştir.

Cumhuriyet gazetesinde eğitime ilişkin 66 reklam ve 101 reklam habere rastlanılmıştır. Özelleştirme konusunda eleştirel bir tavır benimsediği düşünülen gazete, ekonomik girdi söz konusu olduğunda özel okulların reklamlarına yer vermekten

¹¹ Medya endüstrisinin önemli gelir kaynaklarından olan reklamlar, sektör dışı şirketlerin reklamları olabildiği gibi, medya sahiplik yapısından kaynaklı aynı şirket ürünlerinin tanıtımı için de kullanılmaktadır. Özellikle yatay tekelleşme türünde yaygın olarak görülen bu tip reklamlar çapraz promosyon olarak tanımlanmaktadır.

¹² 1011 1958'de kurulan Ata Eğitim Kurumları, Türkiye'de eğitim veren özel okulların ilki olma özelliğine sahiptir. Yatılı ve gündüzlü olmak üzere eğitime başlayan Ata Eğitim Kurumları, 1980 yılında iyi bir eğitimin ülke ihtiyaçlarına cevap verebileceğini bilen ve bu düşüncüyü destekleyen Demirören Şirketler Grubu sahibi Erdoğan Demirören tarafından devralınmıştır. (<http://www.demiroren.com.tr/tr/sectorler/egitim/ata-egitim-kurumlari.html>, Erişim Tarihi: 15.01.2019).

kaçınmamıştır. Eğitime ilişkin reklam alan dördüncü gazete olmasında, diğer gazetelere oranla sahip olduğu ideolojik bağlamın ve ekonomik ilişkilerin etkili olduğu söylenebilir.

Özelleştirme karşıtı bir ideolojiye sahip *Cumhuriyet* gazetesinin reklam haber çerçevesinde özel okulların çeşitli haberlerine yer vermesi çelişkili bir duruma neden olmuştur. Reklam haberlerde özel okulların çeşitli başarıları ya da projelerine yer verildiği gözlemlenmiştir. Gazetenin öne çıkarılan bir başka gündem konusu ise yükseköğretim kurumları olmuştur. Bu anlamda, özel üniversitelerin başarı ve projelerini kapsayan reklam haberleri ön plana çıkarılmıştır.

İncelenen gazeteler arasında eğitim alanında en çok reklam alan gazete olarak öne çıkan *Hürriyet* gazetesinin bu yönü medya sektöründeki hâkimiyeti, çapraz tekelleşmiş yapısı ve ekonomik ilişkileri ile yakından bağlantılıdır. Bu bağlamda, 351 reklam ve 47 reklam habere yer verildiği gözlemlenen *Hürriyet* gazetesinde, özel üniversitelerin başarı ve projelerine ilişkin reklam haberlere yer verilirken, ortaöğretim kurumları kapsamında özel okulların da reklam haberleri öne çıkmıştır.

Bununla birlikte, *Milat* gazetesinde 233 reklam ve 42 reklam haberin yer aldığı gözlemlenmiştir. Reklamın büyük bir bölümü özel ders kursları ve kırtasiye malzemelerinin tanıtımın yapıldığı içerikler olurken; özellikle üniversite kayıt dönemlerinde özel üniversitelere ilişkin tam sayfa reklamlara da yer verildiği saptanmıştır.

Bunun yanı sıra, 306 reklam ve 209 reklam habere yer ayıran *Milliyet* gazetesinin sahiplik yapısı göz önünde bulundurulduğunda, özelleştirmeleri destekleyen bir dil kullandığı söylenebilir. Kaldı ki, Demirören Holding'in sahip olduğu *Milliyet* gazetesinde, farklı bir alan olan eğitim sektöründe sahip olduğu Ata Eğitim Kurumları'nın reklam ve reklam haberlerine rastlanması çapraz promosyon sergileyen tekelleşmiş bir eğilime işaret etmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen *Evrensel* gazetesinde reklam ve reklam haber içeriğine rastlanılmazken, *Ortaoğu* gazetesinde ise 2 reklam haberin yer aldığı gözlemlenmiştir.

Çalışmanın Nitel Bulguları ve Yorumları

İncelenen gazetelerde özel ortaöğretim kurumlarına ilişkin yayımlanan reklam ve reklam haberler yoğun şekilde yer almıştır. Özellikle okul kayıt dönemlerinde özel okulların reklam yoğunluğu artarken, yıl içerisinde özel okullara ilişkin çeşitli reklam haberlere yer verilmiştir. Ortaöğretim kurumlarına ilişkin reklam ve reklam haberlerin ön plana çıktığı gazeteler ise *Cumhuriyet*, *Hürriyet* ve *Milliyet* olarak saptanmıştır. *Cumhuriyet* gazetesinde öne çıkan özel ortaöğretim kurumları reklamlarına bakıldığında, “Eğitimde 130. yıl” sloganıyla Işık Okulları,

“36 yıldan beri Türkiye’nin dört bir yanında eğitiyor öğretiyor, kazandırıyoruz...”, “36 yıldan beri eğitimde destan yazdık” sloganlarıyla Final Okulları, “Çocuğunuzun geleceğinin ilk gününe bekleriz” sloganıyla Eyüboğlu Eğitim Kurumları, “Eğitimin ışığında büyük Türkiye olma yolunda yürüyeceğiz” sloganıyla Doğa Okulları, “TEOG’da yüzde 100 başarı” sloganıyla Özel Taş İlköğretim Kurumları’nın reklamlarına yer verilmiştir. Özellikle TEOG sınavında başarı elde eden öğrencilerinin isim listelerinin de yayımlandığı reklamlarla gelecek dönem kayıtları açısından başarı oranları ön plana çıkarılırken, eğitimde faaliyet yıllarına vurgu yapılarak kurumların eğitim alanındaki tecrübelerinin reklamlarda öne çıkarıldığı gözlemlenmiştir.

Hürriyet gazetesinde ise, “Pratiğe dayalı deneylerle bilim atölyesi dersleriyle 1. Sınıf”, “Dünya standartlarında öğretmenleriyle 1. Sınıf”, “Kendini ifade edebilen öğrencileriyle 1. Sınıf” sloganlarıyla Doğa Okulları, “Uğur okullarında 48. yılında 9 yeni kampüs”, “Uğur’da başarı bir gelenektir” sloganlarıyla Uğur Okulları, “Robotlarımız dünyada iz bıraktı, iki ödül birden kazandı”, “TEOG’da zirvede” sloganlarıyla Bahçeşehir Okulları, “36 yıldan beri eğitimde destan yazdık” sloganlarıyla Final Okulları, “Olanla yetinme fazlasını iste” sloganıyla Sınav Özel Öğretim Kursları, “2016 YGS’de %100 başarı” sloganıyla ASO Teknik Koleji, “İstek’liyiz her alanda zirvedeyiz” sloganıyla İstek Okulları, “Türkiye Birincisi 19 Bilfen Öğrencisi” sloganıyla Bilfen Okulları ön plana çıkan ve yoğun olarak karşılaşılan reklamlar olmuştur.

Milliyet gazetesinin özel okullarla ilgili yer verdiği reklamlara bakıldığında, “Dünyanın tüm renklerinde, dünya kalitesinde” sloganıyla Mektebim Okulları, “Eğitimde 130. Yıl”, “Üniversiteye giden her adımda Işık Okulları yanınızda” sloganlarıyla Işık Okulları, “66 yıllık eğitim tecrübemizle Manisa’dayız” sloganıyla İzmir Özel Türk Koleji, “Kaliteli eğitimi Türkiye’nin her yerine taşıyoruz” sloganıyla Bahçeşehir Okulları, “Biz başarılarınız için varız” sloganıyla Uğur Koleji, “Ata’lı olmak ayrıcalıktır” sloganıyla Ata Koleji yoğun olarak yer verilen özel okul reklamları olmuştur.

Reklam haber açısından özel okulların yer aldığı içeriklere bakıldığında genel olarak okulların gerçekleştirdiği başarılı projeler, katıldıkları yarışmalardaki başarıları ve çeşitli faaliyetleri yer almaktadır. *Milliyet* gazetesinde “Mektebim’den spor başarısı” başlıklı reklam haberde okul öğrencilerinden birinin uluslararası bir turnuvada birinci olduğu belirtilerek olayın haber boyutunun yanı sıra okulun reklamının da yapıldığı gözlemlenmektedir (*Milliyet*, 30 Ocak 2016: 27).

Milliyet’in “Ata Kolejliler moral depoladı” başlıklı haberinde YGS sınavı öncesi öğrenciler için düzenlenen organizasyon haberine yer verilerek, dönem içerisinde YGS’ye

yönelik yapılan çalışmalardan söz edilmiş ve okul yöneticilerinin değerlendirmelerine yer verilmiştir (Milliyet, 12 Mart 2016: 14).

“Ata Koleji’nden yüzde 100 başarı” başlıklı haberin içeriğinde ise lisenin mezun olan 30 öğrencisinin de üniversite sınavlarında başarılı sonuçlar alarak çeşitli bölümlere yerleştiği vurgulanmış ve olayın haber boyutunun yanı sıra elde edilen başarı üzerinden özel okulun tanıtımı yapılmıştır (Milliyet, 14 Ağustos 2016: 22). Özellikle *Milliyet* gazetesinde yer alan Ata Koleji Demirören Holding’in sahipliğinde olduğundan yine sahibi olduğu gazetede reklam ve reklam haberlerin yoğun şekilde sunulması çapraz promosyon faaliyeti açısından da önemli bir örnek oluşturmuştur. *Milliyet* gazetesinin “Fark Koleji fark yarattı” başlıklı haberinde Fark Koleji Yönetim Kurulu Başkanı’yla yapılan söyleşiye yer verilerek; kolejde uygulanan eğitim modeli ve faaliyetleri ön plana çıkarılmış ve reklam haber şeklinde sunulmuştur (Milliyet, 25 Haziran 2016: 12).

Hürriyet gazetesinin “Dört şehre üstün zekalı okulu” başlıklı haberinde İstanbul’da üstün zekalı çocuklar için eğitim veren Doğa Okullarının haberine yer verilerek, Türkiye’nin çeşitli şehirlerinde yeni kampusların açılacağı haberine yer vermiştir (Hürriyet, 30 Mayıs 2016: 19). “Doğa Okulları’na yeni CEO” başlıklı haberde ise “100’ü aşkın kampusuyla Türkiye’nin en büyük okul zincirlerinden biri olan Doğa Okulları’nın yeni CEO’su Devrim Karaaslanlı oldu” ifadelerine yer verilerek; Karaaslanlı’nın geçmiş kariyerinde önemli şirketlerde görev aldığı vurgulanmış ve kurum imajına yönelik olarak tecrübeleri ön plana çıkarılmıştır (Hürriyet, 7 Kasım 2016: 23).

Cumhuriyet gazetesinde yer verilen reklam haberlere bakıldığında, “Mektebim New York’ta” başlıklı haberde, New York Bilim Akademisinin başlattığı bir proje çerçevesinde Mektebim Okulları’nın beş öğrencisini yurtdışına göndereceği belirtilmiştir (Cumhuriyet, 21 Ocak 2016: 14). “Fikrinle gel, kazan!” başlığıyla yer verilen haberde ise Mektebim Okulları tarafından lise öğrencilerinin iş hayatına hazırlanması amacıyla düzenlenen yarışmada en iyi iş projelerine ödüller verileceği ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 11 Şubat 2016: 17). “Kültür’de inovasyon merkezi” başlıklı haberde de “Kültür Koleji, öğrencilerine yenilikçi bakış açısı kazandırarak yaratıcılık, üretim ve girişimcilik kültürünü daha da ileriye taşımak amacıyla Da Vinci İnovasyon Merkezi’ni açtı” ifadeleriyle okulun gerçekleştirdiği yeniliklere yer verilirken, okulun reklamına da katkı sunulmuştur (Cumhuriyet, 16 Şubat 2016: 14).

İncelenen gazetelerde özel üniversitelere ilişkin çok sayıda reklam ve reklam haber yayımlanmıştır. Özellikle üniversite tercih dönemi aylarında özel üniversite reklamlarına yoğun bir şekilde rastlanılırken; yıl içerisinde özel üniversitelerin faaliyetleriyle ilgili reklam

haberlere de yoğun olarak yer verilmiştir. Özel üniversitelere ilişkin reklam ve reklam haberler genel olarak *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Milat* ve *Milliyet* gazetelerinde yayımlanmıştır.

Reklam haberler açısından incelenen gazetelerde yer alan içeriklere bakıldığında, *Cumhuriyet* gazetesinin “Okan öğrencileri Miami’de eğitimde” başlıklı reklam haberde, “...Okan Üniversitesi’nin ücretli bölümlerine yerleşen öğrenciler isterlerse İngilizce Dil Hazırlık sınıfını OIU’de ek bir eğitim ücreti ödmeden okuma imkanına sahip bulunuyor” (*Cumhuriyet*, 25 Ocak 2016: 14) ifadelerine yer verilmiştir. Aynı gazetenin İstanbul Bilgi Üniversitesi’nin yeni açılan programlarıyla ilgili reklam haberinde, “...Bahar döneminde başlayacak olan Yönetim Bilişim Sistemleri ve Sağlık Yönetimi programları iş dünyası ve sağlık sektörü için yeni yaklaşımlar hedefliyor” (*Cumhuriyet*, 3 Şubat 2016: 22) vurgusu yapılmıştır. “Liseliler üniversitede” başlıklı haberde ise İzmir ve Manisa’da öğrenim gören 4 bin 500 öğrencinin katıldığı Yaşar Üniversitesi ‘Eğitim ve Tanıtım Günleri’ etkinliği yer almış; “Yaşar Üniversitesi’nin akademisyenlerinin gerçekleştirdiği ‘örnek ders uygulamaları’ ile üniversite havasını soluyan gençler, AB destekli programlar ve yurtdışı olanakları hakkında bilgi sahibi oldu” (*Cumhuriyet*, 16 Şubat 2016: 12) ifadesiyle lise öğrencilerine yönelik özel üniversitenin bir anlamda pazarlama faaliyetine yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesindeki reklam haberlere bakıldığında, “Girişimcilikte lider üniversite Okan Üniversitesi” başlıklı reklam haberin içeriğinde girişimcilik derslerinde önde gelen çeşitli özel sektör kuruluşlarının önemli isimlerinin konuk edildiği vurgulanmış, “Türkiye’de ilk başlattığı Girişimcilik Dersi ile Tıp’tan Hukuk’a, Mühendislik’ten Güzel Sanatlar’a kadar farklı alanlarda öğrencilerin girişimcilik ruhunu ortaya çıkaran Okan Üniversitesinin bu alanda öncü bir üniversite olduğu belirtilmiştir (*Hürriyet*, 30 Ocak 2016: 11). Özellikle üniversite tercih dönemi olan temmuz ve ağustos aylarında özel üniversitelerin reklam haberlerinin artış gösterdiği dönemde yayımlanan reklam haberlerden “Uluslararası programlarıyla fark yaratıyor” başlığıyla Yeditepe Üniversitesi’ne yer verilmiştir. Reklam haberin içeriğinde üniversite bünyesinde yer alan çeşitli fakültelerin öğretim üyelerine vurgu yapılarak, üniversitenin sahip olduğu imkânlar ve avantajlar ön plana çıkarılmıştır (*Hürriyet*, 20 Temmuz 2016: 12).

Milliyet gazetesinde ise tercih dönemlerindeki özel üniversitelere ilişkin yayımlanan reklam haberlerin yanı sıra üniversiteler çeşitli sosyal sorumluluk projeleri ve faaliyetleriyle haberlere konu edilmiştir. *Milliyet*’te “Koç’tan Muş’a yeni yıl sürprizi” başlıklı reklam habere yer verilerek, Koç Üniversitesi Gönüllüleri tarafından gerçekleştirilen ‘sihirli dilekler’ projesi kapsamında Muş’ta 400 öğrencinin isteklerinin karşılandığına değinilmektedir (*Milliyet*, 1 Ocak 2016: 20). Ayrıca, *Milliyet* gazetesinde yoğun olarak İstanbul Aydın Üniversitesi’ne

(İAÜ) ilişkin yayımlanan reklam haberlere rastlanılmıştır. İAÜ'ne ilişkin reklam haberlerde genel olarak üniversitenin çeşitli konularda düzenlediği konferanslar ve toplantılara geniş olarak yer ayrılmıştır. “Ar-Ge gelişmenin can damarıdır” başlıklı haberde Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Fikri Işık'ın konuk olduğu 30. Aydın Düşünce Platformu organizasyonuna yer verilmiştir. Haberin içeriğinde, “...Işık katılımcılara Türkiye'nin 2023 Vizyonu'nu açıklayarak, kendi yazılımlarımızı geliştirmemiz gerektiğinin altını çizip yazılım sektörünün kendini sürekli yenilemesi ve geliştirmesinin önemine vurgu yaptı” (Milliyet, 26 Mart 2016: 4) ifadeleri öne çıkarılmıştır.

İncelenen gazetelerde yer alan özel üniversitelerin reklamları ise genel olarak *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Milat* ve *Milliyet* gazetelerinde gözlemlenmiştir. *Cumhuriyet* gazetesindeki reklamlara bakıldığında, “Doktora öğrencilerine tam burs ile kariyer imkânı sunuyor”, “Tercihin senin geleceğin” sloganlarıyla İstanbul Arel Üniversitesi, “Dünyanın yeni 5 boyutlu eğitim sistemiyle Türkiye'deki öncüsü” sloganıyla Işık Üniversitesi, “İnsanı anlamak için” sloganıyla Üsküdar Üniversitesi, “Gelecek burada” sloganıyla Piri Reis Üniversitesi, “Yakın Doğu'da geleceğe hazır ol!” sloganıyla Yakın Doğu Üniversitesi, milli bayramlarda reklam veren İstanbul Kültür ve Atılım Üniversiteleri öne çıkmıştır.

Hürriyet gazetesinde yer alan reklamlarda ise “BAU markalama merkezi açılıyor” sloganıyla Bahçeşehir Üniversitesi, “Gözünüz ‘yüksek’lerde olsun” sloganıyla Okan Üniversitesi, “Yüksek lisans ve doktora programlarımızla kariyerinize yatırım yapın” sloganıyla İstanbul Aydın Üniversitesi, “5 fakülte, 30 YL programı, 9600 mezun, 8000 öğrenci...”, “Girişim, gelişim, değişim” sloganlarıyla Atılım Üniversitesi, “Erken gelenin tableti hazır”, “Kayıt senden, tabletin bizden”, “Gençsin sen, dünya değişir istersen” sloganlarıyla Nişantaşı Üniversitesi ve “Üniversitede gençlik hareketi devam ediyor” sloganıyla Medipol Üniversiteleri belirginlik kazanmıştır.

Milat gazetesinde ise “Üniversitede gençlik hareketi devam ediyor”, “LYS Türkiye 1'incisi ve 2'incisi Medipol'de!” sloganlarıyla Medipol Üniversitesi, “İnsanı anlamak için” sloganıyla Üsküdar Üniversitesi ve “İyi bir eğitim sözü” sloganıyla İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesinin reklamları öne çıkmıştır.

Milliyet gazetesindeki özel üniversite reklamlarına bakıldığında, “Yüksek lisans ve doktora programlarımızla kariyerinize yatırım yapın” sloganıyla İstanbul Aydın Üniversitesi, “Geleceğin burada”, “Sendeki yetenek bizde olsa”, “Erken gelenin tableti hazır”, “Hayat sana güzel” sloganlarıyla Nişantaşı Üniversitesi, “Özel paket bursu 4800€”, “Kariyer hedeflerinize hızla ulaşın” sloganlarıyla Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, “Birinci tercihe %50 burs” sloganıyla Doğu Akdeniz Üniversitesi, “Geleceğimizin üniversitesi” sloganıyla İzmir

Ekonomi Üniversitesi, “Bu üniversitede iş var!” sloganıyla Piri Reis Üniversitesi ve “Pratik eğitim fırsatı” sloganıyla Rumeli Üniversitelerinin reklamları gözlemlenmiştir.

Özetle, eğitim haberciliği açısından gazetelerde ön plana çıkan önemli konulardan biri özel üniversitelere ilişkin yayımlanan reklam ve reklam haberlerin yoğunluğu olmuştur. Reklam haberler yıl içerisinde özel üniversitelere ilişkin çeşitli faaliyetler ve başarıları konu etmiştir. Reklamlar ise özellikle üniversite tercih dönemi olan yaz aylarında yoğun olarak gözlemlenmiştir. Özel üniversitelerin reklam haber içeriklerine bakıldığında; öğrencilere yönelik gerçekleştirilen faaliyetler, çeşitli alanlarda elde edilen başarılar, eğitim faaliyetlerine ilişkin uygulamaya konulan yeni programlar ön plana çıkarılmış ve özel üniversiteler sorunlardan uzak, çatışmasız bir ortam olarak sunulmuştur. Ayrıca, özel üniversitelerin reklamlarına bakıldığında ise kayıt yaptıracak öğrencilere verilen bursların ve iş imkânlarının yoğun şekilde öne çıkarılması reklam haberlerle oluşturulan olumlu algıyı daha da pekiştirmekte ve özel üniversitelere yönelik ilginin artmasında önemli rol oynamaktadır.

Sonuç

İncelenen gazetelerde, özel okullara ilişkin reklam ve reklam haberler kamu okullarına kıyasla daha yoğun bir şekilde yayımlanmıştır. Bu bağlamda, kamu ortaöğretim kurumları genel olarak eğitim sistemine ilişkin sorunlarla gazetelerde yer alırken; özel okullar reklam ve reklam haberlerde sorunlardan uzak, başarılı eğitim kurumları olarak öne çıkarılmıştır.

Öte yandan, incelenen gazetelerde ortaöğretim kurumlarına ilişkin kamu okullarının çeşitli tartışmalar üzerinden konu edildiği bir dönemde özel okulların reklam ve reklam haber içerikleri de yoğun olarak gözlemlenmiştir. Özel ortaöğretim kurumları yönetim, öğretmen ve öğrenciler açısından sorunlardan uzak, başarı odaklı kurumlar olarak öne çıkarken, özelleştirme politikalarının eğitim alanındaki yarattığı olumsuz etkiler gazete içeriklerinde göz ardı edilmektedir. İncelenen gazetelerde özel ortaöğretim kurumlarının çalışan kadrosunun ya da öğrencilerin durumlarına ilişkin ayrıntılı ve eleştirel bir habere yer verilmezken; reklam ve reklam haberlerde genel olarak üniversitelere yerleşen öğrenci sayıları öne çıkarılmış ve bir sonraki dönem gelecek olan öğrencilere ve ebeveynlerine çeşitli başarı hikâyeleri sunulmuştur.

İncelenen gazetelerde özel yüksek öğretim kurumlarına ilişkin çok sayıda reklam ve reklam haberin yayımlandığı saptanmıştır. Özel ortaöğretim kurumlarına oranla daha fazla yer verilen özel üniversite reklam ve reklam haberleri özellikle üniversiteye geçiş dönemlerinde artmıştır. Genel olarak çeşitli projeler, imkânlar ve başarı hikâyeleriyle desenlenen reklam haberlerde, özel üniversitelerin nitelikli öğretim kadroları öne çıkarılmış ve üniversite

mezunları arasındaki işsizlik oranlarının artış gösterdiği son dönemde özel üniversiteler iş vaat eden yükseköğretim kurumları olarak vurgulanmıştır. Bu açıdan reklamlarda kullanılan duyurulara bakıldığında, üniversite-sanayi işbirliği olgusunun da öne çıkarılmasıyla özel üniversitelerin iş bulma kurumlarına dönüştüğünden söz edilebilir.

Reklam ve reklam haberlerin sıkça yer verildiği gazeteler olarak *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Milat* ve *Milliyet* öne çıkmıştır. *Evrensel* gazetesinde reklam ve reklam habere yer verilmemiştir. *Ortadoğu* gazetesinde ise reklama yer verilmezken; sadece iki adet reklam habere rastlanılmıştır. Reklam ve reklam haberlerin yer aldığı gazetelerde özel okullara ilişkin sunulan içerikler incelendiğinde, özel ortaöğretim kurumları hakkında yıl içerisinde elde edilen başarılar, projeler, olanaklar kısa haberler şeklinde verilirken; bu türden haberler sıklık oranı açısından yoğun şekilde gözlemlenmiştir. Özel ortaöğretim kurumlarına ilişkin reklamlar ise genel olarak kurumlara geçiş sınavları öncesi ve sonrasında yoğunlaşmıştır.

İncelenen gazetelerde özel üniversitelere ilişkin yayımlanan reklam ve reklam haberlere bakıldığında, özel orta öğretim kurumlarına göre reklam haberler açısından özel üniversiteler içerik olarak daha sık ve geniş oranda sayfalara taşınmıştır. Özel üniversitelere ilişkin reklam haberler yıl içerisinde yoğun olarak sunulmakla birlikte, kayıt dönemlerinde üniversitelerin uygulamaları, sahip olduğu olanaklar, öğretim üyesi kadroları öne çıkarılarak tam sayfa haber şeklinde işlenmiştir. Bunun yanı sıra, reklamlarda da özel ortaöğretim kurumlarına göre özel üniversite reklamları daha yoğun şekilde gazetelerde yer almıştır. Reklam sloganları açısından vurgu yapılan ifadelerle bakıldığında, son dönemde artan işsizlik ve üniversite mezunlarının iş bulamama sorununa yönelik iş imkânı sağlayan ve sanayi alanıyla işbirliği içerisinde uygulamalı eğitim veren üniversite temaları işlenmiştir. Ayrıca, özel üniversite reklamlarında vurgu yapılan diğer nokta gelecekle ilgili umut vaat eden sloganların kullanılması olmuştur. Bu açıdan özel üniversiteler reklamlarında geleceği pazarlayan ve maddi bir kazanç elde etme amacını saklı tutan bir reklam stratejisi izlenmiştir.

Özetle, bu çalışmada ulaşılan bulguların yorumundan elde edilen sonuçlar sadece örnek olarak seçilen gazeteler için genellenebilir. Türkiye’de çalışmanın örneğini oluşturan gazetelerdeki eğitime ilişkin reklam ve reklam haber içeriklerine bakıldığında, eğitim haberciliği açısından kamusal ve özel öğretim kurumlarına ilişkin gelişmelerin eşit şekilde ve tüm yönleriyle topluma aktarılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, eğitim sistemiyle ilgili sorunlar yapıcı bir eleştirelilik çerçevesinde gündeme getirilip tartışılmalıdır. Kamu eğitim kurumlarının içinde bulunduğu sorunlar öne çıkarılırken, sorunlara ilişkin çözüm önerileri getiren bir habercilik anlayışının benimsenmesi gerekmektedir. Bu anlamda, reklam ve reklam haberlerin ötesinde kamu eğitim kurumlarına ilişkin sorunların çözümünde

ve kamusal eğitimin güçlenmesinde aktif rol alan tüm eğitim kurumlarının olumlu ve olumsuz durumlarının eşit şekilde tartışıldığı ve gündeme taşındığı bir eğitim haberciliği anlayışı ortaya konmalıdır.

Kaynaklar

- Adaklı, Gülseren (2006) **Türkiye'de Medya Endüstrisi, Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri**, Ankara, Ütopya Yayınevi.
- Akın, Uğur ve Arslan, Gani (2014) “İdeoloji ve Eğitim: Devlet-Eğitim İlişkisine Farklı Bir Bakış”, **Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, s. 81-90.
- Alver, Füsun (2007) **Gazeteciliğin Kuramsal Temelleri**, İstanbul, Betakitap.
- Angus, Lawrence (2014) “İmtiyaz Çemberi İçinde ve Karşısında Öğretim: Öğretmen Reformu, Okul Reformu”, **İdealist Öğretmenlerden Sınava Hazırlayıcı Teknisyene. Öğretmenliğin Dönüşümü**, Ahmet Yıldız (der.), Ankara, Kalkedon Yayınları, s. 97-137.
- Aydın, Mustafa (2014) **Toplum, Kültür, Eğitim**, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Bal, Hüseyin (2015) **Bilgi Sosyolojisi**, Bursa, Sentez Yayıncılık.
- Bulut, Selda (2009) **Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi**, Ankara, Ütopya Yayınevi.
- Çağlar, Şebnem (2013) **Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğin Uzmanlık Alanları**, Konya, Literatürk.
- Çaplı, Bülent (2002) **Medya ve Etik**, Ankara, İmge Kitabevi. Dağtaş, Banu (2003) **Reklamı Okumak**, Ankara, Ütopya Yayınevi.
- Dağtaş, Erdal (2006) **Türkiye’de Magazin Basını**, Ankara, Ütopya Yayınevi.
- Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası [Eğitim-Sen] (2017) **2016-2017 Eğitim- Öğretim Yılı Sonunda Eğitimin Durumu**, Ankara.
- Erdoğan, Gamze (2007) “Ulusal Yazılı Basında Uzman Gazetecilik: Kültür Sanat Haberciliğinin Anaakım ve Fikir Gazetelerindeki Uygulamaları”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.
- Güneş, Muharrem ve Güneş, Hasan (2003) **Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum**, Ankara, Anı Yayıncılık.
- Güvercin, Gökçe (2014) “Öğretmenlik Mesleğinde Kökten Bir Dönüşüm: Ücretli Öğretmenlik”, **İdealist Öğretmenlerden Sınava Hazırlayıcı Teknisyene. Öğretmenliğin Dönüşümü**, Ahmet Yıldız (der.), Ankara, Kalkedon Yayınları, s. 139-178.

Harvie, David (2014) “Derslikte Değer Üretimi ve Mücadele: Sermayenin Tarafında,

Karşısında ve Ötesinde Öğretmenler”, **İdealist Öğretmenlerden Sınava Hazırlayıcı Teknisyene. Öğretmenliğin Dönüşümü**, Ahmet Yıldız (der.), Hakan Tanıttıran (Çev.), Ankara, Kalkedon Yayıncılık, s. 179-222.

Mattelart, Armand (1995) **Reklamcılık**, Fatoş Ersoy (Çev.), İstanbul, İletişim Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017) **2016-2017 Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim**, Ankara.

Nalçaoğlu, Halil (1999) “Türkiye'nin Yeni Üniversite Düzeni: Kriz ve Kalite”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi (7)**, s. 91-106.

Okuroğlu, Selahattin M. (2012) “Türkiye’de Medya Tekelleşmesinin Ekonomisi ve Medya Siyasaları”, **Küreselleşme, Medya, Toplum**, Erdal Dağtaş (der.), Ankara, Birgün Kitap, s. 27-79.

Özsoy, Seçkin (2011) “Bilginin metalaşması süreci: ‘Eğitimdeki Yapısal Dönüşüm’e İlişkin Bazı Çıkarımlar”, **Metalaşma ve İktidarın Baskısında Üniversite**, Fuat Ercan ve Serap Korkusuz Kurt (der.), İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı, s. 121-142.

Özügürlü, Metin (1999) “Sanayi ve İşbirliği Programının Eleştirisi”, **Eğitim: Ne için? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye?**, Faruk Alpçaya, Temel Demirer vd. (der.), Ankara, Ütopya Yayınevi, s. 95-105.

Pekman, Cem (2001) “Çokuluslu Reklamcılık, Uluslararası Düzenlemeler ve Ulusal Uygulamalar: Kuralları Kim İster?”, **Medya Politikaları**, Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk vd. (der.), Ankara, İmge Kitabevi, s. 205-242.

Schiller, Herbert (1993) **Zihin Yönlendirenler**, Cevdet Cerit (Çev.), İstanbul, Pınar Yayınları.

Smythe, Dallas W. (2006) “Batı Marksizminin Kör Noktası”, **Kitle İletişimin Ekonomi Politikası**, Levent Yaylagül (der. ve çev.), Ankara, Dalbaz Yayıncılık, s. 127-172.

Sönmez, Mustafa (2010) **Medya, Kültür, Para ve İstanbul**, İstanbul, Yordam Kitap.

Şener, Funda K. (2016) “ ‘Kamusal’ dan ‘Özel’e mi? Üniversitenin Toplumsal Konumlanışı ve Bilimsel Bilgi Üretimi”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, s. 61-76.

Yıldırım, Ergün (2007) **Bilgi Sosyolojisi: Kavramlar, Teoriler, Pratikler**, Bursa, Ekim Basım Yayın Dağıtım.

<http://alisahinkaya.com/nedir/advertorial-nedir/>, (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

<http://www.demiroren.com.tr/tr/sectorler/egitim/ata-egitim-kurumlari.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

<http://www.yok.gov.tr/web/guest/2016-2017-yuksekogretim-istatistikleri-yayimlandi>, (Erişim

Tarihi: 1.11.2018)

<https://data.oecd.org/eduresource/spending-on-tertiary-education.htm#indicator-chart>, (Erişim

Tarihi: 16.11.2018)

<https://tedmem.org/yayin/2016-egitim-degerlendirme-raporu>, (Erişim Tarihi: 14.01.2019).

Gazeteler

(2016, 21 Ocak). “Mektebim New York’ta”, **Cumhuriyet**, s. 14.

(2016, 25 Ocak). “Okan öğrencileri Miami’de eğitimde”, **Cumhuriyet**, s. 14.

(2016, 3 Şubat). “Bilgi’de yeni programlar”, **Cumhuriyet**, s. 22.

(2016, 11 Şubat). “Mektebim New York’ta”, **Cumhuriyet**, s. 17.

(2016, 16 Şubat). “Liseliler üniversitede”, **Cumhuriyet**, s. 12.

(2016, 16 Şubat). “Kültür’de inovasyon merkezi”, **Cumhuriyet**, s. 14.

Evrensel Gazetesi (2016). 1 Ocak-31 Aralık.

(2016, 30 Ocak). “Girişimcilikte lider üniversite Okan Üniversitesi”, **Hürriyet**, s. 11.

(2016, 30 Mayıs). “Dört şehre üstün zekalı okulu”, **Hürriyet**, s. 19.

(2016, 20 Temmuz). “Uluslararası programlarıyla fark yaratıyor”, **Hürriyet**, s. 12.

(2016, 7 Kasım). “Doğa Okulları’na yeni CEO”, **Hürriyet**, s. 23.

Milat Gazetesi (2016). 1 Ocak-31 Aralık.

(2016, 1 Ocak). “Koç’tan Muş’a yeni yıl sürprizi”, **Milliyet**, s. 20.

(2016, 30 Ocak). “Mektebim’den spor başarısı”, **Milliyet**, s. 27.

(2016, 12 Mart). “Ata Kolejliler moral depoladı”, **Milliyet**, s. 14.

(2016, 26 Mart). “Ar-Ge gelişmenin can damarıdır”, **Milliyet**, s. 4.

(2016, 25 Haziran). “Fark Koleji fark yarattı”. **Milliyet**, 12.

(2016, 14 Ağustos). “Ata Koleji’nden yüzde 100 başarı”, **Milliyet**, s. 22.

Ortadoğu Gazetesi (2016). 1 Ocak-31 Aralık.

27 Mayıs Döneminde İktidar ve Yerel Basın İlişkileri: Demokrat Türkiye Gazetesi (Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi)¹

Öğr. Gör. Dr. Ebru OKUTAN AKALIN

Harran Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Sinema-Televizyon Bölümü
ebruokutan@yahoo.com

Özet

Bu çalışma iktidar ve yerel basın ilişkilerini 27 Mayıs döneminde Şanlıurfa ilinde yayın yapan Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi örneği üzerinden tartışır. Kuruluşundan bir yıl sonra 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle karşılaşan Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi'nin müdahaleyi bir yerel basın örneği olarak nasıl karşıladığı ve nasıl etkilendiği bu çalışmanın temel sorusunu oluşturur. Yöntemsel olarak çalışma gazetenin sahibi Ömer Okutan ile yapılan görüşmelere ve askeri iktidarın ülkenin idaresini Demokrat Türkiye Partisi hükümetinden aldığı 27 Mayıs 1960 tarihten itibaren bir yıllık gazete arşivinde yayınlanan haberlerin söylem analizine dayanır. Yapılan literatür araştırmasında 27 Mayıs döneminin yerel basına olan etkileri üzerine herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çalışma basın iktidar ilişkilerini bir yerel gazete örneği üzerinden tartışarak bu konuda bir açığı kapayabilecek olması ve yeni çalışmalara kaynaklık edebilmesi bakımından önem taşımaktadır. Çalışma yaygın basın düzeyinde liberal yönüyle ön plana çıkan 27 Mayıs döneminin yerel basın düzeyinde otoriter yönünün baskın olduğunu tartışır. Sonuçta bu dönemde haber dilinde temkinli bir yaklaşımın izlendiği, gazetenin içeriğinin değişerek iktidarın yayın organı haline geldiği ve yerel basının yerel işlevinin zayıfladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yerel Basın, 27 Mayıs Askeri Dönemi, Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi, Basın-İktidar İlişkileri

•••••

Makale geliş tarihi: 30.04.2019 • Makale kabul tarihi: 27.06.2019
Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2019 • 6 (1) • bahar/spring: 61-85

¹ Bu makale 2014 yılında Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, TV ve Sinema Anabilim Dalında Doç. Dr. Nazan Haydari Pakkan danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden yola çıkılarak yazılmıştır.

Relations Between Ruling and Local Press During the Period of May 27th: Demokrat Türkiye Newspaper (Şanlıurfa İçin Hizmet Newspaper)

Ebru OKUTAN AKALIN, Ph.D.

Lecturer

Harran University

Faculty of Fine Arts

Department of Cinema-Television

ebruokutan@yahoo.com

Abstract

This study discusses the relationship of the ruling power and local press through the example of the daily Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi during 27 May Period. Founded on 5 February 1959 with the name of Demokrat Türkiye (Democrat Turkey) and published non stop since then, Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi is Şanlıurfa's oldest daily in this respect. How the daily Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi facing the 27 May military coup one year after its start reacted against the coup as an example of local press and how it was influenced hold the main question of this study. It is based on the interviews with the owner of the daily, Ömer Okutan, and the discourse analysis of the newspaper news of the period in the framework of authority media theories. This study claims that the period of 27 May in spite of having liberal characteristics in the scale of general press was dominantly authoritarian in the scale of local press.

Keywords: Local Press, May 27th Military Period, Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Newspaper, the relationships of press-ruling power

•••••

Article arrival date: 30.04.2019 • Article acceptance date: 27.06.2019

Maltepe University Journal of Faculty of Communication • © 2019 • 6 (1) • bahar/spring: 61-85

Giriş

Demokrat Türkiye Gazetesi'nin (Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi) kurulduğu 1959 yılı Demokrat Parti iktidarının son yılıdır. O yıllar Demokrat Parti'nin basın üzerinde hem ekonomik hem de yasalar çerçevesinde yoğun baskılar kurduğu yıllardır. 1957 yılında gazete ve dergi kağıtlarının ithalinin yalnızca devlet eliyle yapılması uygulamasına geçilmiş 1958'de ise resmi ilan ve reklamların devlet tekelinden dağıtılmasına başlanmıştır (Girgin, 1997:37). Yine aynı dönemde Demokrat Parti (DP) iktidara muhalefet eden bir çok gazeteciyi yargılamış, muhalif gazeteler ise sık sık kapatma cezası ile karşı karşıya kalmıştır. DP bu tür uygulamalarla basının, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal kaos ortamını yansıtmasını engellemeye çalışmış, bu dönem "besleme basın" olarak tabir edilen, devletin örtülü ödenekle zenginleştirdiği yandaş bir basın da yaratılmıştır. Besleme basının hangi boyutlarda olduğu 27 Mayıs döneminde tüm belgeleriyle ortaya konmuştur (Koloğlu, 2013).

Muhalefet eden tüm gazetecilerin yargılandığı ve gazetelerin keyfi uygulamalarla kapatıldığı böyle bir ortamda gazete açma faaliyetine girişen İsa Okutan ile oğulları Ömer ve Nuri Okutan, gazete kağıdı almanın Demokrat Parti'ye yakın görünme ile mümkün olabildiği yönünde bir tavsiyeye uyarak gazetenin adını bir tercih değil "zorunluluk" olarak Demokrat Türkiye koymuşlardır. Ancak daha sonra bunun da parayla gazete kağıdı almalarına fayda etmeyeceğini görmüşlerdir. Adı bile özgürce konulamayan Demokrat Türkiye Gazetesi kuruluşunun üzerinden henüz bir yıl geçmişken ülke bir askeri müdahaleyle karşı karşıya kalmıştır.

27 Mayıs askeri müdahalesi nerdeyse tüm ülke basınının baskılardan boğulduğu ve bu durumdan çıkış arayışı içerisinde olduğu bir dönemde meydana gelmiştir. Bu sebeple basın, ülkenin ilk kez karşılaştığı askeri müdahaleye özgürlük ümitleriyle destek olmuştur. Dönemin yaygın (ulusal) basınında askeri müdahale sevinçle karşılanmış, Şanlıurfa'da yayınlanan Demokrat Türkiye Gazetesi'nde de durum pek farklı olmamıştır.

Bu çalışmada, 27 Mayıs döneminin yerel basın ile ilişkileri, 5 Şubat 1959 tarihinde Şanlıurfa merkezde kurulan ve o dönem adı Demokrat Türkiye olan, Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi örneklemini üzerinden, otoriter medya kuramı çerçevesinde tartışılmıştır. 27 Mayıs döneminin yaygın basın ile ilişkilerinin tartışıldığı akademik çalışmalar mevcuttur (Arıkan,1999; Öztürk, 2007; Tokmak, 2007). Ancak böyle bir çalışma bir yerel gazete örneği üzerinden ilk kez gerçekleştirilmiştir. Çalışma basın iktidar ilişkilerini bir yerel gazete örneği üzerinden tartışarak bu konuda bir açığı kapayabilecek olması bakımından önem taşımaktadır.

Şanlıurfa İçin Hizmet (Demokrat Türkiye) Gazetesi faaliyette bulunduğu süreçte tüm askeri müdahaleleri yaşamıştır. Gazetenin kuruluşundan bir yıl sonra gerçekleşen 27 Mayıs

1960 askeri müdahalesini, nasıl karşıladığı ve nasıl etkilendiği bu çalışmanın temel sorusu olmuştur. Çalışma makro ölçekte yaygın basın düzeyinde liberal yönüyle ön plana çıkan 27 Mayıs döneminin yerel basın düzeyinde otoriter yönünün baskın olduğunu göstermeyi amaçlar.

Bu çalışmada, kaynak kişilerle doğrudan görüşülmüş ve Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi'nin 1960-1961 yılları arşivleri taranmıştır. Görüşmeler kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Konu incelenirken söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Ömer Okutan dışında o dönem gazetede yazı yazmış olan adı geçen kişilerin ve askerlerin vefat etmiş olması, tamamlanması mümkün olmayan bir eksikliklerdir. Ayrıca ne Şanlıurfa Valiliği arşivinde, ne de Şanlıurfa İl Halk Kütüphanesinde o döneme ait yerel dökümanlar bulunmadığından daha kapsamlı bir çalışma gerçekleştirilememiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde yerel basın kavramı, tanımı, işlevi ve önemi üzerine literatürde var olan bilgiler aktarılmıştır.

İkinci bölümde, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan otoriter medya kuramı aktarılmıştır. İletişim araçlarının toplumsal ve siyasi süreçte oynadığı rol farklılaşmalarının temel nedeni, siyasal sistemdeki farklılıklardır. Bu rollerin içerisinde, iletişim araçlarının nasıl işlevi gerektirdiği konusundaki detayları gösteren ise normatif medya kuramlarıdır. Söz konusu normatif medya kuramları çerçevesinde bir ülkedeki iletişim araçlarının genel işleyişinin gözler önüne serilebilmesinin yanı sıra; ülkedeki siyasal sistem içerisinde iletişim araçlarının nasıl bir işlev görebileceği ve yasal çerçevesinin ne olacağı sorularına cevap da bulunabilmektedir. Dünyadaki en önemli ve en yaygın kabul gören medya sistemleri sınıflandırması Siebert, Peterson ve Scharmm'ın "Four Theories of the Press" (Basının Dört Kuramı) adlı eserlerinde sunulmuştur (Işık, 2012: 12). Bu tartışma Siebert, Peterson ve Scharmm'ın ortaya koyduğu normatif medya kuramlarından birisi olan otoriter medya kuramı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Üçüncü bölümde, Demokrat Türkiye Partisi ve 27 Mayıs döneminde basın-iktidar ilişkileri aktarılmıştır.

Çalışmanın Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi başlıklı dördüncü bölümünde 5 Şubat 1959 tarihinde Şanlıurfa'da kurulmuş olan gazetenin kuruluşu ve gelişimi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. 27 Mayıs döneminin yerel basınla ilişkileri Demokrat Türkiye (Şanlıurfa için Hizmet) Gazetesi üzerinden otoriter medya kuramları çerçevesinde tartışılmıştır. Bu bölümde, askeri müdahalenin yapıldığı günlerde gazete sayfalarına yansıyan haberlerden ve gazetenin sahibiyle yapılmış olan yüz yüze görüşmelerden faydalanılmıştır. Sonuçta, yaygın basın açısından liberal uygulamalarıyla bilinen 27 Mayıs döneminin, yerel bir gazete olan Demokrat Türkiye(Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi örneğinden bakıldığında otoriter bir

basın rejimi izlediğini söylemek mümkün olmuştur. Gazetenin, askeri yönetimin Şanlıurfa'ya atadığı yerel yöneticilerin baskılarına maruz kaldığı ve yerel işlevini yitirme düzeyine geldiği görülmüştür.

Yerel Basın: Tanımı, İşlevi ve Önemi

Yerel basının anlamı üzerine yapılan tanımlara geçmeden önce kapsamı daha geniş olan yerel medyanın tanımını yapmak gerekmektedir. Genel olarak yerel medya kavramı, yerel düzeyde yayın yapan gazete, radyo ve televizyonları kapsamaktadır. Yerel basın kavramı ise daha çok gazeteleri işaret etmektedir ve bu gazetelerden "Anadolu Basını" ya da "Taşra Basını" olarak da söz edilmektedir (Atabek, 2005:169). Tanım olarak yerel gazeteler, genel olarak kasaba ve şehirlerdeki yerel haberlerin, sorunların veya konuların yer verildiği, belirli bir bölgede yayımlanan ve dağıtımı yapılan, dolayısıyla hedef kitlesi de yerel halk olan gazetelerdir (Atabek, 2005:63).

Yerel Basın; yurdun muhtelif yerlerinde, özellikle büyük kentler dışındaki yerleşim birimlerinde, il, ilçe ve beldelerde, günlük , haftalık ya da daha fazla aralıklarla yayınlanan, yayımlandıkları mahalin haber, havadis ve sorunlarını dile getiren, halkın isteklerini ilgililere aksettirmeyi hedefleyen yazılı basın organlarıdır (Ünal, 1996:1068). Genel bir anlatımla yerel basın, sınırları dar ve tanımlanmış bir yörede, (kasaba, kent ya da bölge) yöre halkını bilgilendirmeye, eğitmeye, eğlendirmeye, böylece kamuoyunun serbestçe oluşmasına katkıda bulunmaya çaba gösteren kitle iletişim araçlarıdır (Girgin, 2001:160).

Geleneksel tanımlama ve adlandırma gereği, "dördüncü güç" olarak anılan medya, günümüz dünyasında tartışılmaz bir biçimde "birinci güç" haline gelmiştir (Gezgin, 2002:15). Toplumunu haberleriyle bilgilendiren basın; değişik kurumlar, kişi ve kişiliklerle birlikte, geleceğimizi sonuçlandıracak, formatlandırarak önemli mimarlardandır. Basının yereli, geneli veya büyüğü, küçüğü olmaz, basın, basındır (Sarı, 1998:131-134).

Çağın en önemli güçlerinden olan medya yerel düzeyde de aynı işlev ve öneme sahiptir. Gerek yaygın gerekse yerel basının temel işlevi, toplumları oluşturan bireyleri bilgilendirmek ve olan bitenden haberdar etmektir. İşte bu noktada yerel basın kısıtlı olanaklarıyla bilgiyi kamuya yansıtma görevini yerine getirmeye çalışmaktadır (Büyükbakkal, 2005: 83).

Bu gelişmeler çerçevesinde basın ister yerel ister bölgesel ister yaygın olsun, ortak işlev, görev ve sorumluluklar, gazetelerin nitelikleri ya da özellikleri nedeniyle göreceli olarak değerlendirilemez. Bu nedenle yerel gazetelerin görevleri ve sorumlulukları, en az yaygın basın kadar önemlidir (Girgin, 2009, s:236-237).

Girgin'e göre yerel basının işlevleri şöyle sıralanmıştır:

1-Devlet etkinliklerini ve hükümet icraatlarını duyurmak, 2-Yerel kamu hizmetlerinin duyurulmasına çaba göstermek, 3- Yerel düzeyde kamusal hizmet veren özel ve kamu kuruluşları ile buralarda çalışan görevlileri kamu adına denetlemek, 4-Belirli konularda kamuoyu oluşmasını sağlamak, 5-Yerel yönetimle yurttaşlar arasındaki iletişimin gelişmesine katkıda bulunmak 6-Yurttaşların kültür düzeylerinin yükselmesine katkı sağlamak, 7- Demokrasi kültürünün yerleşmesine ve gelişmesine yardımcı olmak (Büyükbakkal, 2005:83).

Basının işlevlerine bakıldığında yerel basının, özellikle demokrasinin işleyişi bakımından ne denli önemli olduğu göze çarpmaktadır. Yine yerel basının da kapsamı içinde olduğu yerel medya, yayınladığı haberler, fotoğraflar, ele aldığı sorunlar, kentteki 24 saat kültürel ve sosyal etkinliklere ilişkin aktardığı bilgilerle, bireye 'yaşanan yer' duygusunu, yaşadığı yerin bir parçası olduğu düşüncesini kazandırmaktadır (Vural, 1996:1063).

İletişimciler yerel basını, otoritenin merkezden uzaklaşmasına ve insanı gözetken bir yapının yaratılmasına olanak sağlayan dinamik bir etmen olarak görmektedirler. Bu bağlamda yerel basın, özellikle gelişmekte olan ülkeler için çok önemlidir (Gezgin, 2007:177).

Gürelî'ye göre merkezileşmiş sermayenin elinde toplanan basın organları, çeşitli ilişkiler nedeniyle, zaman zaman halka gerçekleri tümüyle doğru ve dürüst biçimde yansıtamaz. Bu ise halkın gerçekleri öğrenme hakkını tehlikeye sokar. Bu nedenle çok sesliliğin korunması bakımından yerel basının önemi büyüktür. Yerel basın güçlü ve bağımsız olduğu zaman merkezi sermayeye karşı ve demokrasinin güvencesi olarak bir alternatif oluşturmaktadır (Gürelî, 1999:12).

Yerelde, yönetenlerle yönetilenler arasındaki iletişimi sağlayan yerel basındır. Gürelî yerel basının önemini şöyle ifade etmiştir; " yerel basın, basının işlevini, yani çok sesliliği ve yönetimini yerine getirirse, demokrasi sağlıklı işler" (Gürelî, 2007:174).

Gezgin'e göre yaşanan deneyimler, edinilen bilgiler, yerel basının işlevleri açısından ne denli gerekli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Yaygın basının hedef kitlesi ve alanı, bu görevi yerel basına göre daha genel boyutuyla işlemesini sağlar. Oysa yerel basın ulusal düzeyde konular hakkında bilgi aktarırken, özellikle üzerinde durduğu yerel sorunlar, olaylar konusunda ilgi yoğunlaşması yaratmaktadır. Örneğin Kurtuluş Savaşı sırasında, dönemin yerel gazeteleri mücadelenin başarıya ulaşmasında önemli bir görev üstlenmişlerdir. Yerel basının böylesi bir işlevselliği vardır (Gezgin, 2007:178).

Otoriter Medya Kuramı

Otoriter medya kuramı basın alanının ilk düzenlemelerine egemen olan bir medya kuramıdır. Basının, özel girişimcilerin mülkiyetinde olmasına karşın, siyasal erke ve yönetenlere bağımlı kılındığı monarşik sistemlerde geçerli olmuştur. Ancak, hükümet ve devlet otoritesi karşısında

basının yansız olmasının kural olarak beklendiği düzenleme biçimlerinden, baskıcı siyasal erkin doğrudan aracı olarak görüldüğü düzenlemelere kadar uzanan geniş bir kesit, bu kategori içerisinde düşünülebilir (Kaya, 1985:39).

Otoriter basın kuramının kökeni, modern matbaanın kullanılması ve onu izleyen süreçte basının ortaya çıktığı dönem olan 16. ve 17. yüzyıllara kadar gider. Söz konusu zaman diliminde, mutlak monarşilerin ve dinsel otoritelerin basın-yayın faaliyetleri konusundaki tutumu, otoriter kuramın veya basın rejiminin oluşmasında belirleyici olmuştur (Öztürk, 2007:8).

Tarihsel süreç içerisinde basına karşı uzun dönem uygulanan ve ortaçağda zirveye ulaşan otoriter kuramda, her türlü yetke-güç devletin başındaki kişinin şahsında toplanmıştır. Otoriter düşüncenin felsefi kaynaklarını oluşturan düşünsel temelleri Platon'dan, Machievelli ve Hobbes'e kadar uzanan politik düşünceye kadar dayanmaktadır (Siebert, Peterson ve Scharmm'dan aktaran; Işık, 2012:15).

Devlet adlı eserinde Eflatun, devletin ancak akıllı değerli ve nitelikli insanlar elinde güvenli olabileceğini savunmaktadır. Eflatun'a göre yöneticilerin halkın iyiliği ve çıkarları için tüm denetim araçlarını elinde tutması gerekmektedir ve gerekli hallerde şiiirlerin bile önceden denetlenebileceğini belirtmektedir (Işık, 2012: 15).

Otoriter kuramın düşünsel temellerinin atılmasında rol oynayan bir diğer düşünür de Nicolo Machiavelli'dir. Machievelli "Prens" adlı eserinde, hükümdarın devletin güvenliğini sağlamak ve varlığını sürdürmek için baskı ve zulüm de dahil olmak üzere her türlü ahlaki olmayan yollara bile başvurabileceğini söylemektedir. Zira ona göre devletin bekası ve güçlü olması herşeyden önemlidir. Machevelli'ye göre hükümdar, gerekli gördüğünde topluma bilgi vermeli, ancak tartışma yöntemlerini kendine zarar vermeyecek biçimde belirlemelidir. Machivelli'nin bu düşünce tarzının 19. Yüzyılda Alman ve İtalyan siyasetçiler üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür (Işık, 2012:16).

Otoriter kuramın temellerinin atılmasında önemi olan bir diğer düşünür Hobbes'tur. Ona göre insanlar doğal hallerinde birbirininin kurdudur. İnsan bu doğal yapısından doğan düzen arayışı nedeniyle güvenlik konusunda özgürlüğü bir üst kuruma devretmiştir. Böylece devlet olgusu ortaya çıkmıştır. Özellikle Hobbes'un düşüncesinin 17. yüzyılda otoriter anlayışlara kaynaklık ettiği iddia edilmektedir (Öztürk, 2007:9).

Felsefi temelleri çok eskiye dayanan otoriter medya kuramına göre yönetimin medyayı kontrol etme araçları çok çeşitlidir. Sıkı yasal düzenlemeler, üretimin devletçe kontrolü, mesleğe zorunlu davranış kuralları getirilmesi, vergi ve benzeri ekonomik yaptırımlar uygulanması, yazı işleri kadrosunun doğrudan hükümet tarafından atanması gibi araçlar

bunların en önemlileridir (Kaya, 1985:40). Ayrıca otoriter medya kuramına göre hükümet ve devlet otoritesinin bu kontrolü sağlaması yani sansür uygulamaları özellikle siyasal ve ideolojik konular söz konusu olduğu zaman meşru sayılır (Demir, 2007: 35).

Siyasal otoritenin, yayınlanmayan eserleri yayın öncesi denetlemesi anlamına gelen sansür, otoriter kuramda en çok başvurulan yöntem olarak görülmektedir. Dolayısıyla siyasi otorite kendi amaçlarını gerçekleştirmede basını kullanmayı "gaye vasıtayı meşru kılar" sözünden hareketle meşru bir hak olarak görmektedir (Işık, 2012:18).

Otoriter Medya Kuramı, felsefi temelleri çok eskilere dayanmasına karşın çeşitli sebeplerle günümüzde de uygulandığını gördüğümüz bir basın rejimidir. Üstelik, otoriter medya kuramının sadece otoriter siyasal sistemlerin uygulandığı ülkelerde olduğunu düşünmek yanıltıcıdır. Aksine bugün demokratik denilebilecek ülkelerde bile basına yönelik uygulamalarda otoriter medya kuramının ilkelerine göre hareket edildiği görülebilmektedir. Ortaya atıldığı günden, bugüne kadar etkilerini sürdüren "Otoriter Medya Kuramı"nın temel ilkeleri şöyle sıralanabilir;

1. Kitle iletişim araçları siyasal erke her zaman bağlı olmalıdır.
2. Kitle iletişim araçları egemen ya da yaygın ahlaksal ve siyasal değerlere karşı çıkmamalıdır.
3. Bu ilkelerin geçerliliğini sağlamak için öndenetim ve sansür uygulaması meşrudur ve haklıdır.
4. Otoriteye karşı kabul edilemez saldırılar, resmi politikalardan hoşgörülmecek sapmalar ve ahlak kurallarına uymama cezai sorumluluk gerektiren bir suçtur.
5. İletişim araçları üzerinde özel mülkiyet ancak bu koşullara uyma halinde kabul edilebilir (Kaya, 1985: 39).

27 Mayıs Döneminde Basın İktidar İlişkileri

27 Mayıs döneminin basın ile ilişkilerini anlamak için öncelikle askeri müdahale öncesi Demokrat Parti(DP) döneminin basın ile ilişkilerine nasıl olduğuna bakmak gerekmektedir. Böylece 27 Mayıs döneminin basın ile ilişkilerini şekillendiren şartları anlamak mümkün olabilir. Bu nedenle bu bölümde öncelikle Demokrat Parti döneminde daha sonra 27 Mayıs Döneminde basın iktidar ilişkileri aktarılmıştır.

Demokrat Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri

14 Mayıs 1950 seçimleriyle uzun yıllar tek parti olarak ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) seçim sonuçları ile yerini DP'ye bırakmıştır. Böylece 27 yıllık CHP iktidarı sona ermiş ve Türkiye'de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ezici bir çoğunlukla iktidara gelen yeni hükümetin ilk işi basının sorunlarını çözmeye çalışmak olmuştur. Hükümet programları ve basına yaklaşımı oldukça ılımlı ve özgürlükçü olan Demokrat Parti'nin basına yönelik uygulamadaki en önemli ilk adımı 14 Temmuz'da "genel af" çıkararak bütün basın

suçlularını affetmesi ve 21 Temmuz'da Cumhuriyet tarihinin ilk basın yasası olan 1931 Matbuat Kanunu'nu yürürlükten kaldırmış olmasıdır (Tokmak, 1999:8). Yeni basın yasası ise 15 Temmuz 1950'de mecliste kabul edilerek 21 Temmuz'da yürürlüğe girmiştir (Topuz, 2013:193).

Türk basını demokratikleşme çabaları sayesinde biraz rahat nefes alabilmiştir. Basın özgürlüğü konusundaki vaatlerini yerine getirmeye çalışan Demokrat Parti'nin yasalaştırdığı "5680 sayılı Basın Kanunu" liberal bir kanundur. Sonunda beklenen olmuş 1931 kanunu ve sonraki değişikliklerle birlikte oluşan güdümlü basın yıkılmış ve hükümetin basın üzerindeki denetimi neredeyse ortadan kalkmıştır (Gezgin, 2004:10).

DP iktidarının ilk yılları için basının mutlu bir dönemi demek mümkündür. Kovuşturmaya uğrayan gazeteci hemen hemen hiç yoktur. Hükümetle gazeteciler arasında genellikle yakın ilişkiler kurulmuştur. Gazete sahipleriyle Başbakan Adnan Menderes arasında bir balayı dönemi yaşanmıştır. O yıllarda Ahmet Emin Yalman buna " Basının Altın Devri" demiştir (Topuz, 2012:193).

Demokrat Parti iktidarının ilk yılları basın alanında önemli olumlu yasal düzenlemelerin olduğu bir dönem olmuştur. Bugün kısaca Basın-İş Yasası olarak bilinen, "Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun" başlığını taşıyan 5953 sayılı yasa 20 Haziran 1952'de Adnan Menderes döneminde yürürlüğe konmuştur. 5680 sayılı yasa basın kuruluşlarına belli bir rahatlama getirirken, diğer yandan 5953 sayılı yasa da basın çalışanlarına özlük hakları açısından çeşitli kazanımlar sağlamıştır (Özgen, 2005:19).

Demokrat Parti ile basın arasında süren balayı ilk 1953'te, daha sonra ise Demokrat Parti'nin 1954 yılında çıkardığı bir kanun tasarısı ile sekteye uğramıştır. 1953 Temmuz'undan önce, sıfat ve hizmetlerinden dolayı bakanlara yapılan hakaretin takibi şikayete bağlıyken, artık savcının, bakanın olurluğu olarak re'sen takibine bırakılması kabul edilmiştir. Muhalefetteki basın, iktidarı, kaybetmekten korktuğu için, kendi durumunu kurtarmayı tasarlamak, iktidar yanlısı basın ise "ortalıktaki anarşik manzaraya son vermek" olarak değerlendirmiştir. Ancak, bu dönemde Demokrat Parti'nin ekonomik ve siyasal anlamda yeterli olmadığını gören basının muhalefetini arttırdığı görülmektedir (Bulunmaz, 2012:208).

Demokrat Parti'nin zaferiyle sonuçlanan 1954 seçimlerin ardından Parti kurucusu Cumhurbaşkanı Celal Bayar, bu zaferi kutladıkları yemekte ülkedeki anti demokratik ve özgürlükçü havanın muhalefet aleyhine sona erdirilmesi yönündeki görüşü şu sözleriyle dile getirmiştir;

"Millet CHP'nin Meclisteki milletvekillerinin sayısını daha da azaltıp bunu otuza indirmekle ne istediğini belirtmiştir. Artık bundan sonra ince demokrasiye paydos!" (Toker'den aktaran, Özgen, 1998: 169).

Yaşananlar basını yıpratmaya devam ederken DP durmamış ve 7 Haziran 1956'da basın özgürlüğünü kısıtlayan iki yeni yasa daha çıkarmıştır. 6733 sayılı kanuna göre sorumlu müdür, mevkute sahibi ve muhabir olmanın koşulları ağırlaştırılmıştır; basın yoluyla işlenen suçlardan dolayı ceza sorumluluğunun kapsamı genişletilmiş, cevap ve düzeltme yazılarının yayımlanması ağır koşullara bağlanmıştır. Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri ve "neşir yoluyla veya radyo ile yahut toplantılarda işlenen bazı cürümler hakkındaki kanun, hükümlerinin tatbiki suretiyle mahkumiyet halinde, bir aydan üç aya kadar mevkutenin neşriyatının tatiline de karar verilir" fıkrası ile "neşriyeti tatil edilen mevkutenin sahip veya mesulleri tatil müddeti içerisinde başka bir adla mevkute çıkaramazlar" fıkrası eklenmiştir. Yine bu değişikliklerle, haber çerçevesini aşan ve okuyunları etki altında bırakacak intihar olaylarını ve olaya ilişkin resimlerin yayımını yasaklayan 32. madde genişletilerek memleket ahlakını, aile düzenini bozacak veya cürüm işlemeye teşvik veya tahrik edecek şekilde heyecan uyandıracak ayrıntılı açıklama ile gerçek ya da hayali olayları hikaye ve tasvir etmek de yasaklanmıştır (Salihpaşaoğlu, 2007:142).

Ülkede 1950'li yılların ortalarından itibaren kendini göstermeye başlayan ekonomik sıkıntılar DP'ye olan güveni giderek azaltmıştır. Bilhassa gelirleri düşen ücretli kesimin DP'ye olan desteği iyice azalmıştır. Parti içinde bölünmeler yaşanmış basına yönelik çok ciddi baskı politikaları uygulanmıştır. 1957'de yapılan genel seçimler Demokrat Parti'nin kan kaybettiğini doğrular nitelikte sonuçlanmıştır. Demokrat Parti'nin oyu %47,9'a düşmüş ve 424 milletvekili elde edebilmiştir (Öztürk, 2007:42). Demokrat Parti bu dönem içerisinde basının üzerine bir yandan hukuki uygulamalarla gitmiş, diğer yandan ekonomik olarak yıpratmıştır. Demokrat Parti tek parti döneminde CHP'nin kendi tarafındaki gazetelere verdiği maddi desteğin aynısını iktidar yanlısı gazeteler için sürdürmeye başlamıştır.

26 Kasım 1957'de gazete ve dergi kağıtları ithalinin yalnızca devlet eliyle yapılması uygulamasına geçmiştir. 1958'de resmi ilan ve reklamların devlet tekelinden dağıtılması uygulamasına geçilmiştir (Girgin, 1997:37). Eleştiri ya da haberleri hoşgörülmeleyen gazeteler böylece büyük engellemelerle karşılaşmıştır (Demir, 2007:161). Demokrat Parti döneminde, iktidardan yana yayın yapan ve bu sebeple örtülü ödenekten faydalanan gazetelere "Besleme Basın" denmiştir (Tokmakçioğlu, 2011:63). O dönem DP'nin gazeteleri susturma çabalarının altında özellikle ekonomi politikasındaki başarısızlığını gizleme eğilimi yatmıştır (Tokmakçioğlu, 2011:63).

1957 seçimlerinde oyları düşen DP iktidarının Hem muhalet partisi, hem öğrenci, hem de öğretim görevlileri ile arasında ciddi gerginlikler yaşanmıştır. Demokrat Parti kenara sıkışmış ve tüm bu yaşananların üzerine, basın da yapmış olduğu yayınlarla daha büyük sıkıntı içerisine düşmemek için yasaklar koymayı tercih etmiştir. Demokrat Parti'yi hiçbir şey yolundan alıkoyamamış ve bu baskı uygulamalarına Tahkikat Komisyonu denilen olağan üstü yetkilere sahip bir komisyonu kurmakla son noktayı koymuştur (Özgen, 1998:171).

DP, 18 Nisan 1960'ta 2274 sayılı " CHP ve bir kısım basının faaliyetlerini tahkike memur Meclis Tahkikat Komisyonu" kanununu çıkarmıştır. CHP buna anayasaya, demokrasiye ve hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle itiraz etmiştir. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü o gün mecliste askeri müdahalenin habercisi sayılan " Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam" dediği ünlü sözleri sarfetmiştir (Kabacalı, 1990:181).

Muhalefet ve basının tüm itirazlarına rağmen kurulan komisyonun yetkileri sınırsızdır. Hükümet bu yetkilerle istediği gazeteyi kapatabilecek istediği gazeteciyi hapse atabilecek güce sahiptir. Üstelik bunun için ne hakime ne de savcıya ihtiyaç duymaktadır. Özetle artık devlet demek Tahkikat Komisyonu demektir. Artık ülkede ne basın özgürlüğünden ne de muhalefetten söz etmek mümkündür. 28 Nisan'da Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına ve komisyonun aldığı CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün meclisten uzaklaştırılması kararına bir tepki olarak İstanbul Üniversitesi'nde öğrenci ve hocalar tarafından çeşitli protestolar gerçekleştirilmiştir (Şahhüseyinoğlu, 2005:93).

28 Nisan Olayları ve Kanlı Perşembe olarak da bilinen olayda Turan Emeksiz isimli bir öğrenci olay yerinden geçerken kaza kurşunuyla polis tarafından öldürülmüştür. Yaklaşık kırk kadar öğrenci yaralanmış ve İstanbul Üniversitesi Rektörü tartaklanmıştır. Henüz bu olayların yankıları dinmeden 19 Mayıs 'ta Harbiye öğrencileri ayaklanmıştır. Ülkede gerginlik gittikçe tırmanmış ve sonunda 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi gerçekleşmiştir. Askeri müdahale ilk etapta neredeyse tüm ülkede sevinçle karşılanmıştır. Bu sevincin ardında yatan nedenlere basın açısından bakıldığında, kaybedilen özgürlüklerin geri kazanımı ile ilgili umutların varlığı görülmektedir.

27 Mayıs Döneminde Basın İktidar İlişkileri

Demokrat Parti'nin son günlerinde ülkede yaşanan kaos ortamının ardından Orgeneral Cemal Gürsel Başkanlığında, 38 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs sabahı birkaç saat içerisinde yönetime el koymuştur (Karpat, 2013: 190).

Ülkede askeri müdahale ilk olarak radyodan ; "Dikkat, dikkat; burası Türkiye Radyoları. Türk silahlı kuvvetleri yönetime el koymuştur" şeklinde anons edilmiştir. Parlamento kapatılmış Demokrat Parti yöneticileri ve politikaya bulaşmış üst düzey bürokratlar göz altına alınmaya başlanmıştır. Milli Birlik Komitesi iktidarı ele geçirmiştir. 27 Mayıs askeri müdahalesinin ertesi günü basında çıkan yazılar müdahaleyi yere göğe sığdıramamıştır. Hatta öyle ki Demokrat Parti iktidardayken ondan yana olan basın bile askeri müdahaleyi yere göğe sığdıramayan yazılar yayınlamıştır. Neredeyse tüm basın 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesini ayakta alkışlamıştır (Tek, 2006:29).

Hürriyet, ihtilali "Türk Ordusu Vazife Başında" sür manşetiyle verirken, yurttan tam bir huzurun hüküm sürdüğünü yazmıştır. Yine dönemin önemli gazetelerinden Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Nadir Nadi, 27 Mayıs'ı bir dönüm noktası olarak değerlendirmiş ve vatandaşı ordunun arkasında durmaya çağırmıştır (Tek, 2006:36).

Yine CHP'nin yayın organı olarak bilinen Ulus Gazetesi'nde yazan Bülent Ecevit "Günaydın" başlıklı yazısında "Karanlık günler sona erdi! Günaydın Türk Milleti! Dün Türkiye'de büyük bir inkılap kökleşti. Bu inkılap vatandaşın şuurunda boy verdi, gençlik kanyla boyandı, ordu ile pekleşti" şeklinde sevincini paylaşmıştır (Tek, 2006:40).

Demokrat Parti iktidarına zaten muhalif olan bu gazetelerin o günlerde atmış olduğu bu başlık ve yazılar bir yana darbeden önce iktidar yanlısı olan gazetelerin darbenin ertesi günü attıkları başlıklar ve darbeyi destekleyen tutumları ileriki yıllarda da çokça tartışılan bir tutum olmuştur. Örneğin Demokrat Parti döneminde iktidarın ateşli savunucularından birisi olan Yeni İstanbul Gazetesi 28 Mayıs'tan itibaren sanki 27 Mayıs'tan önce hiç böyle bir dönem yaşanmamış gibi hareket etmiştir. Bu durumu daha açık görebilmek açısından Yeni İstanbul Gazetesi'nin 26 Mayıs günü attığı manşetiyle, 28 Mayıs'ta atmış olduğu manşeti arasındaki farka bakmak gerekmektedir. Yeni İstanbul Gazetesi, 26 Mayıs 1960'ta "Tahkikat komisyonu vazifesini bitirdi. Büyük tezahüratla karşılandığı Eskişehir'de Başvekil bunu açıkladı." derken, 28 Mayıs'ta "Başkumandan Meclisi Fethetti" ve "Ankaralılar orduyu sevinçle karşıladı" manşetlerini atmıştır (Tek, 2006: 78).

İhtilalden bir gün öncesine kadar Demokrat Parti'yi desteklemiş olan Yeni İstanbul Gazetesi, ihtilalden birgün sonra, isteyerek veya istemeyerek, yeni iktidardan yana tavır sergilemiştir. Dolayısıyla 27 Mayıs askeri müdahalesiyle her görüşten basın için yine, yeni iktidardan yana tavrın sergilendiği bir dönemin başladığını söylemek mümkündür.

Bu yeni dönemde askeri müdahale basın tarafından alkışlarla karşılanırken bir takım beklentilerin de odak noktası olmuştur. Zira Demokrat Parti'nin son döneminde basına yönelik

çok ciddi sansür ve yasaklar uygulanmış ve basın bu sorunlarının bir çözüme kavuşturulması gibi bir beklenti içerisine girmiştir.

27 Mayıs 1960 askeri yönetimi de kendisinden bu yönde beklentilerin olduğunu farkındaydı. Bu nedenle Ankara'ya çağırılmış oldukları bir grup profesörden, izlenmesi gereken politikalar hakkında danışmanlık vermelerini ve yeni anayasa metnini hazırlamalarını istemişlerdir. Kısa bir süre çalıştıktan sonra profesörlerden oluşan bu komite geçici anayasayı hazırlamış ve 38 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi de 12 Haziran 1960'ta kabul etmiştir. Böylece komite siyasi mahkumları serbest bırakmış; basın ve toplanma özgürlüklerini tekrar tanımıştır (Karpat, 2013:193).

27 Mayıs döneminin basına yönelik özgürlükçü yaklaşımı bununla sınırlı kalmamış devam etmiştir. Gazetecilere ispat hakkı tanınmış, onlara özlük haklarını tanıyan bugün de ufak değişikliklerle geçerliliğini koruyan "212 Sayılı Fikir İşçileri Kanunu" yürürlüğe girmiştir. 5680 sayılı basın yasasındaki anti demokratik hükümler kaldırılmıştır. Basın İlan Kurumu kurulmuş ve resmi ilanların adaletli bir biçimde dağıtılması sağlanmıştır ve böylece besleme basın ortadan kaldırılmıştır. 27 Mayıs askeri iktidarı son olarak profesörlerden oluşan heyetin hazırlamış olduğu 1961 Anayasasını kabul etmiş ve basın özgürlüğünü belli sınırlılıkları olmakla birlikte koruma altına almıştır. 1961 Anayasası Türk siyasi tarihinin en liberal anayasası olarak kabul edilmektedir.

Bu anayasada yer alan basına yönelik 7 madde şöyledir:

"Madde 22- Basın hürdür sansür edilemez.

Madde 23- Gazete ve dergi çıkarılması, önceden izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Madde 24- Kitap ve broşür yayımı izne bağlı tutulamaz; sansür edilemez.

Madde 25- Basımevi ve eklentikeri ve basın araçları, suç vasıtası olduğu gerekçesiyle de olsa, zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkoynamaz.

Madde 26- Kişiler ve siyasi partiler, kamu tüzel kişileri elindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkına sahiptir. Bu faydalanmanın şartları ve usulleri, demokratik esaslara ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlenir. Kanun, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlara ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu köstekleyici kayıtlar koyamaz.

Madde 27- Düzeltme ve cevap hakkı ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir. Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hakim tarafından karar verilir." (Kabacalı, 1990:192).

Tüm bunların yanı sıra basına haberlere ve okuyucuya ulaşmasını kolaylaştıracak bir takım imtiyazlar tanınmıştır. Bu imtiyazlar vergi indirimi, posta, telefon, telgraf ve teleks ücretlerinde indirim, kağıt ve araçlarda gümrük indirimi, dağıtım gibi hakları içermiştir (Topuz, 2012: 235). 27 Mayıs döneminde basına tanınmış olan bu ayrıcalıkların bir çoğu ilerleyen yıllarda teker teker geri alınmıştır.

27 Mayıs döneminde çıkmış olan ve Türkiye'nin en liberal anayasası olarak kabul edilen 1961 Anayasası'nın en önemli özelliği üniversite hocaları tarafından hazırlanmış olmasıdır. Bu anayasa dönemin hukuk konusunda en önemli hocalarının ortak çalışmasıyla meydana gelmiştir. Bu nedenle ortaya askeri bir iktidardan beklenenden çok daha liberal bir anayasa çıkmıştır. Üniversite hocalarıyla askeri iktidarı bir araya getiren ise Demokrat Parti'nin son döneminde sadece basına karşı değil, kendisine muhalif tüm kesimlere karşı baskıcı bir politika izlemesidir. Üniversite hocaları ve öğrenciler de bu izlenilen sert politikadan payına düşeni almıştır. Türk siyasi tarihinde 28 Nisan Olayları olarak bilinen olaylar bunun en önemli örneğidir. Demokrat Parti o gün üniversite öğrencilerine ve hocalarının protestolarına karşı çok sert önlemler almış ve bu tavrı onlarla aralarındaki tüm iplerin kopmasına neden olmuştur. 27 Mayıs askeri müdahalesinin hemen ardından askeri idare, üniversite hocalarını yanına almış ve böylece Türkiye'nin en liberal olduğu kabul edilen anayasasının altına imzalarını atmıştır.

27 Mayıs döneminde de bir takım sansür uygulamalarına gidilmiştir. Askeri iktidarın, yazılmasından rahatsızlık duyduğu en önemli konu Adnan Menderes ve Demokrat Parti'nin ileri gelen bazı yöneticilerinin idamına kadar giden Yassıada duruşmalarının detaylarıdır. Askeri iktidar bu konuda basına yazılı uyarılarda bulunur ve kendilerinin söylediklerinin dışında en ufak bir yorum yapılmamasını ister. Bu dönemde bu uyarının aksine hareket eden gazete ve gazeteciler hakkında cezai işlemler uygulandığı görülmektedir.

1962'de çıkan Tedbirler Kanunu ise bu iktidar döneminin en otoriter yasası olarak bilinmektedir. Bu kanuna göre; "27 Mayıs 1960 Devrimi"ni söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür veya sair ve suretlerle, yersiz, haksız veya gayrimeşru gösterenler veya göstermeye çalışanlar; Yüksek Adalet Divanı'nın aldığı kararları şu veya bu şekilde yayın yoluyla kötülemeye çalışanlar; Mahkumiyetlerinin infazı süresince verilen mülakatları yayınlayanlar; Demokrat Parti'yi övecek yazılar yayınlayanlar; Bir yıldan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar" (Şahhüseyinoğlu, 2005, s:105-106).

Tedbirler yasasının çıkmasıyla birçok gazeteci hakkında dava açılmış ve cezai işlem uygulanmıştır. Askeri iktidarların hüküm sürdüğü toplumlarda genellikle iktidarlar basına

karşı baskıcı bir tutum sergilerler ve bu yönleriyle otoriter medya kuramının özelliklerini taşırlar. 27 Mayıs 1960'ta Türkiye'de gerçekleşen ilk askeri müdahalenin kurmuş olduğu hükümetin izlediği basın politikası incelendiğinde ise hem liberal hem otoriter medya kuramlarının özelliklerini ihtiva ettiği görülmektedir. 27 Mayıs askeri yönetimi önceleri basına karşı özgürlükçü bir yaklaşım sergilerken zamanla baskıcı bir basın politikasına doğru kaymıştır.

Askeri iktidarın ilk başta liberal bir yaklaşım içerisinde oluşunun temel nedeni, üniversite hocalarından oluşan sivil bir heyetin hükümete danışmanlık etmiş olmasıdır. Türkiye'nin en liberal anayasası olarak kabul edilen 1961 Anayasası bu dönemde yürürlüğe girmiş ve bu yasa ile basın, özgürlükler açısından çok ciddi kazanımlar elde etmiştir. Ancak askeri zihniyetin otoriter tutumu zamanla kendini göstermeye başlamış ve basına dönük baskıcı bir politika izlenmeye başlanmıştır. 1962'de çıkarılan Tedbirler Kanunu bu tutumun en önemli örneğidir (Şahhüseyinoğlu, 2005:105). Askeri iktidarın çıkardığı bu yasa basın özgürlüğünü çok ciddi bir şekilde sınırlandırmıştır. Yasayla o dönem yavaş yavaş tartışılmaya başlanan 27 Mayıs askeri müdahalesini eleştirmek ve sorgulamak yasaklanmıştır.

İktidar, bu yasa ile basını 27 Mayıs iktidarına karşı bir tehdit olarak görmüş sorgusuz sualsiz bir bağlılığı dayatmıştır. İktidar, basını rejime zarar verecek noktalarda sansürleme yetkisini kendisinde bulmuştur. 27 Mayıs dönemi bu yönüyle Otoriter Medya Kuramı'nın özelliklerini taşımıştır. Sonuç olarak yaygın basın açısından 27 Mayıs döneminin ulusal basın ile ilişkileri değerlendirildiğinde hem liberal hem de otoriter medya kuramının özelliklerini barındıran karma bir politikaya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

27 Mayıs Döneminde Yerel Basın İktidar İlişkileri: Demokrat Türkiye Gazetesi (Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi)

Çalışmanın bu bölümünde 27 Mayıs döneminin yerel basınla olan ilişkileri Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi örneklemini üzerinden;

1. Haber dilinde temkinli yaklaşım
2. Haber içeriğinin değişmesi (iktidarın yayın organı haline gelmesi)
3. Yerel basının yerel işlevinin zayıflaması, alt başlıkları altında gazete haberleri
4. ve gazetenin sahibi Ömer Okutan ile yapılan derinlemesine görüşmeler söylem analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Demokrat Türkiye Gazetesi'nin (Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi) Tarihi

Bugünkü adı ile Şanlıurfa için Hizmet Gazetesi, 5 Şubat 1959'da Demokrat Türkiye adıyla Şanlıurfa merkezde yayın hayatına başlamıştır. Demokrat Türkiye Gazetesi İsa Okutan tarafından kurulmuş, oğulları Nuri ve Ömer Okutan ile birlikte idare edilmiştir. Gazete yayın hayatına başladığında dört sayfa çıkmış ve pazartesi, perşembe olmak üzere haftada iki gün basılmıştır.

Gazete 1976 yılında, bir kereye mahsus olarak isim değişikliği yapma hakkından faydalanmış ve bugünkü adı olan Şanlıurfa için Hizmet Gazetesi adını almıştır. Aynı yıl daha hızlı teknolojiye sahip makina yatırımı yapıp günlük yayınlanmaya başlamıştır. O günden günümüze kadar Şanlıurfa İçin Hizmet adıyla günlük bağımsız siyasi gazete olarak yayınlanmaya devam etmektedir. Kurulduğu günden bugüne kadar aralıksız olarak yayın hayatını sürdüren bir gazete olma özelliği ile Şanlıurfa'nın en eski gazetesidir.

Gazetede daha çok yerel sorunlar ve olaylar yer almaktadır. Şehrin genel sorunları, gazetenin ilgilendiği temel konudur. Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi bu genel özelliklerinin dışında bir aile gazetesi olma özelliğini taşımaktadır. Kurucusu İsa Okutan, gazeteyi ilk dönem oğulları Nuri ve Ömer Okutan'la birlikte idare etmiş, daha sonraları bir diğer oğlu Halit Okutan da gazetenin muhabirliğini yapmıştır. Halit Okutan daha sonraki yıllarda bir habere giderken kaza geçirmiş ve genç yaşta vefat etmiştir. Halit Okutan Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi'nin tek basın şehididir. Yıllar sonra, İsa Okutan'ın torunları Bülent ve Önder Okutan sorumlu yazı işleri müdürlüğü görevlerini yürütmüştür. Bu görev 2004 yılından bu yana bu çalışmayı gerçekleştiren şahsım tarafından yürütülmektedir.

Gazetenin isminin Demokrat Türkiye olması bir tercih değil zorunluluk olmuştur. Demokrat Parti iktidarı 26 Kasım 1957 tarihinden itibaren gazete kağıdı ithalinin yalnızca devlet elinden yapılmasına karar vermiştir (Girgin, 1997: 37). Böylece kağıt satışı devlet yetkililerinin keyfiyetine bırakılmıştır. Gazetenin sahibi Ömer Okutan bir gazete kurmayı düşündükleri o günlerde, İstanbul'da gazetecilik yapan bir Urfalı gazeteci dostlarının kurulacak gazetenin adının Demokrat Türkiye olması hususunda tavsiyede bulunduğunu ve bu durumun SEKA'dan kağıt alımlarını kolaylaştıracağını söylediğini belirtmiştir. Onlar da bu tavsiyeye uymuş ve gazetenin adını Demokrat Türkiye koymuşlardır. Ancak bu durum bile SEKA'dan kağıt alımını kolaylaştıramamıştır (Ö. Okutan, Kişisel Görüşme, Ekim 10, 2013).

Ömer Okutan'a göre o dönem parayla bile gazete kağıdı alımı o derece güçtür ki, bazen bakanlıklardan yetkili kişileri aracı etmek suretiyle kağıt alımı yapmaya çalışmışlardır. Ona göre, Demokrat Parti döneminde gazete kağıdının tek elden satışı uygulamasının en büyük mağdurları, yerel gazetelerdir. Zira yerel gazeteler yaygın basına göre çok az miktarda

kağıt siparişi verebildiklerinden talepleri de daha geri plana atılırdı. Kaynak kişi, yaşadıkları kağıt eksikliği sıkıntısının bir sonucu olarak gazeteyi az sayıda basmak zorunda kaldıkları veya basamadıkları günlerin varlığından bahsetmiştir (Ö. Okutan, Kişisel Görüşme, Ekim 10, 2013).

Demokrat Türkiye Gazetesi'nin kurulduğu o günler Türkiye'nin ekonomik sıkıntılarla boğuştuğu sıkıntılı günlerdir. Ülkede bir kaos ortamı söz konusudur. Birçok yerde öğrenci olayları yaşanmaktadır. Gazeteciler üzerinde oldukça ciddi baskıların varlığı söz konusudur. Gazetenin üçüncü kuşak temsilcisi Bülent Okutan gazetenin 52. yılını kutlamak üzere yazmış olduğu Yıl 1959 başlıklı yazısında; gazetecilerin sudan sebeplerle tutuklandığı, gazetelerin ticari anlamda hiçbir kar getirmediği ve basın açısından antidemokratik bir çok uygulamanın yaşandığı o günleri basının kara günleri olarak değerlendirmiş ve bu gazetenin böyle bir ortamda neden kurulduğunu hep merak ettiğinden bahsetmiştir (Ö. Okutan, Kişisel Görüşme, Ekim 10, 2013).

Basın özgürlükleri açısından olumsuzlukların yaşandığı bir dönemde neden bir gazete kurduunuz sorusu yöneltilen Ömer Okutan; "Ekonomik bir kaygı içerisinde olmadıkları, Urfa'nın sorunlarını dile getirmek ve çözüm noktasında faydalı olmak amacıyla gazeteyi kurdukları" şeklinde cevap vermiştir. Hatta 1964 yılında bir yan gelir kaynağı elde etmek amacıyla Kurtuluş Matbaası'nı kurduklarını dile getirmiştir. Yerel kamu hizmetlerinin o ilde yaşayan halka duyurulmasını sağlamak ve kamu kuruluşları ile çalışanlarını halk adına denetlemek yerel basının işlevlerindedir. Bu bağlamda Okutan'ın gazetenin kuruluş amacı ile ilgili söyledikleri yerel basının işlevleri ile de örtüşmektedir.

Demokrat Türkiye Gazetesi Haberlerinde 27 Mayıs İktidar İlişkisi

Çalışmanın bu kısmında, Demokrat Türkiye Gazetesi arşivlerinin, askeri iktidarın yönetimi devraldığı 27 Mayıs 1960'tan itibaren geçen bir yıllık zaman diliminin taranmasından elde edilen veriler doğrultusunda gazetenin siyasal iktidarla ilişkisi söylem analizi yöntemi ile otoriter medya kuramı çerçevesinde analiz edilmiştir. Analizde gazetenin sahibi Ömer Okutan ile yapılan kişisel görüşmeden yararlanılmıştır. Gazetenin bir yıllık arşivlerinin taranmasından elde edilen veriler değerlendirildiğinde Demokrat Türkiye Gazetesi'nin askeri müdahaleden sonraki bir yıl içerisindeki yayın içeriklerinde haber dilinde daha temkinli bir yaklaşım izlediği, haber içeriğinin değişerek neredeyse iktidarın yayın organı haline geldiği ve yereli ilgilendiren haberlerin çok azaldığı dolayısıyla yerel işlevinin zayıfladığı görülmüştür. Bu nedenle analiz;

1. Haber dilinde temkinli yaklaşım

2. Haber içeriğinin değişmesi (iktidarın yayın organı haline gelmesi)
3. Yerel basının yerel işlevinin zayıflaması, alt başlıkları altında aktarılmıştır.

Haber Dilinde Temkinli Yaklaşım

Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi müdahaleyi " Sayın Orgeneral Cemal Gürsel'in Başkanlığında Hükümet Teşkil Edildi" manşetiyle vermiş ve alt başlıkta "Ankara Radyosunun Bildirdiğine göre Kabine aşağıdaki zatlardan teşkil edilmiştir" şeklinde aktarmıştır. Haberin içeriğinde ise kabinenin kimlerden oluştuğunu ve hangi görevleri aldığını belirten bir isim listesi yer almıştır (Demokrat Türkiye Gazetesi, 30.5.1960).

Tüm ülkenin kaderini etkileyecek olan böylesine önemli bir durumu duyuran haberin içeriğinde sadece kabine üyelerinden bahsedilmiş olması ve hiç bir yorumda bulunulmamış olması elbetteki bir şaşkınlığın göstergesidir. Sonuçta askeri bir müdahale söz konusudur ve haber dili konusunda temkinli olmakta yarar görülmüştür.

Gazetenin aynı sayısında birinci sayfanın sağ alt köşesinde Urfa Garnizon Komutanlığı'nın sıkıyönetim ile ilgili tebliği yayınlanmıştır. Gazetede olduğu gibi aktarılan tebliğ şöyledir;

"Urfa Garnizon Komutanlığı'nın 11 No'lu tebliği

- 1- Sayın Urfa halkının vatandaşlara karşı gösterdikleri mutlak itaat ve hadiseleri şayani takdir bir olgunlukla karşılımları üzerine sokağa çıkma yasası gece saat 24:00'dan sabah saat 03:30'a kadar kısaltılmıştır.
- 2- Sazlar daha önce olduğu gibi saat 23:00'a kadar çalışabilir.
- 3- Sazlarda ve lokantalarda içki vermek serbesttir.
- 4- Vilayet ve garnizon kumandanlığında bir Basın Bürosu kurulmuştur. Hergün saat 16:00'da gazeteciler kabul edilecekler ve sualleri cevaplandırılacaktır.
- 5- Vatandaşların birbirlerine her türlü siyasi hislerden uzak kardeş gibi muamele etmeleri herhangi bir taşkınlık yapmamalarını rica ederim."

CELAL ERİKAN

Tuğgeneral Urfa Valisi ve Garnizon K.

(Demokrat Türkiye Gazetesi, 30.05.1960)

Tebliğde yer alan dördüncü maddeye göre asker, yerel basını ya gerçekten önemsemiş ya da önemsiyormuş gibi görünmeye çalışmıştır. Vilayet ve garnizon komutanlığında basınla diyalogu sağlayacak olan basın büroları kurulmuştur. Böylece askerle basın arasında doğrudan bir diyalog kurulması sağlanmaya çalışılmıştır. Yerelde asker ve basın arasında kurulan doğrudan diyalogla aslında askerin istemediği türden haberlerin yapılmasının da

önüne geçilmek istenmiştir. Şanlıurfa'da askeri iktidarın en üst düzey yetkilisi, yerel basına kendilerine soru sorma hakkını vermiştir.

Yerel idarenin bu tutumu ilk bakışta Şanlıurfa Basını'na karşı izlenecek politika hakkında olumlu bir fikir veriyor gibi görünmektedir. Ancak haber gazetede adeta kurumun yayın organıymışçasına olduğu gibi servis edilmiştir. Bu durum ise basının askeri iktidarın takındığı olumlu yaklaşımın samimiyetinden şüphesi olduğunun göstergesidir.

Basına şehirde yapılacak diğer işlerle ilgili çeşitli bilgilerin verildiği bu basın toplantısında, Erikan'ın basın özgürlüğü üzerine söyledikleri basınla ilişkilerinin nasıl olacağını göstermesi bakımından çok önemlidir. Yapılan basın toplantısında Erikan bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir;

"Bugün gazetecileri davet etmiş bulunuyorum, gazeteciler ben çağırmadan da hergün istedikleri saatte gelebilirler ve memleket işleri hakkında malumat isteyebilirler.

Ben şuna katıyen inanıyorum ki kapısını basın mensuplarına kapalı tutan ve onlardan hakikati gizleyen bir idare muvaffak olamaz. Fikir hürriyetinden kalem hürriyetinden yoksun olan bir millet çağdaş medeni milletlerin refah ve saadet seviyesine yükselemez."

Matbuat hürdür, serbesttir ancak maksatlı neşriyattan ictinab edilmek şartıyla!"(Demokrat Türkiye Gazetesi, 2.6.1960).

Erikan bu sözleriyle basının ancak maksadı aşmamak kaydıyla hür olduğunu dile getirmiştir. Bir haberde maksadın kime ve neye göre aşılabacağı çok bilinmeyenli bir denklem gibidir. Bunun sınırlarını belirleyen bir kriterin olmayışı basının oldukça temkinli davranmasını gerektirir. Aksi halde çok ciddi cezai yaptırımları kabul etmiş olurlar. İktidarların basına yönelik bu tür davranış ve yaklaşımları otoriter medya kuramının özelliklerini taşımaktadır.

Otoriter medya kuramına göre basın otoriteye karşı çıkmamalıdır ve gerek görülen durumlarda sansür edilebilir. Askeri müdahaleden birkaç gün sonra Urfa Valisi ve Garnizon Komutanı Celal Erikan'ın düzenlemiş olduğu basın toplantısında sarfettiği sözler basın özgürlüğüne bakış açısını göstermesi bakımından çok önemlidir. Celal Erikan bu toplantıda basın özgürdür ama maksadı aşmamak şartıyla diyerek aslında basına çok ciddi bir sansür getirmiştir. Burada kullanılan basının maksadı aşmamak kaydıyla özgür olduğu söylemi otoriter medya kuramının siyasi erkin politikalarına karşı çıkmanın veya saldırmanın cezai işlemi meşru kılacağı özelliği ile örtüşmektedir. Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet)

Gazetesi mesajı almış ve bundan sonra haber dili konusunda temkinli yaklaşarak basın bültenlerini dokunmadan olduğu gibi yayınlamıştır.

Gazetenin İçeriğinin Değişerek İktidarın Yayın Organı Haline Gelmesi

Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi'nde Celal Erikan'ın basın toplantısının manşetten yayınladığı gazetede önemli bir haber yer almıştır. Gazetenin sahibi İsa Okutan'ın Silahlı Kuvvetler Başkumandanı Orgeneral Cemal Gürsel'e çekmiş olduğu telgraf gazetenin ilk sayfasından tam metin olarak okuyucuyla şöyle paylaşılmıştır;

"Sayın Orgeneral Cemal Gürsel Silahlı Kuvvetler Başkumandanı ve Milli Birlik Komitesi Başkanı (ANKARA)

"Bu iyi niyet, makul ve pek tabii kararlarımız daha şimdiden imanla karşılanarak milletimize müstakbel büyük ümitlerin coşkun sevincini ilham ve telkin etmiştir.

Biz gazetecilere basın hürriyetini iade ettiğinizden dolayı seviniyoruz.

Zati alilerinize bağlılık ve sevgilerimizi saygılarımızla arz ederiz.

DEMOKRAT TÜRKİYE Gazetesi Mensupları adına

Sahibi: İSA OKUTAN (Demokrat Türkiye Gazetesi, 2/6/1960, Şanlıurfa).

İsa Okutan'ın Orgeneral Cemal Gürsel'e göndermiş olduğu bu telgrafta özellikle basın hürriyeti konusunda söylemiş oldukları Demokrat Parti döneminde basın özgürlükleri açısından yaşanan sorunların yerelde de hissedildiğini göstermektedir. Tıpkı yaygın basında olduğu gibi yerel basında da özgürlükler anlamında beklentiler vardır.

Ancak Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi'nin arşivleri incelendiğinde beklentilerine karşılık bulamadığı ve uzun bir müddet haber içeriğinin değiştiği neredeyse iktidarın yayın organı gibi davrandığı görülmüştür.

Gazetede o günlerde kullanılan haber başlıklardan bazıları şöyle olmuştur;

-Şehrimizde Hazineye Bağışlar Devam Ediyor (Demokrat Türkiye, 27.6.1960)

-Yargıtay birinci Başkanının Orgeneral CEMAL GÜRSEL'e Cevabı (Demokrat Türkiye Gazetesi, 30.6.1960)

-Orgeneral Cemal Gürsel'in Cezayir Hakkında Demeci (Demokrat Türkiye Gazetesi, 4.7.1960)

-İnkılabın Parolası Çalışmak (Demokrat Türkiye Gazetesi, 7.7.1960)

-Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in Bakanlıklara Bir Tamimi (Demokrat Türkiye, 7.7.1960)

-27 Mayıs İsimli Bir Sigara Çıkıyor (Demokrat Türkiye, 18.7.1960)

Gazetenin bu yayın politikasını siyasal erkin resmi politikalarına destek olmak şeklinde yorumlamak mümkündür. Zira otoriter medya kuramı siyasal erkin politikalarından sapmayı da cezai bir sorumluluk olarak kabul eder. Ülkenin içinde bulunduğu ağır siyasi atmosfer içerisinde gazete belli ki otoriteden yana bir yayın çizgisi izlemeyi uygun bulmuştur.

1960'ta gazetenin idare müdürlüğünü yapan Ömer Okutan'a göre; Askeri müdahalenin yapıldığı günlerde, ülke genelinde sıkı yönetim söz konusudur ve çok ağır bir siyasi atmosfer vardır. Demokrat Partili birçok kişi göz altına alınmış ve hapse atılmıştır. Asker olan idarecilerin yetkileri sınırsızdır. İstedikleri an istedikleri kişiyi cezaevine atabilir ve karşılığında başvurabileceğiniz başka hiçbir kurum yoktur. Ortada asker dışında bir adalet sistemi mevcut değildir. Bu nedenle ne basın açısından, ne de halk açısından henüz bir özgürlük ortamından bahsetmek söz konusu değildir. Haberler yapılırken de tüm bu siyasi şartlar göz önünde bulundurulmuştur (Ö. Okutan, Kişisel Görüşme, Ekim 10, 2013).

Yerel Basının Yerel İşlevinin Zayıflaması

Demokrat Türkiye Gazetesi yerel bir gazetedir. Bir yerel gazetenin işlevleri arasında yayınlandığı mahalde yönetim tarafından yapılan kamu hizmetlerini halka duyurmak ve halk adına bu hizmetlerin denetimini yapmak da vardır. Ancak 27 Mayıs Askeri Müdahalesi gerçekleşikten sonra Demokrat Türkiye Gazetesi uzun bir süre bu işlevini yerine getirememiştir. Yayınladığı haberlerle askeri iktidara bağlı bir yayın organı gibi hareket etmiştir.

1960 yılının son aylarında şehirdeki aksaklıklar katlanılmaz hale gelmiştir. Neredeyse günün yarısında elektrikler kesilmekte sular akmamaktadır. Yol yapım çalışmaları istenilen şekilde devam etmemektedir. Şehir halkı bu durumdan son derece rahatsızdır. Demokrat Türkiye Gazetesi artık bu tür haberlere müstear (takma) isimlerle yayınlamış olduğu yazılarla yer vermeye başlamıştır.

27 Ekim'de Arada Bir köşesinde Dost müstear ismiyle bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda şu ifadeler yer verilmiştir;

"BELEDİYEDEN İSTEKLERİMİZ

Bazı okuyucularımız şu hususları sormaktadırlar. Biz de belediyeden rica ederek soralım.

-Kapalı otobüs durakları yapılmayacak mı?

-Buğday pazarı (ARASA) şehir içine belediyenin seçeceği yere geçecek mi, yoksa zorluk çekmeketeyiz.

-Sinemaların halihazırdaki durumu, yani seansları aynı olmadığı ve bazı sinemalarda belediye zabıtasının pasif kaldığını, gürültü ve sigara dumanından film seyredemiyoruz.

-Sarayönünden Karameydanı camisine kadar olan yerin yarısı asfalt yarısı ise halen topraktır. Bu toprak yer yapılmayacak mı?

Yalnız unutmamak lazım, her işi belediyeye yüklemek doğru olmaz. Bizlerde elbirliğiyle çalışmalıyız." (Dost, Demokrat Türkiye Gazetesi, 27.10.1960).

Gazetede yayınlanmış Belediyeden İsteklerimiz başlıklı yazıda Belediye'ye şehrin eksiklikleri konusunda sorular yöneltilmiştir. Belediye ile ters düşmekten de çekinildiği için soruları vatandaşın dilinden yazarak korunmaya çalışılmıştır. Ayrıca yazının sonunda kendilerine de bir takım sorumluluklar yükleyerek iktidar da hoş tutulmaya çalışılmıştır. Yazının hem müstear isimle yayınlanması hem kullandığı dil değerlendirildiğinde hissedilen ciddi bir baskının var olduğunu söylemek mümkündür. Aksi bir durumda yazar adını yayıncılar ve Belediye'nin yapmakla yükümlü olduğu işleri üstlenmek zorunda kalmazdı.

Askeri müdahaleden 15 gün sonra görevi sivillere bırakan 27 Mayıs Askeri Yönetimi, yerel yönetimlere tekrar askerleri atamaya başlamıştır. Bu konuyla ilgili Demokrat Türkiye Gazetesi'nde ilk haber 22 Eylül 1960'ta yayınlanmıştır. Habere göre ordunun gençleştirilmesi sırasında emekliye ayrılan generallerden üçü, çeşitli illere vali olarak atanmıştır. Bu atamalar devam etmiş ve sonunda Urfa'ya da emekli bir asker, vali olarak atanmıştır.

Alaattin Kırал Gaziantep Jandarma Sınır Tuğay Komutanlığı'ndan emekli olan bir Tuğgeneraldir ve Şanlıurfa'ya vali olarak tayin edilmiştir. Kırал'ın Şanlıurfa'da göreve başladığı 6 Şubat 1961 tarihinden sonra şehirde tam olarak baskıcı bir askeri iktidar yaklaşımı hüküm sürmeye başlamıştır.

Gazetenin sahibi Ömer Okutan'a göre Şanlıurfa'ya vali olarak atanan Alaattin Kırал tam bir askerdir ve oldukça sert bir mizaca sahiptir. Emekli olmasına rağmen halen bir asker gibi davranmakta, kendisine de vali değil, paşam diye hitap edilmesini istemektedir. O dönem gazetede yine takma isimlerle yazılar yayınlanmaktadır. Okutan'a göre o günlerde kimse askeri iktidarı doğrudan karşısına almak istemediğinden müstear isimlerle yazılar yayınlamışlardır. Ancak bu yolla şehrin idaresinde yaşanan sıkıntıları dile getirebilme şansına sahip olmuşlardır. Özellikle Alaattin Kırал'ın Valiliği döneminde gazete olarak sözlü bir biçimde çok baskıya uğradıklarını belirten kaynak kişi; O dönem gazetede Hakkı Savunan ve Dilek Söyler takma adıyla eleştirel yazılar yayınlayan Yaşar İzgördü'nün Vali'yle bu sebeple çok defa karşı karşıya geldiğini belirtmiştir (Ö.Okutan, Kişisel Görüşme, Ekim 10, 2013).

Sonuç

27 Mayıs dönemi, 1961 Anayasası ile basın özgürlüğünü koruma altına almış olan ve bir askeri iktidardan beklenmeyecek kadar liberal bir dönemdir. Basın özgürlükleri açısından çok olumlu uygulamalar bu dönemde hayata geçirilmiştir. Türkiye'de en çok gazete ve derginin yayınlandığı dönem olarak kabul edilmektedir. 27 Mayıs döneminin yaygın basına yönelik uygulamaları incelendiğinde, liberal yönünün baskın olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Şanlıurfa'da yayın yapan Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi üzerinden yürütülen bu araştırmada; 27 Mayıs döneminin yerel basın ile ilişkilerinin otoriter medya kuramının özellikleri çerçevesinde şekillendiği görülmüştür.

Askeri müdahaleden sonra gazetede uzun bir zaman, sadece Orgeneral Cemal Gürsel'in veya Şanlıurfa Tugay Komutanı Celal Erikan'ın açıklamaları yer almış, neredeyse askeriye'nin resmi bir yayın organı gibi yayın yapılabiliştir. Gazete sayfalarında yerelin sorunları hakkında en ufak bir habere yer verilmemiştir. Askeri yönetimi rahatsız eden haberler yazılı olmasa da sözlü olarak sıkça uyarı almıştır.

Gazetede askeri yönetimin yerel bazda yaptığı uygulamaları eleştiren yazılar ancak müstear(takma) isimlerle yayımlanabilmiştir. Bir gazetede gerçek isim yerine müstear isimle yazı yazmak doğrudan hedef olmamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu yöntem, yerel gazetelerde günümüzde de zaman zaman kullanılmakla birlikte, Demokrat Türkiye (Şanlıurfa İçin Hizmet) Gazetesi'nin o günlerde, özellikle yerel yönetimi eleştiren tüm yazılarda bu yolu seçmesi, alenen olmasa da perde arkasında hissedilen çok ciddi bir baskının göstergesidir. Sonuç olarak basın özgürlükleri açısından makro ölçekte liberal özellikleri ile bilinen 27 Mayıs döneminin yerel basın açısından incelendiğinde otoriter bir basın rejiminin izlendiğini söylemek mümkün olmuştur.

Kaynaklar

- Arıkan, A. (1999). 1957-1961 Dönemi Türkiye'de Basının Durumu ve Basın İktidar İlişkileri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı. Ankara.
- Demir, V. (2007). Türkiye'de Medya Siyaset İlişkisi. İstanbul: Beta Basım.
- Demokrat Türkiye Gazetesi (1960, Mayıs 30). "Sayın Orgeneral Cemal Gürsel'in Başkanlığında Hükümet Teşkil Edildi", 121, 1.
- Demokrat Türkiye Gazetesi (1960, Mayıs 30). "Urfa Garnizon Komutanlığının 11 No'lu Tebliği", 121,1.
- Demokrat Türkiye Gazetesi (1960, Haziran 2). "Urfa Askeri Valisi ve Garnizon Kumandanı

- Tuğgeneral Sayın Celal Erikan'ın 30/ 5/ 1960 gününde Basın Toplantısındaki Beyanatı”, 122, 1.
- Demokrat Türkiye Gazetesi (1960, Aralık 15). “Sayın Valimiz Nejdet Yalçın, Basın Toplantısında Belediye Hakkında Gazetecilere İzahat Verdi”, 178, 1.
- Dost. (1960, Ekim 24). Belediyemizin Dikkat Nazarına. Demokrat Türkiye Gazetesi, 163, 1.
- Dost. (1960, Ekim 27). Belediyeden İsteklerimiz. Demokrat Türkiye Gazetesi, 160,1.
- Gezgin, S. (1998). Yerel Basın ve Değerlendirme Ölçütleri. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 7, 5-14.
- Gezgin, S. (Ed.). (2007). Türkiye'de Yerel Basın. İstanbul : İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Gezgin, S. (2007) Türkiye’de Yerel Basın. Gezgin, S. (Ed). Türkiye’de Yerel Basın içinde (ss: 179-196). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Girgin, A. (1997). Türkiye’deki Yerel Basının Gelişmesi. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Girgin, A. (2009). Türkiye'de Yerel Basın. İstanbul: Der Yayınevi
- Gürel, N. (2001). Yerel Televizyon ve Gazetelerde Yayıncılığın Ortak ve Farklı Yanları.Yerel Basın Eğitim Seminerleri Dizisi: 22 içinde (ss:139-150). İstanbul: Konrad Adenauer Vakfı.
- Gürel, N. (2004). Şu Bizim Medya. İstanbul: Bas-Haş
- Gürel, N. (2007). Yerel Basının İşlevi ve Demokrasilerde Önemi. Gezgin, S. (Ed). Türkiye’de Yerel Basın içinde (ss: 171-175). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Işık, M. (2012). Dünya ve Türkiye Bağlamında Kitle İletişim Sistemleri. Konya: Eğitim Yayınevi.
- İnuğur, M. N. (1992). Türk Basın Tarihi. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- İnuğur, M.N. (2005). Basın ve Yayın Tarihi. İstanbul: Der Yayınları.
- Kabacalı, A. (1990). Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Kaya, A.R. (1985). Kitle İletişim Sistemleri. Ankara: Teori Yayınları.
- Koloğlu, O. (2013). Osmanlı’dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- McQuail, D. (1994). Kitle İletişim Kuramı (Giriş). Çev. Ahmet Haluk Yüksel, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Okutan, İ. (1960, Mayıs 30). Sayın Başvekilimize Çekilen Telgraf. Demokrat Türkiye Gazetesi, 121,1.

- Okutan, İ. (1960, Haziran 16). Düzen Ve İstikrar. Demokrat Türkiye Gazetesi, 125, 1.
- Onan, L. (1960, Aralık 1). Ey Belediye. Demokrat Türkiye Gazetesi, 174, 3.
- Öncel, M.C. (1960, Haziran 9). Milli Selamet ve Refah Uğruna. Demokrat Türkiye Gazetesi, 123,1.
- Öncel, M. C. (1960, Haziran 16). Onbeş Günlük Askeri İdare. Demokrat Türkiye Gazetesi, 125, 1.
- Özgen, M. (1998). Gazetecinin Etik Kimliği. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Özgen, M. (2005). Osmanlı'dan Günümüze Yazılı Basın ve Siyaset İlişkisi. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 23, 13-21.
- Öztürk, O. (2007). Demokrat Parti Dönemi Basın Rejimi ve Zafer Gazetesi (1957-1960) Ulus Gazetesi ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı. Ankara.
- Siebert, S.F., Peterson, T., Schramm, W. (1963). The Four Theories of The Press. Urbana: University of Illinois Press.
- Şahhüseyinoğlu, H.N. (2005). Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür. Ankara: Paragraf Yayınları.
- Tek, H. (2006). Darbeler ve Türk Basını. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Topuz, H. (2012). II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Tokmak, M. (2007). Basın İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Tokmakçioğlu, E. (2011). Türk Basın Tarihi. Ankara:İsim Yayınları.
- Ünal, Ş. (1996). Yerel Basının Sorunları. Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı, II (12), 1068-1072.
- Vural, A.H. (1996). Yerel Kamuoyunun Kitle iletişim Aracı Olarak Yerel Basın. Yeni Dergisi Medya Özel Sayısı, II (12), 1053-1067.
- Vural, M.A. (2007). İşlev, Önem ve Misyonlarıyla Yerel Basın ve Eskişehir Örnekleminde Elde Edilen Bulgular. Suat Gezgin (Ed). Türkiye'de Yerel Basın İçinde (ss: 337-356). İstanbul: . İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Kişilerarası İletişimde Duygusal Bulaşmanın Rolü: Öğretmen Öğrenci İletişimi Üzerine Bir Araştırma

Öğr. Gör. Ayşegül LİMAN KABAN

Bahçeşehir Üniversitesi,
Yabancı Diller Yüksekokulu
ayseguliman@gmail.com

Özet

Kişilerarası iletişim hayatımızın merkezini oluşturur. Duygusal farkındalık başarılı kişilerarası iletişim kurmada önemli rol oynar. Bu çalışmada duygusal bulaşma kişilerarası iletişim açısından incelenmiştir. Duygusal bulaşma kuramına göre öğrencilerin sözlü ve sözsüz iletişim ipuçları öğretmen tarafından yakalanabilir, aynı durumun tersi öğrenciler tarafından da deneyimlenebilir. Bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden odak grup görüşmesi kullanılmıştır ve odak grup görüşmelerinde duygusal bulaşmanın ortaya çıkmasındaki nedensel ipuçları bulunmaya çalışılmıştır. Çalışma Kartal'da bir meslek lisesinde 6 meslek dersi, 6 kültür dersi öğretmeniyle iki farklı odak grup görüşmesi gerçekleştirilerek yürütülmüştür. Bu odak grup görüşmeleri sayesinde öğretmen öğrenci ilişkisinde duygusal bulaşmanın var olup olmadığı anlaşılmasına çalışılmıştır. Sonuç olarak, çalışmada bulunanlar göstermiştir ki duygusal bulaşma sınıfta gerçekleşen öğretmen- öğrenci ilişkilerinde ortaya çıkabilir. Çalışma iletişim süreçleri ve çıktıları hakkında önemli tavsiyeler içermektedir. Mikro bir analizi amaçlayan bu çalışma bütün öğretmenlerle ilgili bir genelleme yapmaktan kaçınılmaktadır. Öte yandan odak grup görüşmelerinde ifade edilen düşüncelerin bir gerçeğin temsili olduğu görmezden gelinmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Kişilerarası iletişim, duygu, duygusal bulaşma kuramı, nitel araştırma.

•••••

Makale geliş tarihi: 12.05.2019 • Makale kabul tarihi: 8.07.2019
Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2019 • 6 (1) • bahar/spring: 87-108

The Role of Emotional Contagion in Interpersonal Communication: A Research on Teacher-Student Communication

Ayşegül LIMAN KABAN

Lecturer

Bahçeşehir University
School of Foreign Languages
ayseguliman@gmail.com

Abstract

Interpersonal communication is central to our everyday lives. Emotional awareness plays an important role in successful interpersonal communication. In this study, emotional contagion was examined from the perspective of interpersonal communication. Drawing on emotional contagion theory, it was hypothesized that followers' portrayal of verbal and non-verbal affective cues can be 'caught on' by their teacher and that the teacher will adopt a similar affective state to those expressed by their students. Qualitative research technique was used and in this study, focus group interviews were conducted to establish causal evidence that emotional contagion may occur. The study was conducted at a vocational school in Kartal with 6 vocational teachers and 6 other teachers. Through this qualitative study, we sought to enhance the representativeness of the findings from the focus group interviews and provide evidence of emotional contagion occurring in actual teacher-student relationships. Consequently, the findings from this study confirmed that emotional contagion can indeed occur in classes and suggest some important implications for communication processes and outcomes. The present study aims to make a microanalysis and avoids making a generalization about all teachers but it must be taken into consideration that the experiences of teachers who are participants of the focus group study is a representation of reality.

Keywords: Interpersonal communication, emotion, emotional contagion, qualitative research

•••••

Article arrival date: 12.05.2019 • Article acceptance date: 8.07.2019

Maltepe University Journal of Faculty of Communication • © 2019 • 6 (1) • bahar/spring: 87-108

Giriş

Kişilerarası iletişimi; bireyler arası ileti iletmenin ötesinde duyguları düşünmeye, etkilemeye, yönlendirmeye dönüştürmek ya da duyguların da iletişim kurabileceğini “bilme” bir başka anlatımla “bilgi” ile olasıdır. Çünkü: bilgi; en büyük güçtür. İletişimi en iyi bilen ve uygulayanlar, amaçları doğrultusunda; kişi, kişilerarası ve toplumlar üzerinde olumlu ya da olumsuz, derin etkiler bırakabilmektedirler.

Dünya'nın dört bir yanında öğretmenlik yapan her öğretmenin kendisine has iletişim tekniği ya da teknikleri vardır. Kimi öğretmene göre öğretmen – öğrenci iletişimi disiplin sayesinde gerçekleşirken, diğerlerine göre ise öğretmenin sağladığı özgürlük sayesinde sağlanır. Bu bakış açılarının ışığında öğretmenler farklı kişilerarası iletişim yöntemleri kullanırlar. Wubbel'a göre sekiz temel öğretmen profili vardır. Öğretmenlerimizin öğrencilerle olan kişilerarası ilişkilerini bu modele göre inceleyeceğiz. Bunun yanında öğretmenlik duygusal bir meslektir. Örneğin, Forgas ve Locke (2005)'in yaptığı mutlu ve mutsuz katılımcıların yer aldığı araştırma da katılımcılara mutlu ve hüzünlü sahneler gösterilmiştir. Bireylerin yüz ifadelerinin gördükleri sahnelere göre şekillendiği gözlemlenmiştir. Pianta (1994)'e göre sınıftaki öğretmen – öğrenci ilişkisinin öğrenci başarısında önemli bir faktördür; and Lee (2007)'ye göre ise öğretmen ve öğrenci arasında gelişen güvenin öğrencinin akademik başarısı üzerindeki etkisi büyüktür. Noddings (1992) öğrenciler sevdikleri ve değer verdikleri öğretmenlerin derslerine daha çok çalıştıkları ve o dersteki öğrenmeye daha fazla saygı duydukları verisine ulaşmıştır.

Günümüzde ise iletişimin yeni bir boyutunu bir başka deyişle duygusal bulaşmayı keşfetmekteyiz. Bireyler duygularıyla ve sözsüz iletişim kodları ile de iletişim kurabildiklerinin farkına varmaya başlamaktadırlar. Duygusal bulaşma kuramı 1994 yılında ilk defa Elaine Hatfield tarafından ortaya atılmıştır. Yurt dışında özellikle Amerika da İletişim, Kişilerarası İletişim, Psikoloji alanlarında konu ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Türkiye'de kavramın tanımı birkaç kaynakta yapılmasına rağmen henüz yapılan bir çalışma yoktur.

Bu çalışmayla; kişilerarası ilişkilerin temeli olan ve birçok soruna zemin oluşturan kişilerarası iletişimde duygusal bulaşma konusunu genel bir çerçeve içinde irdelemeyi, duygusal bulaşma kuramının kurduğumuz kişilerarası ilişkileri olumlu ve olumsuz etkileyen nedenleri üzerinde durmayı, sağlıklı iletişimi hızlandıran ya da engelleyen davranışlar konusunda ipuçları vermeyi ve toplumsal yaşantımızda dengeleri sağlayan, birçok disiplinden beslenen ve disiplinler

arası bir kuram olan duygusal bulaşma kuramını tüm yönleri ile inceleyip somut veriler elde etmeyi amaçladık. Duygusal bulaşmayı seçmemizin nedeni; sosyal hayatımızda duyguların çok fazla hayatımızın odağında olmasına rağmen duygularımıza gerekli önemin verilmediğini düşünmemizdir. Duygusal bulaşma kuramı kişiyi, öğrenciyi merkeze alması, öğrenme ve öğretmenin en önemli aşamasının öğrenciye ulaşmak ve etkili iletişimden geçtiğini savunmasındandır.

Kavramsal Çerçeve

Kişilerarası İletişimin Tanımı

Günümüze kadar kişilerarası iletişim kavramının pek çok tanımı yapılmıştır. Kişilerarası iletişim iletişimin hangi boyutta ve ortamda olduğu onun yöntemi, biçimi ve sınırlarını belirler. Bir toplumsal ilişkiler sistemi olan kişilerarası iletişimde mesaj, gönderenin başka gönderilenlerin başka insanlardan olduğu iletişimidir(Fidan, 2009). Kişilerarası iletişim en az iki kişi arasındaki sözlü ya da sözsüz olarak ortak simgeler (kodlar) kullanılarak gerçekleştirilen bir iletişim türüdür(Işık, 2000). Bir iletişimin kişilerarası iletişim sayılabilmesi için kişilerarası iletişime katılanların belli bir yakınlık içinde yüz yüze olması, etkileşime katılanların arasında iki yönlü karşılıklı mesaj alış verişi olması, etkileşimde mesajların iletilmesinin sözlü ya da sözsüz olarak zaman ve mekân birliği içerisinde olması gerekir (Siyez, 2010). İletişim sürecini bir bütün olarak düşündüğümüz de kişilerarası iletişimde, sözlü iletişimin yanında sözsüz iletişimin de önemli bir yer tuttuğu inkâr edilemez bir gerçektir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, kişilerarası iletişim sürecinin en önemli kısmını oluşturan öğretmen öğrenci iletişiminde gerçekleşen durumlar karşısında öğretmenlerin öğrencinin duygularını yakalamasının önemini anlamaya yöneliktir. Çalışmanın yazın kısmı, bu tez kapsamındaki araştırma verilerini analiz etmek ve yorumlamak amacıyla kişilerarası iletişim ile duygusal bulaşma ile ilgili kavramsal bilgilere yer vermiştir. Öğretmenlerin kişilerarası davranışlarını şekillendiren iletişim teknikleri ile olumlu veya olumsuz sonuçlanan duygusal bulaşma sürecine yönelik kişisel ve duygusal deneyimlerin incelenerek yorumlanması amaçlanmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, bu çalışmanın temel amacı duygusal bulaşmanın öğretmenlerin öğrenciyle olan iletişimine nasıl yansıtıldığını belirlemek ve öğretmenlerin duygusal

bulaşmaya yönelik deneyimlerini ve algılarını belirlemektir. Bu araştırmanın amacına ulaşmak için niteliksel araştırma tercih edilmiştir. Niteliksel araştırmanın tercih edilme sebebi sınıf ortamında gerçekleşen durumların sıklıkları değil, nasıl gerçekleştikleri ve kişiler için önemleri ve birbirleriyle olan ilişkileri anlaşılmasına çalışılır. Odak Grup Görüşmesi önceden belirlenmiş araştırma konusu çerçevesinde, önceden şekillendirilmiş fakat esnek soruların gruba yöneltilmesi ve grup üyelerinin birbirleriyle konu üzerinde tartışıp görüş ortaya koymalarını amaçlayan; ortaya konan görüşlerin araştırmacı tarafından değerlendirilip sonuca varılmaya çalışılmıştır. Odak grup görüşmesi doğal ortamda, kısa zamanda, sağlıklı bir şekilde ulaşmamızı sağlayan bir araştırma tekniğidir.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Duygusal bulaşma kuramı iletişimciler tarafından oldukça çok çalışılan bir kuramdır. Öte yandan kuram ülkemizde daha önce hiç çalışılmamıştır. Bu kapsamdaki yurtdışındaki araştırmalar bireylerin duygusal bulaşmaya yatkınlıklarını birey bazında stres, karakter özelliği, yatkınlık, iş yükü gibi çeşitli konularla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Fakat kişilerarası iletişim sürecinde duygusal bulaşmanın önemine ilişkin çalışmaların eksikliği göz önüne alındığında, bu çalışma kişilerarası iletişim ile psikolojinin bakış açısını netleştirmeye çalışmaktadır.

Ülkemizdeki meslek liseleri sektörün ihtiyacı olan ara iş gücünü karşılamaktadır. Bu nokta göz önüne alındığında, meslek liselerinin önemi ve daha önemlisi meslek liselerindeki öğretmenlerin öğrenci ile iletişimleri ve duygu düzenlemelerinin önemi daha görünür olmaktadır. Sektör, elemanlarında teknik vasıfların yanı sıra kişilerarası iletişim becerileri de aranmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Öğretmenlerin kişilerarası davranışlarını ve duygusal bulaşma deneyimlerini yorumlamayı amaçlayan bu çalışmada niteliksel araştırma yöntemlerinden odak grup çalışması kullanılmıştır. Araştırma da odak grup görüşmesi kullanılmıştır. Akşit odak grup görüşmelerinin sınırlılıklarını şu şekilde özetlemiştir: araştırmacı görüşme esnasında grup kontrolünü kaybedebilir ve bunun sonucunda grup araştırma konusunun dışına çıkabilir. Toplanan verilerin analizi oldukça zordur. Bu teknik eğitilmiş görüşmecileri gerekli kılar. Grubun bir araya getirilebilmesi, bir konu hakkında ortak düşünmeye sevk edilmesi, grubun homojen olarak oluşturulması oldukça zor konulardır. Grupta herkesin görüşüne eşit oranda yer vermeyi sağlamak zordur çünkü bazı katılımcılar

konuşmada istekli davranmazken bazıları da hiç susmak istemeyebilirler(Akşit, 1992).

Öğretmenler meslek hayatlarını ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşırlar. Odak grup görüşmeleri sırasında sözlü, sözsüz paylaşılan iletişim ipuçları diğer katılımcıların duygusal hafızalarında yer alan duyguları tetikleyerek kendi düşüncelerini anlatmaları, hislerini paylaşmaları beklenmektedir. Aynı zamanda duygusal deneyimleri paylaşırken kişinin kendisinde ve diğer katılımcılarda değişen ifadelerini de gözlemek amaçlanmaktadır. Öğretmenlik mesleğinin yapısı düşünüldüğünde katılımcıların kendi deneyimlerini kendi cümleleriyle anlatmaları önemsendiğinden çalışma için en uygun yöntemin odak grup görüşmeleri olduğuna karar verilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Odak grup görüşmeleri, genellikle aynı demografik özelliklere (yaş, sosyo-ekonomik düzey, meslek vb.) sahip 10 – 12 kişi, bir moderatör eşliğinde bir araya gelmekte ve araştırma konusu grup ortamında tartışılmaktadır. İnsanların aktiviteleri ile ilgili davranışları, fikirleri, güdülenmeleri, ilgi alanları ve problemlerinin dinamik ilişkisini anlamak açısından odak grup görüşmesi, araştırma yapan kişiye önemli ipuçları verir (Akşit, 1992).

Odak grup görüşmeleri dört aşamada gerçekleştirilir. Birinci aşamada araştırmacı, araştıracağı konuyu belirler. İkinci aşamada bazı sorulara yanıt aranır. Bunlar; kimlerle görüşüleceği, neden o kişilerin seçildiği, seçilen kişilerin ortak özelliklerinin neler olması gerektiği, görüşmede hangi başlıkların olacağı ve hangi soruların hangi sırayla sorulması gerektiği ve nedenleri gibi sorulardır. Üçüncü aşamada odak grup görüşmelerinin yeri, zamanı, görüşmeyi yönetecek uzman ve gözlemci belirlenir. Plana göre görüşme başlatılır. 3-4 genel, 2-3 inceleme soruları sorular ve oturum 2-3 saat içerisinde toparlanmaya çalışılır. Son aşamada da görüşme özetlenir, elde edilen verilerin (gözlemcinin tuttuğu kısa notlar ve ses kayıtları) içerik analizi yapılır. Analiz yapılırken grubun içinde olduğu sosyal ortamın özellikleri de göz önünde bulundurulur. En son yapılan araştırma ve sonuçları raporlaştırılır(Akşit, 1992).

Araştırmada İstanbul'un Kartal ilçesinde yer alan bir meslek lisesinde çalışan toplam 12 öğretmenle iki ayrı odak grup görüşmesi yapılmıştır. Her bir odak grup görüşmesi 90 dakikadır. Görüşme için meslek lisesinde çalışan öğretmenlerin tercih edilmesinin sebebi, diğer okul türlerine göre daha başarısız bulunarak toplumda ve kimi idarecilerde “problemlili öğrencinin

gitmesi gereken okul” algısının olduğu gerçeğidir. Görüşmeye katılan öğretmenlerin 6 tanesi kültür dersi öğretmeni, 6 tanesi de meslek dersi öğretmenidir. Görüşmeye katılan öğretmenlerin mesleki deneyimleri 4- 20 yıl arasında değişiklik göstermektedir. Katılımcıların yaşları ise 29 ile 48 arasındadır. Katılımcıların cinsiyet sayılarının eşit olması amaçlanarak 3 erkek, 3 kadın öğretmen olmak üzere her grupta toplam 6 öğretmen bulunmaktadır.

Odak Grup Görüşmesi ve Soruların Belirlenmesi

Çalışma için gerekli verilerin toplanması ve analiz edilmesi odak grup görüşmeleriyle gerçekleştirilmiştir. Tezin kavramsal çalışması tamamlandıktan sonra toplam 20 tane açık uçlu soru hazırlanmıştır. Odak grup görüşmelerinin literatür kısmıyla tutarlı sonuçlar verebilmesi için 4 öğretmenle pilot bir çalışma yapılarak soruların geçerliliği kontrol edilmiştir. Pilot çalışmasında yer alan 4 öğretmen odak grup görüşmelerinde yer almamışlardır. Elde edilen bulgular sonucunda danışman ile görüşülerek soru sayısı 10’a düşürülmüştür. Araştırma için gerekli verilerin toplanması odak grup görüşmeleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler esnasında öğretmenlere, tezin kavramsal çalışmasını kapsayan daha önceden hazırlanmış toplam 10 soru sorulmuştur. Soruların nitelikleri Krueger ve Casey’in “Focus Group Interviewing” başlıklı kitabından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Araştırmanın ilk iki sorusu olan örnek ve örnek olmayan öğrenciyi tanımlama sorusu giriş / açılış sorusu olarak tasarlanmıştır. Günlük hayatlarında yaşadıkları durumların sınıf içi iletişiminize etki edip etmediğinin sorulduğu ve öğrencilerin üzerlerinde etkisi olup olmadığının sorulduğu 3 – 4. sorular geçiş sorulardır. Öğrencileriniz size karşı olan duygularını ifade ettiklerinde ya da davranışlarıyla gösterdiklerinde sizce kendilerini nasıl hissediyorlar?, Öğrencileriniz size karşı olan duygularını ifade ettiklerinde ya da davranışlarıyla gösterdiklerinde kendinizi nasıl hissediyorsunuz? , Öğrencileriniz size karşı olan duygularını ifade ettiklerinde ya da davranışlarıyla gösterdiklerinde ne şekilde tepki veriyorsunuz?, Öğrencileriniz size karşı olan duygularını ne şekilde ifade eder? Bu ifadelerle karşılaştığınızda kendinizi nasıl hissedersiniz? , Öğrencilerinizin size karşı olumlu duygular beslemelerinin sebebi sizce nedir? , Öğrencilerinizin size karşı olumsuz duygular beslemelerinin sebebi sizce nedir? , Hoşlanmadığınız bir durum gerçekleştiğinde gerçek hislerinizin ne kadarını yansıttığınızı düşünüyorsunuz? soruları anahtar sorulardır. Görüşmenin sonunda araştırmanın amacı tekrar hatırlatılarak katılımcıların kendilerini nasıl hissettikleri sorulmuştur. Soruların sıralaması genelden özele, olumludan olumsuzla doğru

tasarlanmış olup tezin kavramsal bölümü ile ilgili elde edilecek verilere basamak basamak ulaşılması amaçlanmıştır.

Odak Grup Görüşmelerinin Yürütülmesi

Öncelikle öğretmenler odak grup görüşme süreci ile ilgili bilgilendirilmişlerdir. Yapılacak görüşmelerde doğru ya da yanlış cevapların bulunmadığı, genel olarak kişilerarası iletişim, öğretmen- öğrenci ilişkileri ile okul atmosferi içinde yaşadıkları duygu deneyimleri ile ilgili görüş belirtecekleri sorular olduğu ön bilgi olarak sunulmuştur. Görüşmelerin kayıt altına alınmasının sebebi olarak ise konuşmaların metin haline çevrilmesinin ve katılımcıların ifadelerinin en doğru şekilde aktarılması şeklinde açıklanmıştır. Kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı, yalnızca ifadelerinin kullanılacağı belirtilmiştir. Daha sonra okul idaresi ile görüşülerek odak grup görüşmelerinin öğretmenlerinde ders saatlerine uygun bir şekilde düzenlenmesine karar verilmiştir. Odak grup görüşmesine katılan toplam öğretmen sayısı 12'dir. Öğretmen sayısına ve kaç tane odak grup görüşmesi yapılacağı çeşitli kaynak taramalarından sonra oluşturulmuştur. Mikro bir analiz olması amaçlanan bu çalışmada genellemelerden kaçınılmıştır ve bu nedenle de iki farklı odak grup görüşmesi yürütülmüştür.

Odak grup görüşmesi için katılımcıların kendilerini rahat hissedebilecekleri, fazla dekore edilmemiş, katılımcıların dikkatini bozacak ayrıntıların olmadığı bir yerin düzenlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla görüşme okulun öğretmenler odasında ders saatleri dışında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler esnasında okulda öğrenci bulunmamaktadır. Katılımcılar 1'den 6'ya doğru numaralanarak dairesel şekilde konumlanmışlardır. Moderatör ve gözlemci 6 numaradan sonra 1 numaradan önce olacak şekilde yer almışlardır. Veriler toplanmadan önce ses kaydına itiraz edenin olup olmadığı sorulmuştur. İtiraz beyan eden olmaması sonucunda görüşmenin bu anından itibaren ses kayıt cihazı çalıştırılmaya başlamıştır. Görüşmenin başında araştırmacı ve moderatör kendini tanıtmış ve çalışmanın amacıyla ilgili katılımcılara bilgi vermiştir. Toplam 12 soru yöneltileceği söylenerek görüşmenin ne kadar süreceği ile ilgili detaylar sağlanmıştır. Her iki odak grup görüşmesi herhangi bir kesintiye uğramaksızın tamamlanmıştır.

Verilerin Çözülmesi

Görüşmelerin başında kültür ve meslek branşından öğretmenler ses kaydının alınması ile ilgili

kaygılarını dile getirmişlerdir. Mesleklerine çok önem gösteren öğretmenler ceza alma ya da işlerini kaybetme korkusu içinde oldukları gözlemlenmiştir. Ses kaydı alınmaya başladıktan sonra her iki görüşmede de sorulara verilen cevaplar daha içtenleşmiştir. Öğretmenler duygularını paylaştıkça daha samimi, daha az kontrollü yanıtlar verdikleri gözlenmiştir. Öğretmenleri konuya yakınlaştırmak amacıyla olumlu bir konu ile açılış yapılmıştır. Her iki görüşmenin başında ve sonunda öğretmenlerin ruh hali sorulmuş, hepsi görüşmelerin kendileri için bir terapi şeklinde geçtiğini, birbirlerini daha iyi anladıklarını öğretmenlik mesleğini yeniden değerlendirdiklerini ve duygularının daha farklı olduklarını belirtmişlerdir. Meslektaşları ile paylaşımda bulunan öğretmenlerin görüşme esnasında değişik ruh hallerine büründükleri ve görüşme sonunda ise rahatlamış bir yüz ifadeleri oldukları araştırmacı tarafından fark edilmiştir.

Kimlikleri saklı tutulmak kaydıyla katılımcılardan izin alınarak görüşmeler yürütüldüğü sırada kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmeler iki hafta arayla gerçekleştirilmiştir. İlk görüşmenin metin çözümlemesi bir hafta içinde tamamlanmıştır. Bu sayede ilk görüşmenin metinleri ikinci görüşme için bir örnek teşkil etmiştir. Soruların cevaplanması her iki odak grup görüşmesi için de 90 dakika sürmüştür. Odak grup görüşmeleri katılımcıların fikirleri, algıları ve tutumlarının iç yüzünü anlamamıza yardım eder. Görüşmede katılımcılar, tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi, birbirlerini etkilerler. Görüşmeye katılan öğretmenler birbirlerini tanımamaktadırlar. Görüşmeler sonunda metin haline dönüştürüldükten sonra görüşme esnasında araştırmacı tarafından eklenen notlar da eklenerek son halini almıştır.

Odak Grup Görüşmelerinin Analizi ve Yorumlama

İnsan ve grup davranışlarının nedenini, niçin ini anlamaya yönelik araştırmalara niteliksel araştırma denir. Nitel araştırma kişilerin kanaatleri, tecrübeleri, algıları ve duyguları gibi subjektif verilerle meşgul olur. Bu çalışmanın en belirgin özelliklerinden biri ise araştırmacının incelenen kişi ya da oldukları kendi dünyalarına, işleyişlerine, davranışlarına değil olguyu tüm yönleriyle anlamak ve kavramak için yaklaşmasıdır.

Bu çalışma içinde yapılan odak grup görüşmelerinin analizi anlamlandırma ve yorumlama aşamalarından geçirilmiştir. Görüşmeler ses kayıt cihazından çözümlenerek metin haline getirilmiştir. Artarda dinlenen ses kayıtları sayesinde tematik kodlamalar ortaya çıkarılmıştır.

Anlamlandırma süreci sonunda oluşturulan temalar; öğretmen, iş özellikleri, öğrenci beklentileri, kişilerarası davranış, deneyimleri şeklindedir.

Anlamlandırma

Anlamlandırma sürecinde ortaya çıkan temalar nitel veri analiz yöntemlerinden olan betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz yöntemiyle anlamlandırma aşaması araştırmanın en titiz ve en kapsamlı aşamasını oluşturur. Tematik çerçeve oluşturma aşaması esnasında elde edilen bilgiler incelenir, anlamlı olacak şekilde bölümlere ayrılır ve her bölümün ne anlam ifade ettiği bulunmaya çalışılır. Bu kapsamda kodlama yapılırken daha önceden belirlenmiş kavramlar göz önüne alınabileceği gibi, verilerden çıkarılan kavramlara göre veya genel bir çerçeve içerisinde yapılan kodlama işlemi gerçekleştirilebilir. Kodların bir araya getirilip ortak noktalarının bulunması ve bu ortak noktalara göre sınıflandırma yapılması işlemidir. Bu aşamada verilerin herkes tarafından net olarak anlaşılabilir biçimde tanımlanması ve açıklaması yapılır(Altunışık ve diğerleri, 2010).

Tematik çerçevede belirtilen başlıklar doğrultusunda tezin her iki başlığı göz önünde bulundurularak (kişilerarası iletişim ve duygusal bulaşma) iki yönlü anlamlandırma yapılmıştır. Öğretmenlerin kimlik gizlilik hakkı düşünülerek anlamlandırma boyunca takma isimler kullanılacaktır.

Öğretmen (Meslek Lisesi)	Meslek Tanımı	Öğrenci Beklentileri	Kişilerarası İletişim İpuçları	Öğretmen Profilleri	Duygusal Bulaşma'nın sonuçları
Kültür (İngilizce, Edebiyat, Tarih, vb.)	Aynı sınıfa ait ders sayısı 1-4 arasındadır. Sınıf mevcudu 16 – 40 arasında değişmektedir.	Dersi dinleyen öğrenci, çalışkan ve saygı gösteren, küfürlü konuşmayan	Sözlü ve sözsüz uyarma, Görmezden gelme, Sınıfı terk etme, Notunu düşürme	Yol Gösterici, Kararsız / Agresif, Kararsız / Hoşgörülü	Ruh hali değişimi, Sabırsızlık Asabiyet Mutsuzluk Umutsuzluk Çaresizlik
Meslek (Bilişim, Elektrik, vb.)	Aynı sınıfa ait ders sayısı en az 8 saattir. En fazla da 28 saattir. Dersler genellikle atölyelerde işlenmektedir. Sınıf mevcudu 16- 40 arasında değişmektedir. Atölye dersleri sınıf mevcuduna göre 2 ve ya daha fazla öğretmen birlikte işlemektedirler. Bu sayede öğretmen başına düşen öğrenci sayısı da daha azdır.	Dürüst, gelecekle ilgili olumlu hedefleri olan, öğrenmeye istekli ve çalışkan.	Yüzyüze konuşma, Bireysel görüşme, Sözlü ve sözsüz uyarma	Otoriter, Hoşgörülü, Yorucu	Öğretmen ifade ve anlatımlarından öğretmenlerin üzerinde olumsuz yönde etkisine dair anlam çıkartılamamıştır.

Tablo 1: Tematik Çerçeve

Kişilerarası İletişim Açısından Anlamlandırma

Odak grup görüşmelerinde elde edilen bulgular öğretmenlerin birbirleriyle benzer davranışlar gösterdikleri oranda farklılaşan kişilerarası iletişim beklentileri olduğunu ve durumlara yaklaşımlarının da çeşitlilik kazandığı görülmektedir. Kişiden kişiye değişen kişilerarası iletişim teknikleri kültür ve meslek dersi öğretmenlerinde gittikçe standartlaşan davranışlar halindedir. Bahsettiğimiz bu standartlaşma sınıfın fiziksel koşullarına, sınıfta bulunan öğrenci sayısına, bir öğretmenin aynı sınıfla geçirdiği saat sayısına ve materyallere göre şekillenmektedir.

Kültür ve meslek dersi öğretmenlerinin ders yükü ortalama olarak aynıdır fakat kültür dersi öğretmenleri bir sınıfın dersine en fazla 4 saat girerken, meslek dersi öğretmenleri 28 saate kadar girebilmektedirler. Sınıf mevcudu 16'nın üstünde olması durumunda 2 , 24 öğrenciden daha fazla olma durumunda ise meslek dersi öğretmenlerinin verdiği atölye derslerinde 3 aynı branştan meslek dersi öğretmenin aynı anda aynı sınıfa derse girmeleri de öğretmen başına düşen öğrenci sayısını azaltmaktadır. Bunun sonucunda da istenmeyen ya da istedik bir durum ile karşılaşan meslek dersi öğretmeni birebir ve yüz yüze iletişimi daha fazla tercih etmektedir. Kültür dersi öğretmenleri sınıf içinde karşılaştıkları problemleri görmezden gelirken, meslek dersi öğretmenleri öğrenci sayısının daha az olması avantajını kullanarak sorunlara anında çözüm bulabilmektedirler. Aynı okulda, aynı sınıflara derse girmelerine rağmen meslek ve kültür dersi öğretmenlerinin olaylara yaklaşımları ve sorulara verdikleri yanıtlar farklılıklar göstermektedir.

Kültür dersi öğretmeni olan Aysun öğretmenin ifadesiyle kalabalık sınıf ortamında nasıl hissettiği: “Bir sınıf var içinde 40 kişi, sınıfta sadece 3 adet kız öğrenci var. İnek gibi möleyenlerden mi bahsetsem, T. V. Programlarında gördükleri şeyleri taklit edenlerden mi bahsetsem. Her bir mevzu ile ilgili gevezelik yapacak zekaya sahipler. Resmen daralıyorum o sınıfta. Nefret ediyorum o sınıftan o sınıfın dersine girdiğim günler ayaklarım geri geri gidiyor.”

“Öğrenci ders dinlemek istemiyorsa onunla uğraşacak vaktim yok. Genelde ilgisiz öğrenciyi görmezden geliyorum. Onlara hiç prim vermiyorum. Zaten sınıf kalabalık. Giden gitsin, kalan sahalar bizimdir.” (Canan Öğretmen, Kültür Dersi)

“Sinirlendiğim zaman kendimi tutuyorum tabi ki. Aynı duyguyu yansıtsam hakaret ederim, sınıfı dağıtırım.” (Ayşegül Öğretmen, Kültür Dersi)

“Sinirlendiğim zaman öğrenciyi görmezden geliyorum.” (Aysun Öğretmen, Kültür Dersi)

“Öğrenci ders nizamını bozduysa hiç şansı yok itinayla rencide ederim.” (Cevat Öğretmen, Meslek Dersi)

“Bir gün yine ders esnasında bir mırıltı var sınıfta. Mırıltı olan kısımda kim olduğuna bakmadan hep gürültü yapan birini azarladım. Meğer o başka yerde oturmuş ve hiç suçu yokmuş.” (Aysun Öğretmen, Kültür Dersi)

“Bir erkek öğrenci grubu var sınıfta gürültü var ve ona takıldı gözüm. Hep uygun davranışlar gösteren bir öğrenci olduğundan ona daha fazla kızdım. Benimle bir süre konuşmadı. Daha sonra bir gün dedi ki: “Hocam siz bana kötü davranıyorsunuz. Herkese gösterdiğiniz toleransı bana tanımıyorsunuz.” O gün fark ettim ki sevdiğim öğrencilerin uygun olmayan davranışlar sergilediklerinde normalden daha fazla tepki gösteriyorum.” (Seray Öğretmen, Meslek Dersi)

“Özel durumu olan öğrencilere daha yumuşak davranıyorum. Bazen bu durumun kötüye kullanıldığını düşünüyorum. Onlara hiç kıyamıyorum. Mesela bir öğrencimin babası hapisanedeydi, annesi de yatalak hasta. O öğrenci için çok fazla şey yaptım. Gereğinden fazla gerçekten bir gün öğrendim ki öğrenci özel durumunu kullanarak tüm herkesten dileniyormuş. Onları bu hale kim mi getirdi. Tabi ki biz. Tabi ki düzen.” (Murat Öğretmen, Meslek Dersi)

Odak grup görüşmesinin başında, kültür derslerine giren 8 öğretmenden 6 tanesi ideal öğrencinin dersi dinleyen, saygılı, çalışkan olması gerektiğinin, öğretmenlerin hepsi ise öğrencilerin gelecek kaygısı olması gerektiğini belirtmişlerdir. Görüşmenin ilerleyen dakikalarında ise öğretmenler ideal öğrenci tanımının durumdan duruma, kişiden kişiye değişebileceğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden bazıları sınıfa derse giren diğer hocaların bile kendi dersleri üzerinde etkili olduğunu öne sürmüşlerdir.

Kültür dersi öğretmenlerinden ideal olmayan öğrencinin tanımını yapmaları istendiğinde genellikle öğrencinin saygısız olması, küfürlü ya da argo içeren konuşmaları, konuştukları kişi ile uygun üslupta konuşmamaları cevaplarını vermişlerdir. Meslek dersi öğretmenlerine aynı soruyu yönlendirdiğimizde ise ulaşmak istediği bir hedefi olmayan öğrencileri işaret etmişlerdir. Genel olarak verilen cevaplar göz önünde bulundurulduğunda kültür dersi öğretmenleri sınıf kurallarına uyan öğrenciyi ideal öğrenci olarak tanımlarken, meslek dersi öğretmenleri de derse hazırlıklı gelen öğrenci olarak tanımlamıştır. Bu da öğrenci beklentilerinin farklı olduğuna dair aydınlatıcı bir örnektir. Meslek dersi öğretmeni olan Seray öğretmen başından geçen bir durumu şu şekilde paylaşmaktadır:

“Okulda bazen farkında olmadan anneleri gibi davranıyorum çocuklara. Aşırı koruyucu davranıyorum. Örneğin öğrencilerden bir tanesinin kendinden büyük bir beyle ilişkisi vardı. Bu

meseleyi öğrendikten sonra öğrenciye sık sık kenara çekip nasihatler vermeye başladım. Evde de bu problem kafamda duruyordu. Kızdım sonunda ayrıldı öğrenci o beyden. Ayrıldığını öğrenince öyle mutlu oldum ki kendi çocuğum olsa o kadar rahatlamazdım herhalde.” Öğrencilerin ruh halini ve durumunu tespit etmeye çalışan öğretmen, öğrencileri için çabalamaktadır. Öğrencileri anlamaya çalışmaktadır.

Kültür dersi öğretmeni Serdar öğretmenin öğrenci üzerindeki etkileri hakkında şu kelimeleri sarf etti:

“Problemlili öğrencilerle uğraşmayı seviyordum. Onlara ad takıyordum. Bir keresinde çok yüzsüz olduğunu düşündüğüm çenesi durmayan ama kafası da bir şey almayan bir öğrenciye koca kafalı dedim. Öğrenci ders sonunda yanıma geldi ve ona hakaret ettiğim için beni şikâyet edeceğini söyledi. O ana kadar öğrencinin benim sarf ettiğim kelimeleri bu kadar önemseydiğini bilmiyordum. O örnek son oldu. Artık öğrenciyi aşağılamam liseli dahi olsalar alınıyorlar.”

Duygusal Bulaşma Açısından Anlamlandırma

Duygusal bulaşmanın ortaya çıkmasına sebep olan temel unsurlardan bir tanesi önceki yaşantılardır. Her birey derin rol yapma yetisine sahip değildir ve bazen günlük yaşamında karşılaştığı problemleri iş yaşamına yansıtabilir. Normalde tepki göstermeyeceği bir duruma kafası karışık ya da mutsuz olduğu için daha fazla tepki gösterebilir. Kültür dersi öğretmeni olan Canan Öğretmen okul ile özel hayatındaki rolleri nedeniyle bazen çatışma yaşadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Evlüyüm, eşim işten eve saat dokuzdan önce gelmiyor. Evin bütün sorumluluğu bende. Çocuğumuz da var. Çocukların durmadan ihtiyaçları çıkıyor ve bazı haftalar normalden daha fazla sinirli olabiliyorum. Durduk yere sinirlenebiliyorum ya da gereksiz yere duygusallaşabiliyorum.”

Bu örneğin arkasından Kültür dersi öğretmeni olan Aysun öğretmen ekliyor:

“Ogün mutsuzdum ve öğrencilerle yok yere tartışmaya girdim öğrenci bana dedi ki hocam bugün ne işleyeceğiz? Bende dedim ki dersi zamanında dinleseydin ne işleyeceğimizi bilirdin. Daha sonra bir tanesi konuyu söyledi bende konuyu söyleyen öğrenciye söylemesen şaşardım dedim.

Mevzu büyüdü tabi ki sınıf belki de derse hevesliydi o gün ve sonunda da sınıfta öğrenci ile tartışma çıkınca üste çıkma arzusu ile not ile tehdit ettim öğrenciyi.”

Sınıfta yaşadığı çatışmaları anlatırken Canan öğretmenin gözlerinin dolduğu ve sesinin titrediği gözlemlenmiştir. Öğretmenin olayı anlatırken bile durum anındaki duygularının ona etki ettiğini söyleyebiliriz.

Bir diğer taraftan okullarda derse girmeden önce sınıfla ilgili verilen ön bilgiler var. Bu bilgiler sayesinde öğretmen ister istemez sınıfa karşı tarafsız olarak döneme başlayamıyor.

Meslek dersi öğretmeni Cevat öğretmen bu durumu şu şekilde ifade ediyor.

“Problemlilerden oluşan bir sınıf var ve bu sınıf okulda meşhur. Hepimiz o sınıf bize düşmesin diye dualar ederek başlıyoruz döneme. Geçen dönem o meşhur sınıf benimdi. Bu sene değişmişlerdir. Ne de olsa bir yaş daha büyüdüler diye başladım döneme ama zamanla beni öyle bir hale getirdiler ki ilk halimden eser kalmadı.”

Kültür dersi öğretmeni Canan öğretmen ise duygularını şu şekilde ifade ediyor: “Problemliler öğrencilerin olduğu sınıfa hep ön yargı ile giriyorum. Genelde kalabalık oluyor bu tip sınıflar ve içerideki öğrenci tiplerini biliyorum. Ders esnasında tahtaya yazı yazarken gülüşmeler ve çıt çıt sesler başlıyor. Aşağılıyorum öğrenciyi, mesela birinin adı kapak kaldı çünkü şişe kapağı atıyordu arkadaşlarına. Ders esnasında çıt çıkmamalı. Bir bakıyorum. Uyarıyorum, uyarıyorum anlamıyorlar. Tepem atıyor azarlayıp, dersten atıyorum.”

“Derse girmeden önce problemliler öğrencinin bugün okulda olmamasını diliyorum.” (Ayşegül Öğretmen, Kültür Dersi)

“Problemliler sınıfa derse gireceğim günlerde ayaklarım geri geri gidiyor. Kalabalık bir sınıf ve genellikle içeride olan öğrenci tiplerini biliyorum. Beni mutsuz edeceklerini biliyorum. Daha önce ağlayarak sınıfı terk ettim.” (Kamile Öğretmen, Kültür dersi)

Kültür ve meslek dersi öğretmenlerinin hep fikir olduğu konu ise sınıf ortamının onlar üzerindeki etkisidir. Kültür dersi öğretmenleri özellikle sınıfın içindeki öğrenci tiplerini bildiklerinin altını çizdiler. Bu da gösteriyor ki kalabalık sınıflarda öğretmenler basmakalıp bir kategoriye sokma eğilimindedir. Öte yandan her iki grubun öğretmenleri de sevdikleri bir sınıfa derse girdiklerinde

ruh hallerinde olumlu yönde bir değişim olduğunu gözlemlediklerini dile getiriyorlar.

Meslek dersi öğretmeni Seray öğretmen ruh haline etki eden bir sınıftan aşağıdaki ifadeler ile bahsetmektedir:

“Bazen derse mutsuz giriyorum. Hayat bu her gün dördörtlük geçmiyor. Sınıfa bir giriyorum. Gözleri pırl pırl öğrenciler. Hocam teneffüste de ders işleyelim diyorlar hatta bazen. O zaman çok mutlu oluyorum. İyi ki öğretmenim diyorum.”

Öte yandan Kültür dersi öğretmeni olan Serdar öğretmen mutlu ve neşeli başlayan bir dersin nasıl tek bir cümle ile olumsuzla dönüştüğünü anlatıyor:

“Bir gün derste kitap okumanın faydalarından bahsediyorum. Neşeli bir ortam var, herkes ilgili. Bir tane kendini bilmez öğrenci övünerek dedi ki kitap okuyacağıma duvara bakarım. Amaçsız öğrenciye hiç tahammülüm yok. Bir güzel tersledim. Herkesin neşesi kaçtı tabi. Sınıfta öyle bir atmosfer yaratmaya gerek yoktu.”

Öğrencilerin başarı ve ya başarısızlıklarını kişileştirmeyen, meslek dersi öğretmenleri Kemal ve Aysun öğretmen mesleklerinden hoşnutturlar. Öğrencileri oldukları gibi kabul ettiklerini, onları değiştirmenin imkânsız olduğunu düşünmektedirler.

Yorumlama

Banner ve Cannon (1997)'ye göre bir dersi etkili olup olmadığını karşılaştığımızda anlıyoruz fakat dersi etkili yapan şeyi bulmak imkânsızdır. McCombs ve Whisler (1997) ise öğrencinin potansiyelini ortaya çıkarabilmesi için temel öncül vardır. Onlara göre öğrenmenin en etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi için olumlu kişilerarası iletişim ve etkileşim sağlayan ortama ihtiyaç vardır ve bu tür ortamlarda birey kendisinin sahip olduğu bilgiye saygı duyulduğunu, takdir edildiğini, önemsendiğini ve yeni şeyler öğrendiğini hisseder.” Öğretmenler öğrencilerin sınıf ortamındaki duygusal reaksiyonlarını fark ederler ve öğretmenlerin sınıf içinde başarılı bir kişilerarası iletişim kurmaları birkaç duruma bağlıdır: sınıf ortamına, öğretmenlerin iş yüküne, mesleki tecrübelerine ve bireysel yetkinliklerine. Anlamlandırma süreci sayesinde çözümlenen odak grup görüşme verileri tezin kavramsal çerçevesini oluşturan kişilerarası iletişim ve duygusal bulaşma açısından yorumlanmıştır.

Katılımcıların odak grup görüşmelerinde verdiği cevaplar bazen iki soruyu birden yanıtlayacak şekildedir. Öğretmenlerin birbirlerini destekleyen ya da birbirlerine itiraz eden karşılıklı sohbetlerine müdahale edilmemiştir. Sohbet esnasında sözü alan kişinin duyguları diğer katılımcılarda da gözlenmiştir. Yapılan bu çalışma süresince araştırmacının beklentisini gerçekleştirecek şekilde görüşmenin kapsamını arttırmış ve öğretmenlerin konuşmaya daha iyi katılmaları sağlanmıştır.

Meslek dersi öğretmenleri derslerini 20 kişilik sınıflarda yaparken, kültür dersi öğretmenleri birleşmiş sınıflarda 50 öğrenciyle yapmaktadırlar. Bu da kültür dersi öğretmenlerinin öğrenciye yeterli vakit ayırma, bireysel görüşme yapabilme şansını kısıtlamaktadır. 50 kişilik sınıflarda ders yapan kültür dersi öğretmenleri, öğrencilerini tanıma fırsatından çoğu zaman yoksundur bu da öğrencileri etiketleyen ve bu şekilde grup kimlikleri oluşturan öğretmenler ortaya çıkmasına neden olur. Yani kültür dersi öğretmenin öğrenciyi bir birey olarak değil, bir grubun üyesi olarak değerlendirdiği ve öğrencilere karşı bu şekilde bir iletişim geliştirdiği söylenebilir.

Bir diğer unsurda ortamdır. Meslek dersi öğretmenleri daha az sayıda öğrenciyle atölye gibi öğrencilerin daha özgür kendini ifade edebileceği ve daha rahat olabileceği ortamlarda ders işlemektedirler. Bu sayede öğrencileri daha iyi tanıma olanağına sahiptirler. Öğrenciler ile daha iyi kişilerarası ilişkiler kurup, öğrencilere daha fazla bireysel zaman ayırabilmektedirler. Meslek dersi öğretmenleri derse ilgi ve başarı üzerine daha yoğunlaşmışken, kültür dersi öğretmenlerinin davranış üzerine odaklanması bir diğer unsurdur. Sınıf ortamı kalabalık olduğundan düzen ve nizama daha çok ilgi göstermektedirler.

Anık'a göre öğretmenin özenle sakınması gereken bazı davranışlar bulunmaktadır. Öğrencilerin bazı vesilelerle aşağılanması ya da alay konusu olması gibi davranışlar öğrencilerde eğiticiye ilişkin güvenilir kişilik beklentilerini ortadan kaldırmaktadır (Anık, 2007). Odak grup görüşmeleri esnasında katılımcıların verdiği ifadelerden de anlaşılıyor ki eğer bir öğretmen sınıftaki olumsuz durumlara odaklanırsa, sınıfın ruh hali de bundan etkilenmektedir. Öğretmenlerin öğrenciyle destekleyici ve güçlü bir iletişim içinde olmaları gereklidir. Kendi duygularının ve başkalarının duygularının farkında olan birey duyguların iletişimi etkilediğinin bireysel olarak deneyimleme şansına daha fazla sahip olur.

Sonuç

Örgütlerde duygu kavramı özellikle 1980'li yıllardan sonra önem kazanmıştır. Fakat bu konuda ülkemizde yeterli çalışmanın olduğunu söylemek zordur. Ülkemizde yapılan çalışmaların daha çok duygusal zekâya yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir. Yapılan birçok çalışmada duygusal zekâ farklı bir değişkenle birlikte ele alınarak araştırılmıştır. Bu çalışma, son dönemlerde oldukça ön plana çıkan örgütlerde duygular ve etkileri ile ilgilidir. Bu çerçevede; örgütlerde duyguların önemi ve örgüt içindeki işlevleri, duyguları algılama ve doğru betimleme, duygusal iklim gibi kavramlar ele alınarak çalışma yaşamıyla ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Bu kavramlardan yola çıkılarak kişilerarası iletişim açısından anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Eğitimin en genel tanımını bireyde istendik yönde davranış değişikliği ortaya çıkarmaktır ve öğretmenlik mesleğini başarı ile yerine getirebilmek için sadece anlatacağı derse hakim olmak yeterli değildir. İdeal öğretmenin alan bilgisine sahip olmanın yanında kişilerarası iletişim becerilerine sahip ve hem kendi hem de etrafındaki bireylerin duygularının da farkında olması gerekir. Fark ettiği iletişim ipuçlarına yapıcı geribildirimler vermesi de gereklidir. Bu çalışmanın temel amacı duygusal bulaşma kuramını sınıf ortamında incelemektir. Odak grup görüşmeleri esnasında ortaya çıkmıştır ki insanlar çevrelerindeki insanların iletişim kodlarının farkına varıp onu yorumlayarak taklit ederler.

Öğretmenler meslek hayatları süresince sayısız insanla iletişim kurmak durumundadırlar. İletişim becerilerine sahip öğretmenin sadece duygusal bulaşma kuramı ile sınıf içi problemleri çözmesi olası değildir. Hem kendisinin hem de karşısındaki bireylerin duygularını istendik yönde düzenlemek, duygu yönetimi eğitimi almayı gerektirmektedir.

Yapılan araştırmada kişilerarası iletişim alanında öğretmenlerin duygusal durumlarını kendi ifadeleriyle, araştırmacı tarafından tekrar düzenlenmeden kullanılmıştır. Öğretmenlerin değişen kişilerarası davranışları içinde buldukları ortama, karşılaştıkları durumlara göre farklılık göstermekte ve şekillenmektedir. Kişilerarası iletişim becerilerine sahip öğretmen olumlu ve ya olumsuz duygusal bulaşmayı ortaya çıkarabilecek durumlara karşı farkındalığı yüksektir ve bu tür durumları başarı ile yönetebilir ama ileri düzeyde kişilerarası iletişim becerilerine sahip olmak öğretmenler için yeterli değildir. Öğretmenin de bir birey olduğu, okul dışında da sosyal rolleri ve

bir yaşamı olduğu unutulmamalıdır. Öğretmenin özel yaşamı işini iyi yapamamasına yol açan bir unsur değildir fakat öğretmenin yanlış ve hatalı davranışlar sergilemesi durumunda anlaşılabilir bir nitelik kazanmaktadır.

Günümüz şartlarında bir öğretmenin okul içi ve dışı her şeyden kendini soyutlayarak profesyonelce işini yapması oldukça zor görünmektedir. Mesleki ve duygusal deneyimlerin kazandırdığı profesyonellik kişilerarası davranışı, duyguları kontrol altında tutmayı, duyguların farkında olmayı sağlamaktadır. Bu nedenle de meslek lisesinde çalışan öğretmen kadrosunun daha profesyonel öğretmenlerden oluşması gerektiği araştırmacı tarafından düşünülmektedir.

Öğretmenin duygularını göstermesi ve öğrenci duygularının farkında olması asla bir zayıflık belirtisi olarak algılanmamalıdır. Öğretmenlerin yansıttığı duygular çoğu zaman olumlu duygular oluşturabilir. Öte yandan kontrol altına alınamamış duygular öğretmen ve öğrenciye geri dönülemeyecek sonuçlar ortaya çıkarabilir. Bu nedenle de lisans döneminde verilen öğretmen eğitimine öğretmen – öğrenci duyguları ve bunların etkileri üzerine bir eğitim verilmesinin uygun olduğu düşünülmektedir. Hizmet içi eğitim çalışmalarında, branş öğretmenlerinin duygusal yeterliliklerini geliştirme konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Duygusal farkındalığa sahip öğretmenlerin sınıflarında ne gibi etkinlikler düzenledikleri belirlenip, bunun sonucunda öğrenciler arasındaki farklılıklar tespit edilebilir. Bulunan sonuçlar seminer dönemlerinde öğretmenlerle paylaşılabilir.

Kurumda olumlu duygusal iklim uygulamaları, çalışanların; kurumu, ihtiyaçlarının desteklendiği ve kişisel önemlerinin dikkate alındığı bir yer olarak algılamalarını sağlar ve bağlılıklarını ve motivasyonlarını artırarak katkıda bulunur. Sonuç olarak da çalışanlar kurumları ile güçlü duygusal bağlar geliştirirler. Çalışanların duygusal bağlılıklarının geliştirilmesi yararının yanı sıra olumlu duygusal iklim uygulamaları çalışanların iş ile ilgili bağlılık düzeyini de güçlendirir.

Sınıf içi istenmeyen davranışlarla ilgili hikâyeler oluşturulup, duygusal bulaşma kuramı önderliğinde öğretmenlere nasıl çözüm yolları ürettikleri sorulabilir. Böylece öğretmenlere uygun başa çıkma yöntemleriyle ilgili bir doküman sunulmuş olur.

Öğretmen adaylarının doğru davranış tarzlarını görmeden, yaşamadan öğrencilerine

yaşatamazlar. Aday öğretmenlerin zaman içinde öğrenmek gibi bir lüksü olmamalıdır. Öğretmen adayları, ilk yıllar farklı branş ve sınıf düzeyindeki tecrübeli örnek öğretmenlerle derse girmeli, doğru davranış ve iletişim tarzlarını öğrenmelidir.

Öğretmenlik diğer meslek grupları ile karşılaştırıldığında geleceğimizi yetiştirdikleri için daha iyi fiziksel ve duygusal koşullara sahip olmaları gereklidir. Araştırma sürecinde gözlemlendiği üzere öğretmenler günlük yaşantılarındaki sosyo-ekonomik sıkıntılarla baş edemedikleri durumlarda bu problemleri sınıflarına yansıtılabilmektedirler. Diğer açıdan bakıldığında ise toplumumuzda öğretmenlere yönelik olumsuz bir algı bulunmaktadır. Öğretmenlik mesleği her geçen gün itibarını ve saygınlığını yitirmektedir. Sırf bu durum bile öğretmenleri mesleğinden soğutmak için yeterlidir. Bir öğretmen bir ders saati süresince aynı anda 30 – 40 arası bireyin ihtiyaçlarına karşılık vermeye çalışmaktadır. Ders süresi dışında da iletişim ve etkileşim içindedir.

Sonuç olarak, sınıf toplumun küçük bir kopyasıdır. Okulun temel görevlerinden en önemlisi ise öğrenciyi hayata hazırlamaktır. Öğrenci yaşı her ne olursa olsun, sınıfta arkadaşlarıyla ve öğretmeniyle etkileşimde bulunurken, yaşadığı farklı sorunları örnek aldığı öğretmenin rehberliğinde çözmeyi öğrenmektedir. Böylece hayat problemlerini nasıl çözeceğinin de alt yapısını oluşturmaktadır. İnsan, görerek öğrenen, örnek alan ve bildiğini taklit eden bir varlıktır. Duygusal bulaşmanın temel boyutlarını hatırlamak gerekirse dikkat, taklit ve geri bildirimdir. Öğrencilerin taklit edecek doğru örneklerle ihtiyacı vardır. Duygusal bulaşma konusunda dünyanın pek çok ülkesinde çalışmalar bulunmasına rağmen Türkiye de daha önce hiç araştırılmamış bir kavramdır. Yapılan çalışma kişilerarası iletişim, eğitim, psikoloji alanlarında yapılacak olan pek çok çalışmaya öncülük edebilir.

Çalışma yaşamında duygulara olan ilgi son yıllarda hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Bireylerde olduğu gibi örgütlerin de duyguları etkin bir şekilde yönetmeleri gerekmektedir. Olumlu bir duygusal iklime sahip olan örgütlerde çalışanlar arasındaki ilişkiler daha etkindir ve bu durum da olumsuz duyguların barınmasını zorlaştırmaktadır. Böylelikle örgütlerde bir sinerji meydana gelmekte ve bu durumun da örgütün performansının artmasına neden olacağı düşünülmektedir. Öte yandan ülkemizde iş ve duygu birbiriyle karıştırılmaması gereken iki olgu olarak algılanmaktadır. Oysa bireyler işe gelirken duygularını da beraberinde getirmektedirler.

Ülkemizde yapılan çalışmaların daha çok duygusal zekâyâ yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir. Yapılan birçok çalışmada duygusal zekâ farklı bir değişkenle birlikte ele alınarak araştırılmıştır. Duygusal zekâ konusu ise daha çok bireysel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Oysa çalışma yaşamında duygular sadece bireyleri değil, bireylerle birlikte diğer çalışanları ve örgütleri de derinden etkilemektedir. Bu çalışmanın ülkemiz açısından duygulara bakış açısına yönelik bir farkındalık oluşturacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda duyguların çalışma yaşamındaki rolüne ilişkin çalışmalar artırılarak duygulara ilişkin bakış açısı değiştirilmelidir. Buna yönelik olarak da çalışma yaşamında duyguların yönetimine ve örgütlerin duygusal iklimine yönelik deneysel çalışmalar yapılabilir. Yöneticilerin hem bireysel olarak hem de örgütteki duyguları yönetme becerilerini artırmaya dönük eğitimler düzenlenebilir. Yöneticilerin duyguyu yönetimi becerileri örgütsel performans, örgüte bağlılık, adalet algısı vb. değişkenlerle ilişkilendirilerek yeni çalışmalar yapılabilir.

Özetle, günlük yaşantımızda ve iş hayatımızda kurulan kişilerarası iletişimin, bireyin o anki ve daha sonraki iletişimini etkilediği inkâr edilemez bir gerçektir. Kurduğumuz her iletişim daha önce oluşan duygu hafızamızdan aktarılan görüntüleri ve bu görüntülerin çağrıştırdığı hislerle biçimlenmektedir. Duygu ve kişilerarası iletişim birbirleriyle iç içe geçmiş, birbirini etkileyen ve tamamlayan iki kavramdır. Kurduğumuz her kişilerarası iletişim, içinde bulunduğumuz ortam, geçmiş deneyimlerimiz, karakter yapımızı ruh halimizi etkilemekte ve kişilerarası iletişim kurma becerilerimizi belirlemektedir. Bu nedenlerden dolayı da etkili bir kişilerarası iletişim için duygularımızın ve onların üzerimizdeki etkilerinin farkında olmamız gereklidir.

Kaynaklar

Anderson, C., Dacher, K., & Oliver, J. P. (2003), “Emotional convergence between people over time”, *Journal of Personality & Social Psychology*, ss. 1054 – 1068.

Akşit, B.T. (1992), “Medikal araştırmalarda etik sorunlar”, **Türk Tabipler Birliği’nin düzenlediği ‘Sağlık Kongresi’ne Sunular’ bildirisi**. 8-11 Mart. Sheraton Oteli. Ankara, ss. 2.

Altunışık, R., Çoşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**. 6.Baskı, Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Anık, C. (2007), **Eğiticinin Performansını Niteleyen Faktörler**, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 43, 133-168.

- Banner, J., & Cannon, H. (1997). "The elements of teaching", New Haven: Yale University Press, pp. 3.
- Fidan, Mehmet (2009), "İletişim Kurmak İstiyorum", Konya: Tablet Kitapevi, ss. 45.
- Forgas, J.P., & Locke, J. (2005), "Affective influences on causal inferences: The effects of mood on attributions for positive and negative interpersonal episodes". **Cognition and Emotion**, 19 (7), pp. 1071-1081.
- Hatfield, E., Cacioppo, J., & Rapson, R. L. (1994), "Emotional contagion", New York: Cambridge University Press.
- Işık, M. (2000), "İletişimden Kitle İletişimine", **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları**, Konya
- Kaypakoğlu, S. (2008), "Kişilerarası İletişim: Cinsiyet Farklılıkları, Güç ve Çatışma", **Derin Yayınları**, ss. 27.
- Lee, S. J. (2007), "The relations between the student-teacher trust relationship and school success in the case of Korean middle schools", **Educational Studies**, 33(2), pp. 209- 216.
- McCombs, B., & Whisler, J. (1997), "The learner-centered classroom and schools: Strategies for enhancing student motivation and achievement". San Francisco, CA: **Jossey-Bass**.
- Noddings, N. (1988), "Schools face crisis in caring", **Education Week**, 8(14), pp. 32.
- Noddings, N. (1992), "The challenge to care in schools: An alternative approach to education", **Teachers College Press**, New York.
- Pianta, R. C. (1994), "Patterns of relationships between children and kindergarten teachers", **Journal of School Psychology**, 32, pp. 115-31.
- Siyez, Diğdem M. (2010), "Kişilerarası İlişkilerin Başlangıcı ve Gelişimi".